

AHİEVRI N AKADEMİ

SOCIAL
SCIENCES

ISSN 2717-784X

CİLT / VOLUME: 5

SAYI / ISSUE: 1

HAZİRAN / JUNE - 2024

BİLİMSEL - HAKEMLİ DERGİ - YILDA 2 SAYI

CİLT 5/ SAYI 1/ HAZİRAN 2024

SORUMLU EDİTÖR VE İMTİYAZ SAHİBİ

Doç. Dr. Halil Özcan ÖZDEMİR / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

TEKNİK EDİTÖR

Öğr. Gör. Alper YALÇIN / Kafkas Üniversitesi

ALAN EDİTÖRLERİ

Doç. Dr. Hasan Gökhan DOĞAN

Dr. Öğr. Üyesi Başar ALTUNTAŞ

EDİTÖR YARDIMCISI

Dr. Öğr. Üyesi Başar ALTUNTAŞ

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Hakan Vahit ERKUTLU / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Faruk ŞAHİN / Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK – Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Emir ERDEN / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Müge Leyla YILDIZ ŞEN / Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Şaban NAZLIOĞLU / Pamukkale Üniversitesi

Prof. Dr. Muhammad ASHFAQ / University of Agriculture Faisalabad

Prof. Dr. Murat AKIN / Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Prof. Dr. Mahmut AKBOLAT / Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. Emine Feryal TURAN – Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Aijaz Ali Khooharo - Agriculture University

Prof. Dr. Erkan TOKUCU / Kafkas Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet DİKEN / Necmettin Erbakan Üniversitesi

Prof. Dr. Asfaq Ahmad CHATHA / University of Agriculture Faisalabad

Prof. Dr. Can Tansel TUĞCU / Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi

Prof. Dr. Famil ŞAMİLOĞLU / Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Prof. Dr. Tehmina Mangan - Sindh Agriculture University

Prof. Dr. Alpaslan YÜCE / Kafkas Üniversitesi

Prof. Dr. Ayşe CİNGÖZ / Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa Halid KARAARSLAN / Karabük Üniversitesi

Doç. Dr. Turhan MOÇ / Iğdır Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa KAN / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR / Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Yunus ZENGİN / Kafkas Üniversitesi

Doç. Dr. Murat TOKSARI / Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Doç. Dr. Meral GÜNDÜZ / Uşak Üniversitesi

Dr. Asghar ALİ / University of Agriculture Faisalabad

Dr. Abdul GHAFOR / University of Agriculture Faisalabad

YAYIN KURULU

Doç. Dr. Halil Özcan ÖZDEMİR - Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Doç. Dr. Hasan Gökhan DOĞAN - Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Başar ALTUNTAŞ - Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

DERGİNİN TARANDIĞI İNDEKSLER

BİLİMSEL - HAKEMLİ DERGİ - YILDA 2 SAYI

Dergimiz Asos İndeks, Google Scholar, ScientificIndexing Services, Openaire, CiteFactor, Europub, Cosmos, DRJI, Index Copernicus, Eurasian Scientific Journal Index, Base ve Acarindeks tarafından indekslenmektedir.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Tarımda Kullanılan Sıvı Organik ve Mineral Kaynaklı Gübre Piyasasının Değerlendirilmesi; Kırşehir İli Örneği Gökhan EVNİ, Mustafa KAN	1-12
Para ve Sermaye Piyasalarında Maden ve Para Sistemi Olarak Altının Katkıları ve Gelecek Perspektifi Serkan NURAL, Mehmet BULUT	13-33
Üniversite Tercihlerinde Dijital Okuryazarlığın ve Sosyal Medyanın Rolü Suzan ÖCAL	34-47

Tarımda Kullanılan Sıvı Organik ve Mineral Kaynaklı Gübre Piyasasının Değerlendirilmesi; Kırşehir İli Örneği

Gökhan EVNİ
evni.gokhan@ogr.ahievran.edu.tr
ORCID: 0009-0007-9077-9888

Mustafa KAN*
mustafa.kan@ahievran.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9198-5906

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 21.05.2024

Kabul Tarihi: 03.06.2024

Atf Bilgisi

Evni, G., Kan, M. (2024). Tarımda kullanılan sıvı organik ve mineral kaynaklı gübre piyasasının değerlendirilmesi; Kırşehir ili örneği. *Ahi Evran Akademi*, 5(1), 1-12

ÖZ

Sıvı organik ve mineral gübre pazarı, her geçen gün Türkiye’de kendine daha fazla yer bulmaya başlamıştır. Üreticiler özellikle kimyevi gübrelerin fiyatlarındaki aşırı artışlar ve Türkiye’de 2019 yılında başlayan organomineral gübrelere yönelik destekler nedeni ile bu tür gübreleri alternatif bir çözüm olarak görmektedir. Fakat her geçen gün büyüyen bu pazarın iyi anlaşılması ve ortaya koyacağı fırsatlar kadar tehditlerin de iyi araştırılması gerekmektedir. Bu çalışma ile Kırşehir ilinde sıvı organik ve mineralli gübre satan bitki koruma ürünü (BKÜ) bayilerinin bu pazarın güçlü, zayıf yönleri ile fırsat ve tehditleri konusundaki görüşleri üzerinden sektörün genel durumunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla Kırşehir ilinde bu ürünleri satan 41 adet BKÜ bayisinin 11 adedi ile derinlemesine mülakat yapılarak SWOT analiz yapılmıştır. Sonuç olarak, bu ürünlerin önemli ölçüde bir çok alanda tasarruf sağladığı, bu ürünlerin bir çok alanda yeni iş imkanı oluşturduğu, kullanıldıkları ürünlerin de pazar hacmini olumlu etkilediği belirlenmiştir. Fakat piyasada bu tür ürünlerin denetimlerindeki eksiklik nedeni ile piyasaya içerikleri uygun olmayan ürünler sürülebildiği bu nedenle haksız rekabet ortamının oluşabileceği belirtilmiştir. Bu ürünlerin stok devir hızlarının yüksek olması ve geniş pazara hitap etmeleri de önemli bir fırsat olarak gösterilmiştir. Piyasanın daha doğru anlaşılması ve bu piyasaya yönelik politika ve strateji oluşturmak için daha geniş alanlarda, çok paydaşlı ve ürün bazlı çalışmaların yapılmasının gerekli olduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Sıvı gübre, organomineral gübre, sektör analizi, SWOT analizi, Kırşehir-Türkiye

Evaluation of Liquid Organic and Mineral Source Fertilizer Market; The Case of Kırşehir Province-Turkiye

ABSTRACT

The liquid organic and mineral fertilizer market is becoming more and more popular in Türkiye. Producers are considering this type of fertilizer as an alternative solution, especially due to the excessive increases in the prices of chemical fertilizers and the support for organomineral fertilizers that started in Türkiye in 2019. However, this ever-growing market needs to be well understood and the threats as well as the opportunities it will present need to be well researched. This study aims to reveal the general situation of the sector through the opinions of plant protection product (BKÜ) dealers selling liquid organic and mineral fertilizers in Kırşehir province on the strengths, weaknesses, opportunities and threats of this market. For this purpose, a SWOT analysis was conducted through in-depth interviews with 11 of the 41 BKÜ dealers selling these products in Kırşehir province. As a result, it was determined that these products provide significant savings in many areas, create new job opportunities in many areas, and positively affect the market volume of the products they are used in. However, it was stated that due to the lack of inspections of such products in the market, products with inappropriate content can be placed on the market, thus creating an unfair competition environment. The fact that these products have high stock turnover rates and appeal to a wide market was also shown as an important opportunity. In order to understand the market more accurately and to formulate policies and strategies for this market, it can be said that it is necessary to conduct multi-stakeholder and product-based studies in wider areas.

Keywords: Liquid fertilizer, organomineral fertilizer, sector analyses, SWOT analyse, Kırşehir-Turkiye.

Giriş

İhtiyaçlar hiyerarşisinin (Maslow, 1943) tabanının oluşturan zorunlu ihtiyaçlar insanoğlunun hayatta kalması için en elzem unsurları içermektedir. Bu unsurların temininde tarım sektörü yadsınamaz bir öneme sahiptir. Tarihi kayıtlar incelendiğinde M.Ö 10.000 yıla kadar uzanan bir geçmişe sahip olan tarım tarihi çeşitli aşamalardan geçerek bugünkü haline ulaşmıştır. Bu süreç içerisinde insanlık değişik türdeki bitkileri kültüre almış ve geliştirerek birçok yönden genetik kapasitelerini arttırmıştır. Bu genetik kapasitelerden birini de verim oluşturmaktadır. İslah yöntemlerinin gelişmesi ile beraber verim yönlü olumlu değişimler bitki besleme yöntemlerindeki değişimlerinde eşliği ile birim alandan geçmişten bugüne kadar kat ve kat verim artışının oluşmasına olanak vermiştir. Özellikle 1960’lı yıllarda “Yeşil

Devrim” olarak ta nitelendirilen dönemde yüksek verimli tohumluklar ile beraber kimyasalların da (gübre ve pestisit) kullanımının yaygınlaşması tarımda sektöründe yeni bir dönemi başlatmıştır (Şahinöz, 1990:233). Bu yeni dönemde açlıkla mücadele için verimi arttırmayı önceliklendiren politikalar hızla kimyasalların tarım sektöründe kullanımını arttırmıştır. Verimin artışında kuşkusuz en önemli paylardan biri de kimyasal gübrelere aittir.

Tarım sektöründe kullanılan gübreler organik ve kimyasal gübreler olarak ikiye ayrılmaktadır. Organik gübreler, tarımsal üretimde yetiştirilen bitkilere besin maddesi sağlamalarının yanında, toprağın fiziksel, kimyasal ve biyolojik özelliklerini iyileştirmek amacıyla kullanılan ve çeşitli tarımsal faaliyetler sonucu oluşan organik kökenli tarımsal atıklarla, doğal kökenli organik maddelerin büyük ölçüde değişikliğe uğratılmadan elde edilmesiyle ortaya çıkan materyallerdir. Kimyasal gübreler ise genellikle bitki besin elementlerini bitkinin alabileceği formda ve yüksek konsantrasyonlarda ihtiva eden ve besin elementi eksikliklerinin kısa sürede daha kolay, daha az işçilik ve masrafla karşılanmasını sağlayan gübrelere (Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü [TAGEM], 2018: 17). Türkiye gerek coğrafi yapısı gerek se toprak yapısı dikkate alındığında gübre ihtiyacının yüksek olduğu ülkelerden biridir (Şahin, 2016:28). Fakat hatalı gübre uygulamaları (Şahin, 2016:28; Yüzbaşıoğlu, 2020:464), gübre uygulamalarının neden olduğu tuzlanma ve topraklarımızın organik madde miktarının düşük olması (Şahin, 2016:28; World Wildlife Fund [WWF], 2021) gübre kullanımının dikkatli yönetilmesi gerektiğini göstermektedir.

Suni gübrelerin tarım sektöründe kullanımının yaygınlaşmasında “Yeşil Devrimin” etkisi büyük olduğu kadar 1940'lardan 1960'lara kadar Meksika, Filipinler, Kolombiya ve Nijerya'da sürekli araştırma merkezleri kuran Rockefeller Vakfının yüksek verimli tahıllar üretimi, mahsullerin hastalıklara toleransının artırılması ve suni gübreler geliştirilmesinde de önemli payı vardır (Küçük, 2020:1498). Türkiye’de ise ilk suni gübre üretimi, 1939 yılında Karabük Demir Çelik Fabrikalarında amonyak gazının sülfürik asit ile reaksiyonundan elde edilen amonyum sülfat (% 21N) ile gerçekleştirilmiştir. Daha sonraları bunu Normal Süper Fosfat (NSF) üretimi izlemiş ve II. Dünya Savaşı ile birlikte çalışmalar durmuştur. 1954 yılında Azot Sanayi T.A.Ş. kurulmuş ve bu kuruluşa bağlı Kütahya, Samsun, Gemlik, Elazığ tesisleri üretime başlamışlardır. 1970’li yıllarda kimyasal gübre üretimiyle ilgili yatırımlarda artışlar gözlenmiş, 1980’lerin başından itibaren de tesisler peş peşe üretime geçmiştir. 1980’lerin sonundan itibaren ise gübre üretiminde önemli bir durgunluk yaşanmış, yeni yatırımlar yerine, mevcut tesislerde modernizasyon çalışmaları yapılmıştır (Taşlıgil ve Şahin, 2012: 2). Başlangıçta gübre üretim tesislerine yapılan yatırımlar kamu iktisadi teşekkülü (KİT) şeklinde iken, 2005 yılında tamamlanan özelleştirme çalışmaları ile özel sektöre devredilmiştir (TAGEM, 2018:33). Üretim artışı ile birlikte suni gübrelerin tarımda kullanımına yönelik özellikle devlet teşvik politikaları 1961 yılında başlamıştır. 1961 yılından günümüze kadar Türkiye’de bazı yıllarda kesintiler olsa da gübre kullanımının teşviki amacı ile tarımsal desteklerin farklı şekillerde devam etmiştir (Bilge ve Artukoğlu, 2019:276).

Günümüzde geline noktada bitki beslemede gübre sektörü halen önemini korumaktadır. Sektör gün geçtikçe pazar payını genişletmektedir. Bunda pazara sunulan gübrelerdeki çeşitlendirme önemli bir rol oynamaktadır. Gübrenin katı formu kadar sıvı formu, gübre salınımını da dikkate alan akıllı gübreler, organik ve mineral gübrelerin karışımı ile oluşturulan farklı içerikli organomineral gübreler bu çeşitlendirmelere örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Türkiye’de 2019 yılında başlayan Tarım ve Orman Bakanlığı’nın üreticilere verdiği “Katı organik-organomineral gübre desteği”de bu süreçte organomineral gübrelere karşı talebi arttıran bir diğer husustur. İlk defa 2019 yılında çıkartılan 30943 sayılı “Bitkisel Üretime Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ”de tanımlanan ve sonraki yıllarda da aynı tanımın devam ettiği organomineral ifadesi “organik muhtevanın ve/veya organik gübre(ler)nin bir veya birden fazla birincil, ikincil veya mikro bitki besin maddeleri ile karışımı veya reaksiyonu ile elde edilmiş ürünleri” olarak tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 2019).

Sektörün en önemli sorunlarından biri de gübre sektörü ile ilgili resmi veriler ve kayıtlar söz konusu olduğunda kimyasal gübrelere ait verilere kolayca ulaşılırken organik gübrelerle ilgili kayıtlara ulaşmadaki sıkıntılardır (TAGEM, 2018: 17-18). 2019 yılından bu yana yapılan desteklemelerle birlikte Türkiye’de katı organik-organomineral ürünler, katı organik toprak düzenleyici ürünler ile kaplama

gübre ve fermantasyon sonucu elde edilen organik gübreler konusunda daha detaylı istatistiklere ulaşmak mümkün olmaktadır. Bu ürünleri satan BKÜ bayileri Bakanlık tarafından onaylı bu ürünleri sattıkları zaman doğrudan üreticiyi sisteme işlemekte ve eğer üretici kriterleri karşılıyorsa doğrudan destekleme ödemesinden yararlanabilmektedir. Özellikle Türkiye'nin hem Yeşil Mutabakat ile koymuş olduğu hedeflere ulaşmada hem de çevre duyarlı tarımsal üretim sürecini desteklemede önemli yeri olan bu ürünlerin desteklenmesi ile son yıllarda bu tür gübrelerin kullanımındaki artışların uzun dönemde olumlu etkileri olacağı düşünülmektedir. Ayrıca Türkiye'de yapılan araştırmalarda organomineral gübrelerin toprak özellikleri, bitkisel verim ve kalite üzerinde olumlu etkilerine (Akıncı vd., 2007:608-610; Asri vd., 2011:142; Aşık ve Kütük, 2012:51, Süzer and Çulhacı, 2016:922) yönelik bulgular elde edilmiş olması da bu gübrelerin kullanım artışıdaki bir diğer olumlu özellikleri olarak gösterilebilir. Bunun yanında organik madde ilavesi olmaksızın yalnız kimyasal gübre kullanımı toprakta bulunan değerli organik maddenin daha hızlı mineralizasyonuna da neden olmaktadır. Böylece topraklar bir karbon yutağı olmak yerine, emisyon kaynağı durumuna dönüşmekte ve atmosfer/yer küre Karbon (C) dengesindeki olumsuz bilançonun ilerlemesine etken olmaktadır (Kınacı, 2018:3).

Bu pazarın en önemli sorunlarından biri de özellikle son yıllarda kimyevi gübrelerde olan fiyat artışları nedeni ile üreticilerin bu alana doğru yönelmeye başlaması neticesinde merdiven altı denilen kaçak ve kontrolsüz üretimlerin artması ve bu tür ürünlerin pazara ucuz yoldan girerek üreticinin bu tür ürünleri alternatif olarak kullanmalarınıdır. Bu nedenle hem haksız rekabet ortaya çıkmakta hem de bu tür olaylar sektörü olumsuz yönde etkilemektedir. Bakanlığın destekleme politikalarının arkasındaki nedenlerden biri de üreticilerin denetimli ürünlere yönelmelerini sağlamaktır. 2018-2022 Gübre Sektör Politika Belgesi içinde dönem politikaları içerisinde kimyasal, organik, biyoorganik, organomineral ve mikrobiyal gübreler için kanun çıkarılması ve yasal boşluğun kapatılması yanında son yıllarda kimyasal gübrelere alternatif olarak sunulan organomineral gübrelerin üretimi ve kullanımını konusunda çalışmalar yapılması ve teşvik edilmesi önerilmiştir (TAGEM, 2018:56-57). Gerek politika belgelerinde yer alan öneriler gerekse sektördeki boşluklar dikkate alındığında bu çalışma ile Kırşehir ilinde sıvı organik ve mineral gübre satan bitki koruma ürünleri (BKÜ) bayilerinin sektör konusundaki görüşlerini belirleyerek sektörün güçlü ve zayıf yönleri ile sektördeki fırsat ve tehditlerin analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Materyal ve Yöntem

Araştırmanın ana materyalini konu ile ilgili yapılmış araştırma sonuçları, raporlar, istatistikler ve Kırşehir ilinde sıvı organik ve mineral kaynaklı gübre satan BKÜ bayileriyle yapılan derinlemesine görüşme sonuçları oluşturmaktadır.

Kırşehir ilinde 2023 yılı Kırşehir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü verilerine göre toplam 41 adet sıvı organik ve mineral kaynaklı satan BKÜ bayi bulunmaktadır. Bu bayilerin %25'ine ulaşılmasının sıvı organik ve mineral gübre sektörü ile ilgili doğru ve yansız veri toplanılacağı düşünüldüğünden 11 BKÜ araştırmaya dahil edilmiştir. Bu kapsamda Mart-Nisan 2023 aylarında 11 BKÜ ile nitel veri toplam tekniklerinden biri olan derinlemesine görüşme tekniği ile veriler elde edilmiştir. Derinlemesine görüşme araştırma konusu ile ilgili kişilerle belirli bir amaç doğrultusunda konuşma yapılmasıdır (Özdemir, 2010:328). Bu konuşma esnasında yarı yapılandırılmış görüşme formları ile istenilen bilgiler toplanmaya çalışılmıştır.

Fotoğraf 1. Kırşehir İli Haritası (Saygılı, 2020, <http://www.cografyaharita.com/haritalarim/40-kirsehir-ili-lokasyon-haritasi.png> adresinden 05.06.2024 tarihinde erişilmiştir.)

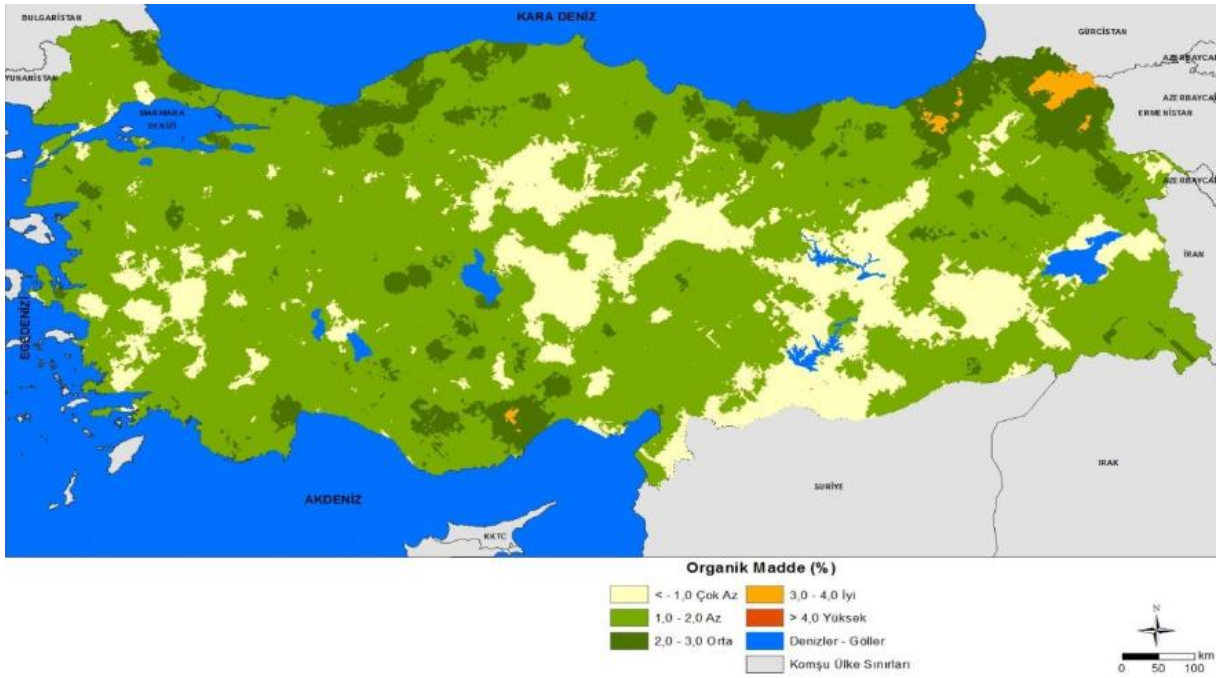
Çalışmada sektörün güçlü, zayıf yönleri ile sektördeki tehdit ve fırsatları belirlemek için SWOT (strength, weakness, opportunity, threat) analizi tekniğinden yararlanılmıştır. SWOT analizi sektörün güçlü ve zayıf yönlerini fırsat ve tehlikelere karşı göstereceği refleksler ile sektörün ne denli dinamik olduğunu ortaya koyan bir yöntemdir. Aynı zamanda bu analiz hem iç çevre hem de dış çevre analizinde kullanılan bir yöntem olup güçlü ve zayıf yönler iç çevreyle, fırsatlar ve tehlikelerin analizi ise dış çevreyle ilgilidir (Akdemir,2008:202-205)

Bulgular ve Tartışma

Araştırma alanı olarak belirlenen Kırşehir ili İstatistikî Bölge Birimi Sınıflandırması (İBBS) I. Seviye düzeyinde TR7 Bölgesi olan Orta Anadolu Bölgesinin alt bölgesi olan TR71 (İBBS II. Seviye) Kırıkkale Alt Bölgesinde yer alan TR715 kodlu ilimizdir. Bölgede yapılan sektörel analiz çalışmasında ilin özellikle tarım sektörü yönü ile önemli bir potansiyele sahip olduğu ve GSYİH verisinin sektörel dağılımı incelendiğinde ise “tarım, ormancılık ve balıkçılık” sektörünün ilk sırada geldiği belirtilmektedir. Çalışmada yapılan üç yıldız analizine göre üç yıldız alan dört sektörden biri tarım sektörüdür (Ahiler Kalkınma Ajansı [AHİKA], 2022:71-75). Kırşehir ilinde topraklı aile sayısı 25.240 olup, çalışan nüfusun % 65 i tarım kesiminde istihdam edilmektedir. İlin 454.720 ha kültür arazisinin yaklaşık %9,3’ü sulu geri kalan bölümü ise sulanmayan tarım alanıdır. İl de desteklenen çiftçi sayısı 3.400’dür (Kırşehir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü [KİTOM], 2024a).

Tarımsal üretimdeki en önemli unsurlardan biri toprak kalitesidir. Türkiye toprakları organik madde içeriği açısından düşük miktarlara sahip bir yapıdadır. Sönmez vd. (2018:23, 46) Türkiye toprakları ile ilgili yaptıkları proje sonuç raporunda Türkiye’nin Orta-Doğu ve Orta-Kuzey bölge topraklarının daha çok killi tınlı yapıda oldukları belirtilmektedir. Aynı çalışmada Türkiye topraklarının organik madde ile ilgili olarak yapılan haritalama incelendiğinde (Şekil 1) Kırşehir ilinin bulunduğu alanda organik madde miktarının %1’in altında olan büyük bir bölümün olduğu görülmektedir. Kıymaz (2011:78) çalışmasında Kırşehir ilinde tarım alanlarını en fazla IV. sınıf toprak grubu teşkil ederken onu sırası ile III., II., VI., I. sınıf toprak grupları izlediğini belirtmiştir. Eyüpoğlu, (1999) çalışmasında Kırşehir ili topraklarının %45,8’inin bünyesinin tınlı, %53,5’inin killi tınlı, %93,2’sinin pH’sının hafif alkali, %53’ünün organik madde içeriğinin az, %46,1’inin orta kireçli, %99,3’ünün tuzsuz, %98,5’inin yarıyıllı potasyum içeriğinin yüksek ve %49,1’inin yarıyıllı fosfor içeriğinin çok az olduğu bildirmiştir. Abacı Bayan (2018) tarafından Kırşehir ilinde sulama yapılan ve sulama yapılmadan yetiştirilen tarım ürünleri olarak iki farklı tarım sisteminin uygulandığı alanlar belirlenerek ekolojik ve tarımsal

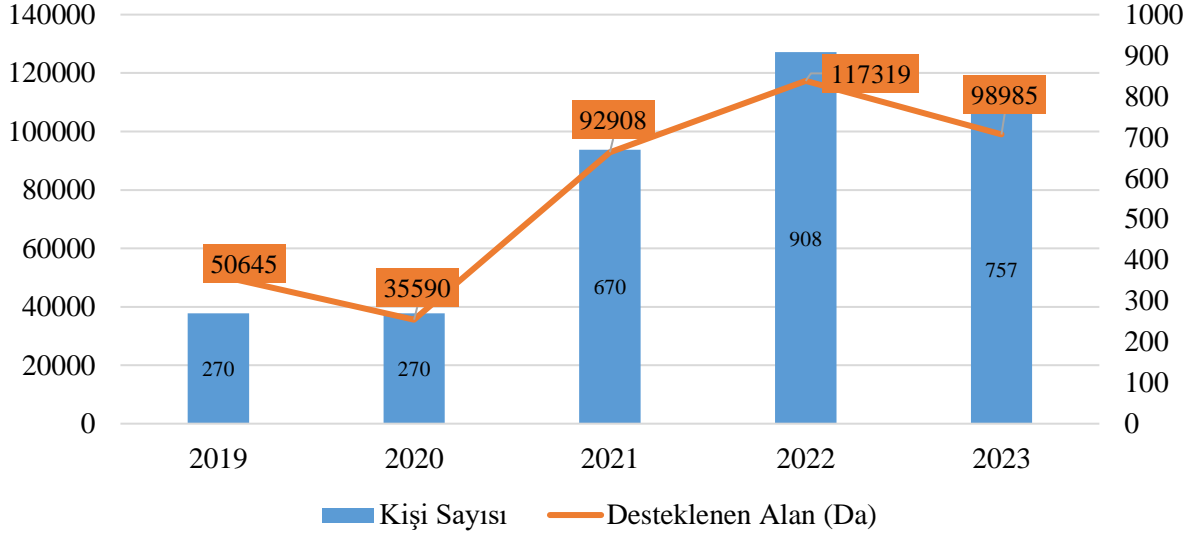
değerlendirmeye yönelik toprak analizleri yapılmıştır. Toprakların bünyelerinin tınlı, pH'sının hafif alkali, toplam kireç miktarının orta ve fazla kireçli, toplam tuzluluk değerinin tuzsuz, organik madde içeriğinin az ve iyi, yarayışlı fosfor miktarının çok az ve yarayışlı potasyum miktarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Abacı Bayar ve ark. (2019) tarafından Kırşehir ilinin Saraycık köyü topraklarının fiziksel ve kimyasal özellikleri ile bitki besin element konsantrasyonlarını tespit etmek amacıyla yapılan çalışmada toprakların tuzsuz, kumlu tın tekstürlü, pH'sının hafif alkalın (ortalama pH=7,77), organik maddesinin az seviyede (ortalama %2,32), kireç içeriğinin orta derecede kireçli (ortalama %12,24) olduğu bulunmuştur. Toprakların bitki besin elementleri için ise orta seviyede yarayışlı fosfor içerdiği (ortalama 8,06 kg da-1 P2O5), potasyum (ortalama 181,70 kg da-1 K2O), magnezyum (%0,063) ve kalsiyum (%0,953) elementleri olarak yeterli seviyede olduğu belirlenmiştir. Mikro besin elementlerinden bakır (Cu) içeriğinin yeterli, mangan (Mn), çinko (Zn), demir (Fe) içeriğinin ise düşük seviyede olduğu bulunmuştur.

Şekil 1. Türkiye Topraklarının Organik Madde (%) Haritası (Sönmez vd., 2018)

Sürdürülebilir tarım uygulamalarının temeli, toprak organik madde miktarını ve toprak organizmalarını koruyan ve iyileştiren uygulamalara dayanmaktadır. Türkiye'nin Yeşil Mutabakat Eylem Belgesi ile sürdürülebilir tarım konusu Eylem Planının hedefleri içinde yer almaktadır. Bu hedef içinde kimyasal gübrelerle doğrudan ilgili iki konu üzerinde durulmuş olup ilki Avrupa Birliği'nin (AB) kimyasal gübre azaltım konusundaki hedef ve politikalarındaki değişimlerin gözetilerek çalışmaların yürütülmesi, ikincisi ise organik tarım pazarı ve yasal düzenlemeler konusunda hem üretimin hem de yasal mevzuatların tamamlanması hususları üzerinde durulmuştur (Ticaret Bakanlığı, 2021). Ayrıca tarımsal üretimde artık ve atıkların değerlendirilmesi ile beraber gıda atık ve artıklarının geri dönüşümün sağlanması konularının da Yeşil Mutabakat Eylem Planı içinde bulunmakta olup bu tür atık ve atıkların organomineral gübre yapımında değerlendirilmesi hususu kimyasal gübrelerin azaltılarak alternatif ürünlerin sunumu açısından önem taşımaktadır. Yeşil Mutabakat Eylem Planı Türkiye'de sürdürülebilir tarım çalışmalarının yönlendirilmesi açısından önemli bir belge olmakla birlikte özellikle kimyasal gübre azaltımı konusundaki çalışmaların önceden başladığı söylenebilir. Özellikle Tarım ve Orman Bakanlığının 2019 yılında çıkardığı 32381 sayılı Bitkisel Bitkisel Üretim Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ (Resmi Gazete, 2019) kapsamında desteklenen katı organik ve organomineral gübreler ile üreticilerin bu alanda desteklenerek sürdürülebilir tarımsal faaliyetlere özendirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri dikkate alındığında özellikle dört adet hedefin tarım ile yakından ilgili olduğu söylenebilir. Açlığa Son, Sorumlu Üretim ve Tüketim, İklim Eylemi ve Karasal Yaşam Hedeflerine ulaşmak için tarımın sürdürülebilir olmasını gerektirmektedir (Birleşmiş Milletler [BM], 2024).

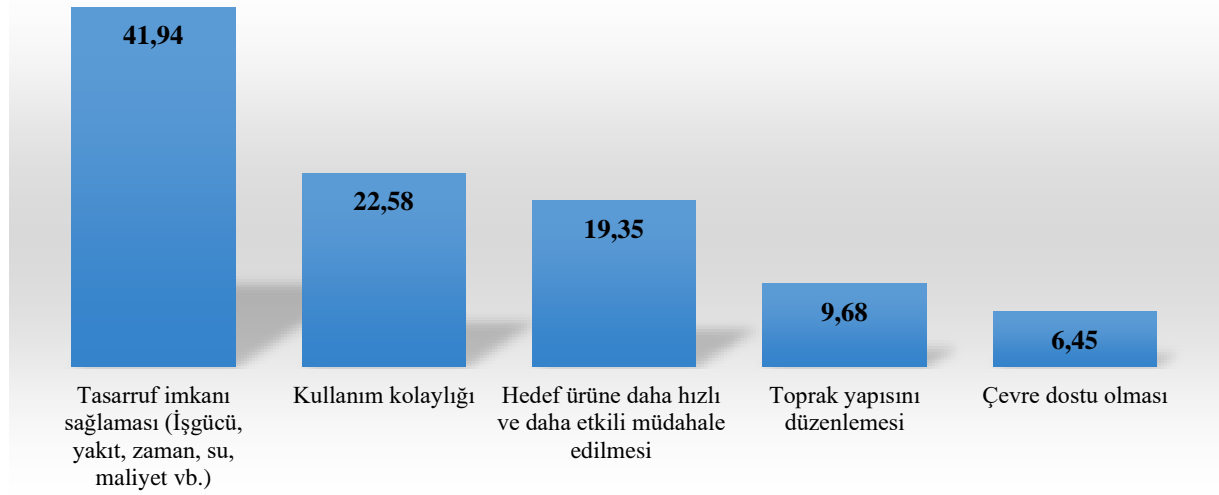
2019 yılında çıkarılan Tebliğ ile desteklenmeye başlanan katı organik ve organomineral gübreler ile istatistik verilerin elde edilmesi açısından da önemli bir adımdır. Bu konuda Kırşehir ilindeki istatistikler incelendiğinde Kırşehir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü kayıtlarına göre 2019 yılından bu yana destek alan ve desteklenen alan sayısında önemli derecede artışlar olduğu söylenebilir (Şekil 2). Yaklaşık 10.000 hektarlık bir alanda desteklemenin olması yanında giderek artan çiftçi sayısında dikkate alındığında çiftçi sayısı ile alan arasındaki oranın düşmesi sadece büyük çiftçilerin değil giderek daha küçük çiftçilerin de bu destekten yararlanmaya başladığını göstermektedir. 2019 yılında desteklenen alan ortalama çiftçi başına 187,57 da iken bu rakam 2023 yılında 130,76 dekara düşmesi bunu kanıtlayan bir gösterge kabul edilebilir.

Şekil 2. Kırşehir İli Katı Organik-Organomineral Gübre Desteklemesi (KİTOM, 2024)

Kırşehir ilinde yürütülen bu çalışma bu piyasa ile ilgili genel bir değerlendirme yapılabilmesi için örnek teşkil etmektedir. 11 adet sıvı organik ve mineral gübre satan bu bayilerin piyasaya yönelik değerlendirmeleri bölgedeki genel yapıyı anlama açısından önem taşımaktadır. Bu kapsamda yapılan SWOT analizi ile ilgili bulgular aşağıda sunulmuştur.

Güçlü Yönler; Sıvı organik ve mineral gübre piyasası ile ilgili Kırşehir ilinde görüşülen BKÜ bayileri ile yapılan görüşmeler ile bu piyasanın güçlü yönleri Şekil 3'te sunulmuştur. Şekil incelendiğinde konu ile ilgili beş adet güçlü yön tespit edilmiş ve bunlara yönelik BKÜ bayilerinin cevaplarının yüzdesel dağılımı verildiği görülmektedir. Özellikle BKÜ bayilerinin en fazla belirttiği güçlü yönlerden ilk üçü kullanılan sıvı organik ve mineral gübrelerin bir çok yönden tasarruf imkanı sağlaması (%41.94), kullanım kolaylığı (%22.58) ve hedef ürüne daha hızlı ve daha etkili müdahale edilmesidir (%19.35). Bu üç husus aynı zamanda birbirleri ile de doğrudan ilişkilidir. Ürünlerin kullanım kolaylığı yanında daha hızlı ve daha etkili olmaları bir çok alanda tasarruf imkanı sağlamaktadır. Ürünlerin damlama su ile verilme kolaylığı nedeni ile zamandan tasarruf, kolay şekilde uygulanması hem zamandan hem de işgücünden tasarruf, aynı zamanda yapılan işlemlerin yakıttan tasarruf ve sonuç olarak ta uygulama masraflarının azalması nedeni ile maliyetin düşmesi vb. hususlar bu ürünlerin en güçlü yönlerini oluşturduğu bildirilmiştir.

Şekil 3. Sıvı Organik ve Mineral Gübre Piyasasının Güçlü Yönleri (%)

Zayıf Yönler; Sıvı organik ve mineral gübre piyasasının zayıf yönleri incelendiğinde piyasa ile ilgili görüşülen BKÜ bayileri 8 madde üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir (Şekil 4). Şekil incelendiğinde BKÜ bayilerinin çoğunlukla bu ürünlerin aktif madde içerikleri ilgili olumsuzlukları belirttiği görülmektedir. Piyasada belki en önemli sorunlardan biri olan satılan ürünün etiketi ile içeriğinin tam olarak uyuşmaması, aynı zamanda üreticinin zaman, verim ve para kaybı anlamına gelmektedir. Son yıllarda kimyevi gübrelerin fiyatlarının aşırı yükselmesini getirdiği dezavantaj nedeni ile alternatif olarak yönelinen bu pazarda firmaların bu şekilde etkin olmayan ürünleri üretime sokmaları (merdiven altı üretim) aynı zamanda milli bir kayıp anlamına da gelmektedir. Bu şekilde merdiven altı üretim konusunda önemli problemlerin olduğu birçok çalışmada da belirtilmektedir (TAGEM, 2018:60; Dalan, 2019:48)

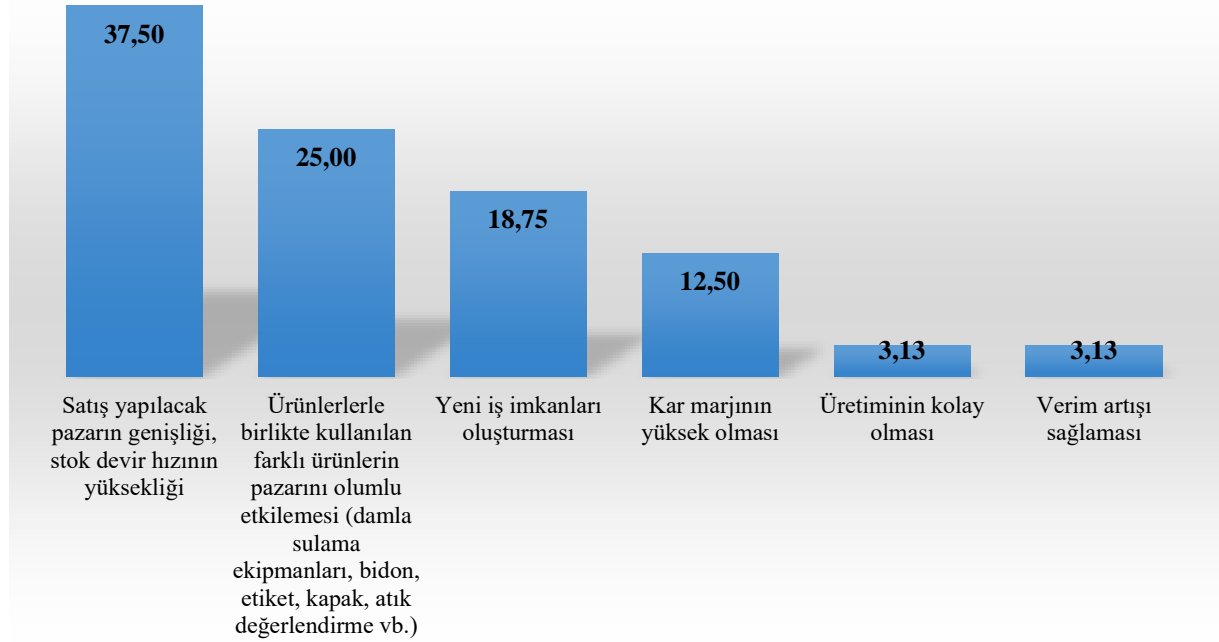
Üreticiler tarafından bu ürünlerin zayıf yönleri olarak belirtilen diğer hususlar içinde bu ürünlerin iklim şartlarından olumsuz etkilenmesi, kalıntı bırakma riski taşımaları ve bu tür ürünleri saklama koşullarını sağlama zorlukları gösterilmiştir. Diğer kimyevi gübrelerle karşılaştırıldığında bu ürünlerin daha uygun şartlarda bir saklama koşulu istemeleri bu tür ürünlerin muhafazasını zorlaştırmaktadır.

Şekil 4. Sıvı Organik ve Mineral Gübre Piyasasının Zayıf Yönleri (%)

Fırsatlar; Sıvı organik ve mineral gübre piyasasındaki fırsatlar konusunda görüşülen BKÜ bayileri 6 konu üzerinde mutabık kaldıkları Şekil 5'ten görülmektedir. Şekil incelendiğinde ilk üç fırsat arasında sırasıyla bu tür ürünlerin satış pazarının genişliği ve stok devir hızlarının yüksekliği, bu ürünlerin birlikte kullanıldığı diğer ürünlerin pazarını olumlu etkilemesi ve yeni iş imkanları oluşturulması gösterilmiştir. Özellikle bu ürünlerin satış pazarının genişliği konusunda bu tür ürünlerin meyvecilikten sebzeçiliğe, tarla ürünlerinden, sera ürünleri üretimine, küçük bahçe tarımından büyük alanlara kadar bir çok alanda geniş bir ürün yelpazesine sahip olması nedeni ile geniş bir Pazar imkanının olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu ürünlerin sezon içinde birkaç defa kullanılmaları daha hızlı satışlarına imkan vermekte bu da stok devir hızını arttırdığı belirtilmektedir.

BKÜ bayilerinin üzerinde durduğu bir diğer husus ise bu tür ürünlerin kullanımının artması bu ürünlerin birlikte kullanıldığı ürünlerinde pazar hacmini genişlettiği hususudur. Bu tür ürünlerin damalama sulama ile verilme imkanı damlama sulama tesisatı ile ilgili malzemeleri, bu tür ürünlerin muhafaza edildiği plastik ambalaj, etiket, ve plastik kapak ile ilgili sektörü, bu tür ürünlerin üretiminde kullanılan organik atıkların yeniden değerlendirilmesini sağlaması bir çok alanda hem ürünlerin pazar alanını arttırdığı hem de yeni iş imkanlarına olanak sağladığı belirtilmiştir.

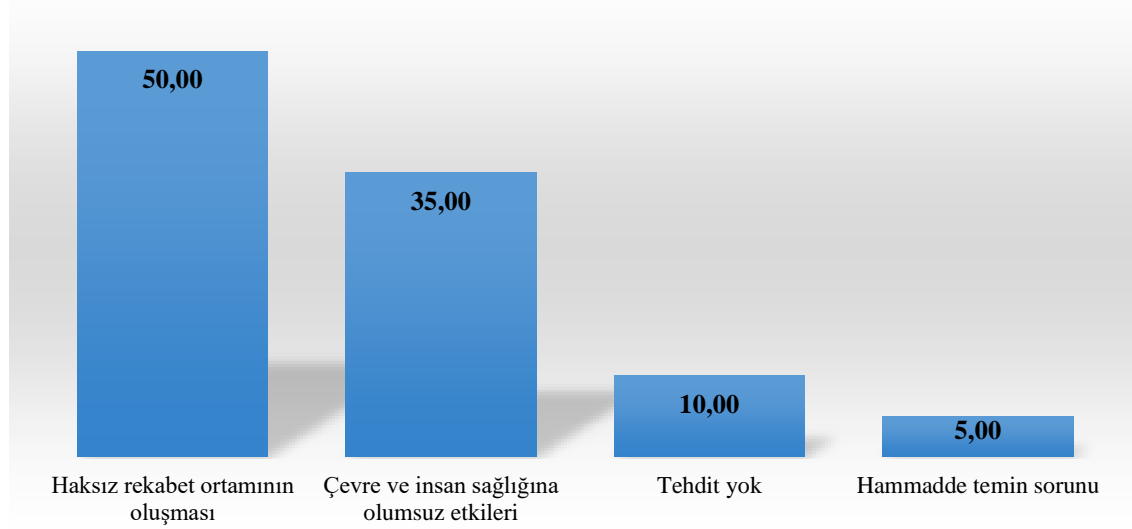

Şekil 5. Sıvı Organik ve Mineral Gübre Piyasasında Fırsatlar(%)

Tehditler; Sıvı organik ve mineral gübre piyasasındaki tehditler konusundaki görüşler ise daha net olup 4 başlık altında toplanmıştır (Şekil 6.). Şekil 6 incelendiğinde görüşlerin yarısının bu piyasada daha fazla haksız rekabet oluşturacak durum oluşma tehditinin olduğu bildirilmiştir. Haksız rekabet konusu ise merdivan altı üretim yapan firmaların içeriği belirli olmayan ucuz ürünlerle piyasaya girerek üreticileri kandırabildikleri belirtilmiştir. Ayrıca denetim ve yaptırım mekanizmalarındaki eksiklikler, bu ürünlerin hammaddelerin ithal oluşu nedeni ile dışarıdan gelen ürünle iç üretimin rekabette sorun yaşayabilme ihtimali, ileride hammaddeye ulaşmada sorun yaşanma riski haksız rekabetin oluşmasına neden olabilecek tehdit unsurları olarak değerlendirilmiştir. 2018 yılında yayınlanan Gübre sektörü politika belgesi içinde de sektör ile ilgili belirtilen sorunlarda da haksız rekabet konusu dikkati çekmektedir (TAGEM, 2018:45). Dayar (2019:48)'un Türkiye'de solucan gübresinin ekonomik analizi konulu yüksek lisans çalışmasında görüştüğü firmaların solucan gübresi pazarında en önemli sorunlar içinde merdiven altı üretimin oluşturduğu haksız rekabet olarak gösterilmiştir.

Görüşülen BKÜ bayileri tehdit ile ilgili olarak ikinci sırada bu ürünlerin çevre ve insan sağlığı üzerinde olası olumsuzlukları gösterilmiştir. Bu tür ürünleri kullanan üreticilerin bu ürünlerle ilgili yeterli bilgi ve bilinç düzeyine sahip olmaması kullanımda sorunlar yaratabileceği ve bunun da çevre ve insan

sağlığına olumsuz etkisi olabileceği belirtilmiştir. Aynı zamanda özellikle organik gübrelerin toprağa uygulanması ile birkaç yılda organik bileşikler oksitlenerek atmosfere karbondioksit olarak salınmakta ve bu nedenle iklim değişimlerine neden olan sera gazlarından birinin salınımına daha fazla katkıda bulunabilmektedir (Doğan ve Kan, 2024). Yapılan çalışmalarda organik bileşiklerin uzun sürede toprakta karbon kaynağı olarak kalması toprak verimliliği ve sağlığı için elzem olduğu kadar organik bileşiklerin ayrışarak atmosfere CO₂ olarak salınımında iklim değişimlerine neden olması nedeniyle toprak organik maddesinin uzun süre toprakta tutulmasının ayrıca önem taşıdığı belirtilmektedir (Kayıkçıoğlu ve Okur, 2012:31-33; Ortaş, 2018:53).

Şekil 6. Sıvı Organik ve Mineral Gübre Piyasasında Tehditler (%)

Sonuç ve Öneriler

Kimyevi gübre piyasasındaki fiyat artışları ve özellikle AB ülkeleri başta olmak üzere kimyasallara yönelik politika değişimleri üreticileri bitki besleme ürünlerinde alternatif alanlara doğru yönlendirmektedir. Özellikle son yıllarda organomineral gübrelere yönelik artan talep ve bu pazarın kimyevi gübrelere alternatif olması da bu değişimi göstermektedir. Tarımda sıvı gübre kullanımının gelecek yıllarda daha fazla artması beklenirken küresel sıvı gübre pazarının büyüyeceğine yönelik öngörüler de bu değişimi doğrulamaktadır. Türkiye’de bu alanda önemli değişimler yaşanmakta olup 2019 yılında organomineral gübrelere desteklenmeye başlaması ile sektör kendine daha fazla hareket alanı bulmaya başlamıştır. Bu nedenle her geçen gün artan bu pazarın Türkiye’deki yerinin belirlenmesi ve sektörün analiz edilmesi bu açıdan gerekli olduğu düşünülmektedir. Kırşehir’de yürütülen bu çalışmada sektörün genel durumunun ortaya konulması açısından önem taşımaktadır.

Kırşehir ilinde Tarım ve Orman Bakanlığı’nın da desteği ile sıvı organik ve mineral gübre piyasasında önemli değişimler gözlenmektedir. Tarla bitkileri ile birlikte özellikle bahçe bitkileri konusunda talebin varlığı bu piyasayı canlı tutan ana nedenlerden biridir. Ayrıca bu tür gübrelerin küçük bahçelerde dahi kullanım kolaylığı bu talep artışının diğer nedenleri arasındadır. Çalışma sonuçları bu pazarın Kırşehir’deki BKÜ bayileri gözü ile nasıl görüldüğünü göstermektedir. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde bu piyasanın en güçlü yanlarının üreticinin kullanım kolaylığı ve buna bağlı olarak ta birçok alanda tasarruf sağlaması, zayıf yönünün ise ürünün etikette belirtileneaktif maddesi ile gerçek içeriği arasındaki tutarsızlıkların varlığı, güçlü yönünün bu ürünlerdeki satış pazarının genişliği ile birlikte bu ürünlerin beraber kullanıldıkları diğer ürünlerde pazarını arttırması ve yeni iş imkanları ortaya çıkarması, tehdit yönünü ise bu ürünlerde yapılabilecek satekarlıklar başta olmak üzere hammadde temininde dışa bağımlılık gibi sorunların ortaya çıkardığı haksız rekabet koşullarının oluşması şeklinde özetlenebilir.

Bu çalışma halen bu piyasanın olgunlaşma sürecinde olduğunu, ticari girişimler için inovatif ürünlerle önemli ticari fırsatların yakalanabileceğini, denetim ve kontrol iyi olmaz ise önemli tehditlerin yaşanabileceğini, organik içerikli olarak ürünlerin pazarlanmasının hem toprak hem de çevre sağlığı açısından önemli bir fırsat oluşturduğu, iklim değişikliğine yönelik mücadele ve adaptasyon ile birlikte uluslararası alanda özellikle AB ile uyumlu bir politika oluşturması özelliği ile önem taşıdığı sonucuna ulaşılabilir. Fakat bu tür çalışmaların daha geniş alanlarda ve ürün bazında yapılmasının ve aynı zamanda çok paydaşlı olarak sonuçların elde edilmesinin sektörü tanıma ve strateji oluşturma açısından gerekli olduğu söylenebilir.

Teşekkür ve Açıklama: Bu çalışma Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi ABD’de yüksek lisans yapan Gökhan EVNİ’nin “Tarımda Kullanılan Sıvı Organik ve Mineral Kaynaklı Gübre Piyasasının Değerlendirilmesi” isimli yüksek lisans seminer çalışmasından derlenmiştir. Çalışmaya katılarak verdikleri cevaplarla seminerin oluşmasına katkı sağlayan 11 adet BKÜ bayisinin yetkililerine katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Abacı Bayan, A.A., (2018). Problems Measured and evaluated of irrigated agricultural and non-irrigated agricultural soils. *Fresenius Environmental Bulletin*, 27(5), 3133-3139.
- Abacı Bayan, A. A., Çınarlı, M., Bakır Güven, G. (2019). Kırşehir ilindeki bazı tarım topraklarının verimlilik durumlarının belirlenmesi. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 6(4), 636-647. 10.30910/turkjans.633541
- Ahiler Kalkınma Ajansı [AHİKA] (2022). TR71 Bölgesi Sektörel Rekabet Edebilirlik Analizi. <https://www.ahika.gov.tr/assets/upload/dosyalar/tr71-bolgesi-sektorel-rekabet-edebilirlik-analizi.pdf> adresinden 10.05.2024 tarihinde erişildi.
- Akdemir, A. (2008). *Vizyon yönetimi*. Ekin Kitapevi, BURSA.
- Akıncı, C., Yıldırım, M., Doran, G. ve Akcan, A. (2007, 25-27 Haziran) Ekmeklik Buğdayın Verim ve Verim Unsurları Üzerine Tescilli Organomineral Gübrelerin Etkileri, Türkiye VII. Tarla Bitkileri Kongresi, Cilt:2, Erzurum, 607-611 s.
- Asri, F. Ö., Demirtaş, E., Özkan, C. ve Arı, N. (2011). Organik ve kimyasal gübre uygulamalarının hıyar bitkisinin verim, kalite ve mineral içeriklerine etkileri. *Akdeniz University Journal of the Faculty of Agriculture*, 24(2), 139-143
- Aşık, B. B., ve Kütük, C. (2012). Çay atığı kompostunun çim alanların oluşturulmasında kullanım olanağı. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 26(2), 47-58.
- Bilge, B. ve Artukoğlu, M. M. (2019). Türkiye’de son yıllarda gübrede uygulanan politikalara genel bir bakış. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 25(2), 275 - 281. <https://doi.org/10.24181/tarekoder.629455>
- Birleşmiş Milletler [BM] (2024). *Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri*. <https://turkiye.un.org/tr/sdgs> adresinden 10.05.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Dayar, N. (2019). *Türkiye’de solucan gübresi üretiminin ekonomik analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Bursa.
- Doğan, H.G. and Kan, M. (2024). For sustainability environment: some determinants of greenhouse gas emissions from the agricultural sector in EU-27 countries. *Environ Sci Pollut Res* (2024). <https://doi.org/10.1007/s11356-024-33273-2>

- Eyüpoğlu, F., (1999). *Türkiye Topraklarının Verimlilik Durumu*. Toprak ve Gübre Araştırma Ens. Yayınları, Genel Yayın No:220, Teknik Yayın No: T-67
- Kacar B., Taban. S. ve Kütük, C. (1996) Çay Atıklarının Zenginleştirilmiş Organik Gübreye Dönüştürülerek Kullanılması Araştırma, Geliştirme, Uygulama Projesi. Kesin Rapor. S.1-57. Çay işletmeleri Genel Müdürlüğü, Rize.
- Kayıkçıoğlu, H. H. ve Okur, N. (2012). Sera gazı salınımlarında tarımın rolü. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 9(2), 25-38
- Kınacı, E. (2018). Yönetici özeti. E. Kınacı (Ed.), *Organomineral gübre çalıştay bildiriler kitabı* içinde 01-11s, Mayıs 2018, İstanbul:
- Kırşehir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü [KİTOM] (2024a). Kırşehir İl Tanıtımı. <https://kirsehir.tarimorman.gov.tr/Menu/9/Il-Tanitim> adresinden 10.05.2024 tarihinde erişildi.
- Kırşehir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü [KİTOM] (2024b). Kırşehir İli Katı Organik-Organomineral Gübre Desteklemesi. Yayınlanmamış Veri Seti.
- Kıymaz, S. (2011). Kırşehir ili toprak ve su kaynaklarının tarımsal açıdan değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 6 (2):76-85.
- Küçük, A. (2020). Hayırseverliğin ötesi: Türkiye’de nüfus ve tarım politikalarında Rockefeller etkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 75(4), 1491-1516. <https://doi.org/10.33630/ausbf.593708>
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50 (4), 370-96.
- Ortaş, İ. (2018). Bioçar’ın toprak kalitesi ve bitki gelişimi üzerine etkileri. E. Kınacı (Ed.), *Organomineral gübre çalıştay bildiriler kitabı* içinde 53-68s, Mayıs 2018, İstanbul.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Resmi Gazete (2019). *Bitkisel Üretime Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/11/20191109-2.htm> adresinden 07.05.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Sönmez, B., Özbahçe, A., Akgül, S. ve Keçeci, M. (2018). *Türkiye Topraklarının Bazı Verimlilik ve Organik Karbon (TOK) İçeriğinin Coğrafi Veritabanının Oluşturulması*. TAGEM/TSKAD/11/A13/P03 No’lu Proje Sonuç Raporu, Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü, Toprak Gübre ve Su Kaynakları Merkez Araştırma Enstitüsü, Ankara. [https://arastirma.tarimorman.gov.tr/toprakgubre/Belgeler/2018%20Y%C4%B1n%C4%B1%20Proje%20Raporlar%C4%B1/T%C3%BCrkiye%20Topraklar%C4%B1n%C4%B1n%20Baz%C4%B1%20Verimlilik%20ve%20Organik%20Karbon%20\(TOK\)%20%C4%B0%C3%A7eri%C4%9Finin%20Co%C4%9Frafisi%20Veritaban%C4%B1n%C4%B1n%20Olu%C5%9Fturulmas%C4%B1.pdf](https://arastirma.tarimorman.gov.tr/toprakgubre/Belgeler/2018%20Y%C4%B1n%C4%B1%20Proje%20Raporlar%C4%B1/T%C3%BCrkiye%20Topraklar%C4%B1n%C4%B1n%20Baz%C4%B1%20Verimlilik%20ve%20Organik%20Karbon%20(TOK)%20%C4%B0%C3%A7eri%C4%9Finin%20Co%C4%9Frafisi%20Veritaban%C4%B1n%C4%B1n%20Olu%C5%9Fturulmas%C4%B1.pdf) adresinden 10.05.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Süzer, S. and Çulhacı, E. (2016, 29 Mayıs-03 Haziran). *Effects of different organomineral and inorganic compound fertilizers on seed yield and some yield components of sunflower (Helianthus annuus L.)*. 19 th International Sunflower Conference, Edirne, Turkey, 2016. https://www.isasunflower.org/fileadmin/documents/19thISCEDIRNE2016/Crop_production_and_management/suzer.pdf 10.05.2024 tarihinde erişildi.

- Şahin, G. (2016). Türkiye’de Gübre kullanım durumu ve gübreleme konusunda yaşanan problemler. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 22(1), 19-32.
- Şahinöz, A. (1990). Yeşil devrim ve açlık sorunu. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1):233-239
- Tarım ve Orman Bakanlığı-Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü [TAGEM] (2018). *Gübre sektör politika belgesi 2018-2022*. <https://www.tarimorman.gov.tr/TAGEM/Belgeler/yayin/G%C3%BCbre%20Sekt%C3%B6r%20Politika%20Belgesi%202018-2022.pdf> adresinden 06.05.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Ticaret Bakanlığı (2021). *Yeşil Mutabakat Eylem Planı 2021*. <https://ticaret.gov.tr/data/640f220d13b8761b449ccb42/YESIL%20MUTABAKAT%20Eylem%20Plan%C4%B1.pdf> adresinden 13.05.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Taşlıgil, N. ve Şahin, G. (2012). Türkiye’de gübre sanayi. *Akademik Bakış Dergisi*, 29, 1-17.
- World Wildlife Fund [WWF] (2021). Türkiye’de Tarım Topraklarının Dünü, Bugünü ve Geleceği. <https://wwftr.awsassets.panda.org/downloads/toprakraporu.pdf> adresinden 10.05.2024 tarihinde erişildi.
- Yüzbaşıoğlu, R. (2020). Üreticilerin kimyasal gübre kullanım bilinç düzeylerinin incelenmesi: Tokat Merkez ilçe örneği. *Turkish Journal of Agricultural Engineering Research*, 1(2), 452-465.

Para ve Sermaye Piyasalarında Maden ve Para Sistemi Olarak Altının Katkıları ve Gelecek Perspektifi*

Serkan NURAL *
serkan.nural@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0515-0449

Mehmet BULUT
mehmet.bulut@izu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5903-4721

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 26.05.2024

Kabul Tarihi: 06.06.2024

Atf Bilgisi

Nural S., Bulut M. (2024). Para ve Sermaye Piyasalarında Maden ve Para Sistemi Olarak Altının Katkıları ve Gelecek Perspektifi. *Ahi Evran Akademi*, 5(1), 13-33

ÖZ

İnsanlık tarihinde, toplumsal hayata geçilmesiyle birlikte hayatımıza girmiş olan ve her çağda yoğun ilgi gören altın, fiziksel, kimyasal ve mekanik ayırt edici özellikleriyle hayatımızın pek çok alanında kendine önemli bir yer bulmuştur. Altının bir değişim aracı olarak kullanılması, likit yapısıyla sahip olduğu parasal değeri, altını diğer metallere ayırarak farklı bir konuma getirmiştir.

Altın taşıdığı tüm bu değer katan özellikleriyle doğru orantılı bir biçimde, yalnızca tasarruf edilerek mücevher olarak kullanılması ya da bir tarafta biriktirilmesinin ötesinde, artık bankalarda hesapları açılan, yatırım fonları oluşturulan, kira sertifikaları, hisse senetleri ihraç edilen, bonoları, tahvilleri ile finansal sistemde kullanımı her geçen gün artan kıymetli bir maden haline gelmiştir.

Bu çalışmada, para ve sermaye piyasalarında maden ve para sistemi olarak altının kullanılmasının katkıları ve geleceğine yönelik bir bakış açısının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bunun için kapsamlı bir literatür çalışmasıyla birlikte nitel bir araştırma yöntemiyle konunun uzmanları ve uygulamacılarla derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilerek altının finansal piyasalarda kullanılması ile hane halklarının tasarruf oranlarını artırıcı, tasarruf sahiplerine ek gelir sağlayıcı, yatırımcı tabanını genişletici, faiz hassasiyeti olan yatırımcılarda alternatif olan, finansal okur yazarlığı artırıcı, olumsuz fiyat dalgalanmalarına karşı değer koruyucu, ülke kur riskini ve bununla birlikte dış ticaret açığını azaltıcı, likiditeyi artırıcı ve para politikasında genişletici etkisine yönelik ilişkiler değerlendirilecek ve analiz edilecektir.

Anahtar kelimeler: Altın, Para ve Sermaye Piyasaları, Faiz Hassasiyeti, İslami Finans, Katılım Bankacılığı

Contributions of Gold as a Mining and Monetary System in Money and Capital Markets and Future Perspective

ABSTRACT

In history of humanity, gold, which has entered our lives with transition to social life and attracted great attention in every age, has found an important place in many areas of our lives with its physical, chemical and mechanical distinctive features. Use of gold as a medium of exchange has made it different from other metals by distinguishing it from other metals in monetary value with its liquid structure.

With all these value-added properties that gold carries, in right parts, gold is not only stored as jewelry by saving or stored on one side, but now it is used in financial system with its accounts opened in banks, investment funds created, lease certificates, stocks issued, bills, bonds. It has become an increasing precious metal day by day.

In this study, it is aimed to present a perspective on the contributions and future of use of gold as a mining and monetary system in money and capital markets. For this purpose, with use of gold in financial markets by conducting in-depth interviews with experts and practitioners with a qualitative research method, together with a comprehensive literature study, it increases savings rates of households, provides additional income to savers, expands investor base, an alternative for investors with interest sensitivity, increases financial literacy, Relationships that protect against negative price fluctuations, reduce country's exchange rate risk and foreign trade deficit, increase liquidity and expand monetary policy will be evaluated and analyzed.

Keywords: Gold, Money and Capital Markets, Interest Rate Sensitivity, Islamic Finance, Participation Banking

* Bu çalışma yazarın "Kıymetli Madenlerin Para ve Sermaye Piyasalarında Kullanılması, Katkıları ve Gelecek Perspektifi: Altın Örneği" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

This study was produced from the author's doctoral dissertation titled "Contributions and Future Perspective of Using Precious Metals in Money and Capital Markets: The Case Of Gold".

* Sorumlu Yazar

Giriş

Altın, yatırımcıların nezdinde tasarrufun, merkez bankalarının nezdindeyse rezervlerin hayati bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle ekonomik belirsizlik ve istikrarsızlığın hâkim olduğu dönemlerde tasarruf sahipleri yatırımlarının, merkez bankaları da rezervlerinin bir bölümünü altında muhafaza etme yönelimindedirler. Buradaki temel amacın söz konusu dönemlerden yatırım ve birikimlerin olabildiğince az değer kayıplarıyla çıkılabilmesi için risk transferinin diğer varlıklardan altına yapılması olarak ifade edilmesi yanlış olmaz. Risk kavramının bireysel ve kurumsal yatırımcıların karar almalarında asli unsur olduğunu göz önünde bulunduracak olursak, finansal piyasalarda ortaya çıkan istenmeyen bu tür gelişmelerin de yatırım tercihlerine şekil verdiği söylenebilir. Fazla risk almadan yatırım yapmak isteyen tasarruf sahipleri, getirileri benzer seviyelerde olan farklı yatırım araçları arasında daha düşük risk barındıran ikame yatırım enstrümanlarını tercih etmektedir. Gelecekteki yatırımlarına yönelik riskten korunma amaçlı alacakları kararlar ya da risk transferleri, altın fiyatları ile para ve sermaye piyasalarındaki enstrümanların fiyatlarında yaşanan eğilimler ve dalgalanmaların öngörülmesiyle doğrudan ilişkilidir. Gelişmekte olan ülke kategorisinde yer alan ülkemizde de yatırım portföylerinin çeşitliliği gelişmiş ülkelere nazaran zayıf kalmakta, son yıllarda yeni yeni gelişim göstermektedir. Para ve sermaye piyasalarının yavaş geliştiği, finansal piyasalardaki enstrümanların kısıtlı olduğu ülkemizde, altın türevi ve altına dayalı finansal enstrümanlar son yıllarda tercih edilmeye başlayan yatırım araçları haline gelmişlerdir.

Bu bağlamda para ve sermaye piyasalarının tasarrufu teşvik ederek fon fazlası olan taraftan toplanan fonları, fon noksanı olan tarafa aktarmasıyla sermaye oluşumuna zemin hazırlayarak birikimlerin üretken yatırımlara dönüştürmesi fonksiyonu ile İslam Ekonomisinin temel şiarının taban tabana örtüşmesini dikkate aldığımızda, âtil durumda bulunan fiziki/hurda altınların İslami finans kurumları öncülüğünde kaydiştirilerek para ve sermaye piyasalarına aktarılmasıyla İslami finansal sistemin bu noktada asli amacına ulaştığını söyleyebiliriz. Bu aktarım mekanizmasının verimliliğini artırmak amacıyla yastıkaltı olarak ifade edilen ve işlevsiz durumda bırakılan ama yatırımcısına güven veren fiziki/hurda altınların, yine bu güven duygusu içinde ekonomiye kazandırılmasında yaşanan sorunlar, sektörün uzmanları ve uygulayıcılarından alınan geri bildirimler çerçevesinde değerlendirilecek ve analiz edilecek, elde edilen bulguların sonuçları üzerinden politika önerileri sunulacaktır.

Altını Farklı Kılan Özellikleri

Öncelikle altını diğer metallerden ayırtıran başlıca özelliklerine kısaca değinecek olursak; sınırlı altın kaynaklarının bulunması nedeniyle üretim miktarının kısıtlı olması, bu sebeple elastik olmayan bir arz yapısının mevcut olması, fiziksel ve kimyasal olarak benzer nitelikleri taşıyan eşdeğer başka bir maddenin mevcut olmayışı ve parasal sistemde merkez bankaları tarafından rezerv aracı olarak kullanılması, altını farklı kılan özellikler olarak sıralanabilir.

Altının kıymetli metaller arasında yer almasını sağlayan ve diğer metallerden ayırtıran en çok tercih edilen kıymetli metal haline gelmesini neden olan kendine has bazı özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Ancak söz konusu fark yaratıcı nitelikleriyle beraber altının belki de en temel özelliğinin yer kürenin belli bölgelerinde yer alan altın madenlerinde sınırlı miktarlardaki rezervlerde yer almasının olduğunu söylemek yerinde olur (Kaplan, 2003: 9). Şu anda mevcut olan en iyi tahminlere göre tarih boyunca yaklaşık 205.238 ton altının yer yüzüne çıkarıldığı ve bunun da yaklaşık üçte ikisinin 1950'lerden itibaren gerçekleştiği bilinmektedir (How Much Gold, 2022).

Tablo 1: Dünyada En Fazla Altın Üreten İlk 5 Ülke

Sıralama	Ülke	Ton
1	Çin	332
2	Rusya	330
3	Avusturalya	315
4	Kanada	192
5	ABD	186
25	Türkiye	39

Diğerleri	2186
Toplam	3580

Kaynak: altinmadencileri.org.tr, 2022.

Ayrıca asırlardır mücevher, para ve değer saklama aracı olarak kullanılan altın, hayatın pek çok alanında benzersiz özellikleri ile karşımıza çıkmaktadır. Altının çeşitli alanlarda tercih edilmesindeki en temel özelliğinin dış şartlara karşı azami düzeyde dayanıklı olması, nem, sıcaklık ve oksijen gibi dış etkenlerden yeryüzündeki tüm maddeler kısa ya da uzun vadede etkilense dahi altının söz konusu olumsuz şartlardan etkilenmemesi bu nedenle de kararmaması, paslanmaması ve donuklaşmamasıdır. Aynı zamanda çok iyi bir ısı ve elektrik iletkeni olan altın hemen hemen hiç kayıp yaşamadan elektriği iletebilmekte, kararlı bir element olması sonucunda başka maddelerle çok zor tepkimeye girmektedir. Altının önemli bir diğer özelliği de her parçasının aynı kaliteyi yansıtmaması olup dünyada bugüne kadar çıkartılan altınların hemen hemen tamamının geri dönüştürülerek bugün de kullanılması ve varlığını sürdürmesidir (Bernstein, 2008: 23).

Altın merkez bankalarının rezervlerinde de önemli bir rol oynamakta olup özellikle 2008’de yaşanan mali kriz merkez bankalarının altına yönelik davranışlarında temel bir değişime neden olmuş, rezerv varlık yönetiminde altının rolünün ve uygunluğunun yeniden değerlendirilmesine sebep olmuştur. Özellikle söz konusu dönemde gelişmekte olan piyasaların merkez bankaları tarafından yapılan resmi altın alımları artarken, Avrupa ülkelerinin merkez bankaları altın satışlarını durdurarak altına yönelik önemli bir talep kaynağı durumuna gelmişlerdir (Gold Demand by Sector, 2022).

Şekil 1. Altının hayat döngüsü

Kaynak: Özkaya, 2013: 8.

Ekonomik Değer Olarak Altın

Charles de Gaulle değişmez itibari değer olarak altını tanımlamış, Alan Greenspan dünyadaki en iyi ödeme şeklinin altın olduğunu ifade etmiş, J.P. Morgan da kısaca altına paradır demiştir. Asırlardır insanları arkasından sürükleyen, ulusların savaşmalarına sebep olan, bazı dönemler mücevher, bazı dönemler külçe, bazı dönemlerde de para olarak kullanılan altın, insanlık tarihindeki en kıymetli metaldir (Pekcan, 1998: 12).

İnsanlık tarih boyunca kıymetli madenlerden önce çok çeşitli maddeler değişim aracı olarak kullanılmıştır. Kıymetli madenler günlük ticari hayatın bir parçası haline geldikçe ticari iş ve işlemler daha kolay yapılabilir hale gelmiş, bu bağlamda takas ya da kullanılan diğer yöntemlerden ziyade kıymetli madenlerden üretilen paralar ile alım ve satımların gerçekleştirilmesi ticari hayatın gelişmesine ve hızlanmasına sebep olmuştur. Dünya ticaretinin günümüzdeki kadar hızlı gelişmediği, daha durağan olduğu dönemlerde altın çok önemli bir likidite kaynağı olarak kabul görmüş (Karluk, 1998: 71), paraya

endekli ticari hayatın başlangıcından bugüne kadar altın her zaman esas para birimi olarak kullanılmıştır (Aksoy ve Topçu, 2013: 3). Altın XIX. yüzyıla kadar dünyada para olarak kullanılmaya devam etmiş, sonrasında altın standardına geçilmiş, altın kambiyo sisteminin XX. yüzyılın ortalarında hayata geçmesiyle altın daha önemli bir konuma ulaşmış, böylece ülkelerin merkez bankalarının çoğunda altın bir rezerv aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Kaplan, 2003: 10). Özellikle 1980'li yıllarda dış rezervlerde altının rolü tekrar gözden geçirilmeye başlanmış, soğuk savaş döneminin ayak sesleriyle merkez bankaları daha tedbirli davranışlar sergileyerek her an patlak verebilecek bir savaşa karşı altın rezervlerini en üst düzeyde tutmak için uğraşmışlardır (Goodfriend, 2021: 85-100). Günümüzde de çoğu gelişmiş ülke resmi stoklarında ağırlıklı olarak altın bulundurmakta, geçmişten günümüze kadar önemli bir varlık sembolü olan altın, birçok ülkenin merkez bankasının rezervlerinde önemli bir aktör olarak bu pozisyonunu sürdürmeye devam etmektedir (Yaşaroğlu, 2002: 13).

Altının Ekonomilerdeki Rolü

Dünya üzerinde altın piyasasının olmadığı bir yerleşim yerinden söz etmek oldukça güçtür. Tarih boyunca farklı dönemlerde altın ticaretini önlemek ya da kısıtlamak amacıyla ne ölçüde sınırlama getirilmiş olsa da altın ticaretinin önüne geçmek pek mümkün olmamış, resmi ya da gayri resmi ortamlarda daima altın piyasaları faaliyetlerine devam etmişlerdir. Altın piyasaları bugünün ekonomilerinde de birbirleri ile oldukça yakın bir bağ içerisinde olup dünyadaki tüm alıcılar ile satıcılar teknolojinin sağladığı imkanlar ile tüm yaşanan gelişmelerden o an haberdar olmakta, tam rekabet kuramındaki tam bilgi ilkesinin belki de bu yönüyle en çok altın piyasalarında geçerli olduğu söylenebilir. Diğer piyasalardan farklı bir biçimde altın piyasaları kendisine has birtakım niteliklere sahip olup bu nitelikleri kısaca sıralayacak olursak (Parasız ve Yıldırım, 1994: 265);

- Fiyatlar, ülke içindeki etkenlerden daha ziyade dünya piyasalarında yaşanan gelişmelerden etkilenmektedir,
- Fiyatlar, altın piyasalarında bir seviyeye kadar belirsizlik halindedir,
- Fiyat oluşumunda ekonomik, siyasi, sosyal ve psikolojik etkenlerin oldukça önemli etkileri vardır.

Ayrıca altın fiyatları ekonomiler için bir barometre özelliği taşımaktadır. Değişen gelir dağılımı, arzla talep dengesi, petrol fiyatları, dünya ekonomilerindeki dalgalanmalar, her türdeki önemli ekonomik ve siyasi olaylar altın fiyatlarına doğrudan yansımaktadır (Peker ve Yavuz, 2022: 2).

Örneğin ülkemizde yurt dışında bulunan üreticilerin ve işçilerin talepleri altın fiyatlarını arttırmakta, enflasyon oranları yükseldikçe altın fiyatları da paralel bir biçimde yükselmektedir. Tasarruf sahipleri enflasyon karşısında değer yitiren nakdini altına çevirmekte, döviz kurlarının hızlı yükselişi altına da yansımaktadır. Ancak genel olarak dünya ekonomilerinde bu durumun tam tersi bir korelasyon yaşanmakta doların yükselmesiyle altın fiyatları düşmekte, mevduatın daha verimli olması durumunda banka hesaplarının cazibesi artmakta, tarım ürünlerinin hasılatının düşük olduğu zamanlarda ürün taban fiyatlarının da düşük açıklanması durumunda altının fiyatı da paralel olarak düşüş eğilimine girmektedir. Tarım alanında verimli iyi bir sene yaşanması da altın fiyatlarını yükseltmekte, geleneklere, örf ve adetlere bağlı olarak evlilik merasimlerinin artması altın talebini artırmaktadır. Beyaz eşya, otomobil, televizyon vb. dayanıklı tüketim mallarındaki satışların artışı altına talebi düşürmekte, böylece altın fiyatlarının gerilemesine sebep olabilmektedir. Gayrimenkule olan talebin azalması ise altın fiyatlarını yükseltmekte ya da siyasi bir krizin ortaya çıkması ile ekonomide belirsizlik hâkim olması durumunda da altın fiyatlarının yükselmekte olduğunu gözlemlemekteyiz (Peker ve Yavuz, 2022: 21).

Tablo 2: Altın Fiyatlarını Etkileyen Unsurlar

<u>Altın fiyatlarını etkileyen unsurlar</u>	<u>Altın Fiyatları</u>
Ekonomik ve Siyasi İstikrarsızlık	Artar
Faiz Oranlarının Yükselmesi	Azalı
Devlet Tahvili ve Hazine Bonosu İtfası	Artar
Merkez Bankalarının Döviz Alışı	Artar
Hazine İhalelerinde Beklene Yüksek Satış	Azalı

Döviz Kurlarında Hızlı Artış	Artar
Sabit Getirili Menkul Kıymetlerin Fiyatlarının Düşmesi	Azalıır
Rezerv Rakamlarının Yüksek Açıklanması	Artar
Enflasyon Rakamlarının Yüksek Açıklanması	Artar

Kaynak: Çıtak, 2006: 19.

Günümüzde de bu ters korelasyon kuralı bozulmadan devam etmiş, Covid-19 pandemisi döneminde yaşanan ekonomik durgunlukla gelen kaygılar neticesinde yatırımcılar altına yönelmiş ve altının ons fiyatı tarihte ilk defa 2 bin \$ seviyesinin üstüne çıkmıştır. Pandemi sonrasında ortaya çıkan belirsizlikler ve üretim süreçlerinde yaşanan tıkanıklıklar, aksamalar ve kopukluklar öncelikle ABD ekonomisinde olmak üzere dünyadaki tüm gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülke ekonomilerinde ortalama son 40 yılın en yüksek enflasyon verilerini ortaya çıkarmıştır. Söz konusu bu belirsiz ve istikrarsız ekonomik ortamda, piyasaların resesyona girmemesi ve talep kaynaklı enflasyonu düşürmek amacıyla Amerikan Merkez Bankası (FED) şahin bir duruş sergileyerek ABD dolarına uyguladığı faiz oranını birkaç ay boyunca üst üste artırarak ABD dolarına ilgiliyi artırmış ve dünya çapında dolar endeksi giderek artan bir yükseliş trendine girerek altına olan talep de aynı oranda giderek azalmasına ve altının ons fiyatında önemli düşüşler yaşanması neden olmuştur. Bugün yine ABD ve Avrupa'da birkaç büyük bankanın iflasının açıklanmasının sistemik bir bankacılık krizine dönüşme endişesi tekrar altının ons fiyatını 2 bin \$ seviyesinin üstüne taşımış böylece altına olan talebin kriz ve belirsizlik dönemlerinden beslendiğinin yeni bir kanıtı olarak karşımıza çıkmıştır.

İslami Finans ve Altın Bankacılığı

İslam ekonomisi ve finansal sistemi, finansal iş ve işlemlerin İslam dininin uygun gördüğü kurallara göre yürütülmesi esası üzerine inşa edilmiştir. İslami finans sistemi, diğer finansal sistemlerin kendi yapılarında meydana gelen bazı olumsuzlukları ortadan kaldırarak kaynakların bölüşümünde daha adil bir yaklaşım ortaya koymaktadır (Söyler, 2014: 1). Bu sistemin felsefi dayanağı, geleneksel finansal ve iktisadi sistemlere göre bireysel çıkarların en üst seviyelere çıkarılmasından çok sosyokültürel manada kalkınmanın ön plana getirilmesi ve toplumsal değerler ilkelerine dayanmasıdır. Bu kapsamda İslam ekonomisi ve finansal sistemi bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmekte olup bireylerin hayatları boyunca sürekli bir biçimde gelişim gayreti içerisinde faaliyetlerini yerine getirmesi beklenmektedir (Atılğan, 1996: 19).

Bu noktadan hareketle finansal sistemler içerisinde bankalar ve finansal piyasalar vasıtasıyla, bilgilerin toplanması, bu verilerin izlenmesi ve risk paylaşımının kolaylaştırılması vb. unsurlar sermaye oluşumunda hayati fonksiyonlar olarak vücut bulmaktadır (Usmani, 2004: 12). 2011 yılında İstanbul Altın Rafinerisi, yaklaşık 5.000 ton ağırlığındaki yastıkaltı olarak tanımlanan âtil durumdaki altının ekonomiye kazandırılmasına yönelik projeyi başlatmış, söz konusu kaynak finansal işleyişin dışında pasif bir şekilde saklanmaktayken bu projeye yastıkaltındaki altınların ekonomiye kazandırılması sonucunda bankalarda yaratılan ek kaynağın finansal sisteme girmesi ile kamu ve özel sektörün yurt dışından borçlanma ihtiyaçlarının azalmasına, ithalatın düşürülüp ihracatın artması sayesinde de dış ticaret açığının azalmasına katkı sağlanmıştır. Bankacılık kesimi dışında kalmış tasarruf sahiplerinin sisteme dahil edilmesi ile bireysel tasarruf oranlarındaki artış ekonomi verilerine olumlu yansımalarla bulunmuştur. Yastıkaltı altınları ekonomiye kazandırma projesi daha önce katılım bankacılığıyla sınırlı ilişkisi olan ancak altına yatırım yapan kesimlerin, farklı katılım bankacılığı ürünlerini kullanmasına ve geleneksel olarak aile bütçesinden altına yatırım yapan ev hanımlarına kadar ulaşılmasına imkân sağlamıştır (www.kadsis.com, 2021: 11).

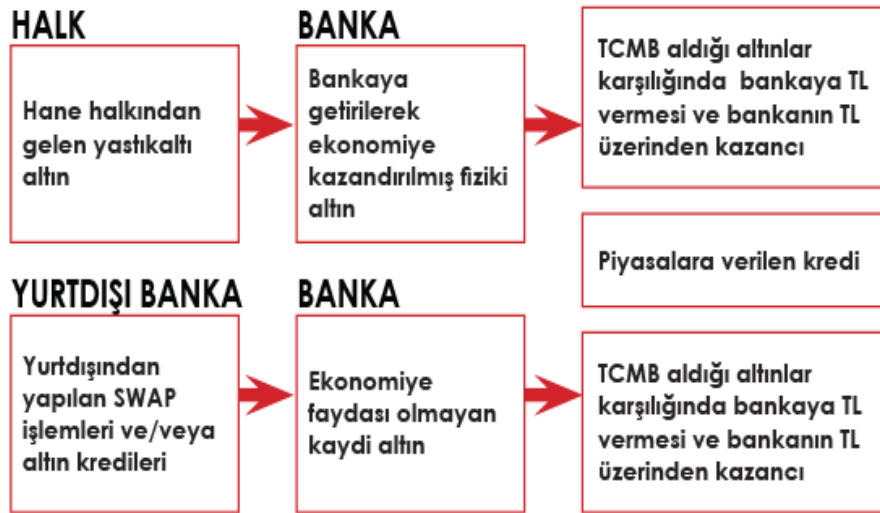
Ayrıca reel bir kaynak artışı sağlamanın yolu, finansal bir enstrüman olmayan fiziki/hurda altınların finansal sisteme dahil edilmesiyle sürdürülebilir bir büyüme için oldukça önemlidir. Fiziki/hurda altınların toplanması kaynakların arasında gerçekleşen bir dönüşüm değil tam anlamıyla kaynaklarda yaşanan bir artış olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu sayede yastıkaltında kalarak ekonomik sistemin dışına çıkarılmış, halihazırda mevcut olan fakat kullanılmayan çok ciddi miktardaki kaynak varlık tekrar ekonominin içine dâhil edilerek kullanılabilir hale getirilirken, bu durum zaman içinde

büyüme hedefleri için ortaya çıkacak likidite ihtiyacını da karşılayacak duruma gelecektir (www.kadsis.com, 2021: 20).

Bu minvalde Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. ilk olarak 2011’de müşterilerinden fiziken altınlarını toplamış ve külçe altın değerleri İstanbul Altın Rafinesi (İAR) eksperlerince tespit edilerek altın hesapları açmaya başlamıştır. Ayrıca bu dönemde gram ve katları ağırlıklarda standart özellikteki külçe altınlar yine Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.’nin otomatik para çekme makineleri ve şubelerinde satışa sunulmuştur (Çoban & Çetin, 2022: 17).

Bununla beraber yüzyıllardan beri süregelen fiziki altın tasarrufu yapma ve saklama kültürünün karşısında 2011 yılında başlatılan söz konusu fiziki/hurda altın toplama projesi her geçen yıl başarısını artırarak ilerlemiş, Hazine ve Maliye Bakanlığı’nca ilk defa çıkarılan Altın Tahvili ve Altına Dayalı Kira Sertifikasına da öncülük ederek benzer bir model uygulanmıştır. İlk başlarda yastıkaltı altınların ekonomik sisteme kazandırılması amacıyla başlatılan ve özellikle katılım bankaları vasıtasıyla yapılan hurda altın değerlendirme projesiyle bankaların altın stoklarının artması sağlanmış ancak bankaların artan bu stokları kredi olarak değerlendirememesi gibi bazı nedenlerden ötürü fiziki/hurda altın toplama projesine ilgi giderek azalmıştır. Bu sorunun önüne geçmek için TCMB, BDDK ve Hazine ve Maliye Bakanlığı ile gerekli temasların kurulması neticesinde yeni bir öneride bulunulmuş, İAR’ın önerisi sonucu TCMB, yastıkaltındaki altınların ekonomiye kazandırılmasına yönelik 2011 yılında aldığı kararla bankalara zorunlu karşılıklarının belli bir oranını altın olarak tutabilme imkânını sağlamıştır (www.kadsis.com, 2021: 14).

Hem bankaları teşvik etmek için hem yastıkaltı altının ekonomiye kazandırılması için hem de rezerv çeşitliliğinin artırılması için dünyada ilk defa gerçekleştirilen bu uygulama sayesinde bankalar TCMB’ye Türk Lirası yerine daha düşük maliyetlerle sahip oldukları altınları karşılık olarak göstererek ellerindeki Türk Lirasını ekonomiye kazandırmak suretiyle kârlılıklarını artırmışlardır. Bunun sonucunda bankalar, altın türevleri ve altına dayalı ürünlere hak ettiği önemi vermeye, hurda altın toplamanın dışında, altın alım satımı ve altına yönelik yeni ürünler geliştirmeye başlamışlardır (www.kadsis.com, 2021: 15).

Şekil 2. Yastıkaltı altınların ekonomiye kazandırılma süreci

Kaynak: www.kadsis.com, 2021:15.

Bu minvalde zorunlu karşılıklar (eski adı ile mevduat munzam) bankaların toplamış oldukları mevduatın bir kısmını TCMB’nin bloke hesabında tutulması için zorunlu olarak ayırmak durumunda oldukları kısım olup altının para politikaları aracılığı ile likiditeye ve banka kârlılıklarına katkısı zorunlu karşılıklar aracılığı ile olmaktadır. TCMB zorunlu karşılık tutarını artırarak bankaların verebileceği kredi miktarını azaltma yolu ile daraltıcı, zorunlu karşılık tutarını azaltarak bankaların verebileceği kredi miktarını artırma yolu ile genişletici para politikaları uygulamaktadır. TCMB tarafından zorunlu

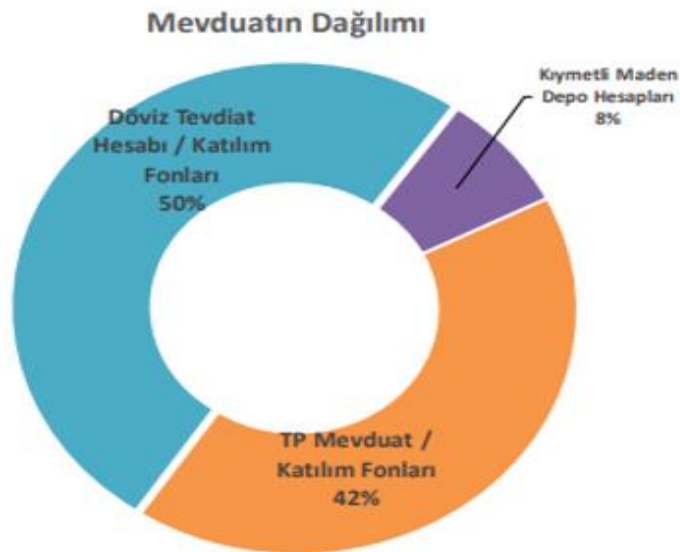
karşılıklar için tutulması zorunlu TL karşılıklarının belli bir oranını altın ile tutulabilmesine olanak tanıyan Rezerv Opsiyon Mekanizmasının (ROM) devreye sokulması ile bankalar, TCMB’de TL yerine altın tutma imkanına kavuşmuşlardır. Bu yolla bankalar TL’yi TCMB’de zorunlu karşılık olarak tutmak yerine söz konusu tutarı kredi olarak kullandırma imkanına kavuşmuşlardır (www.kadsis.com, 2021: 16).

Aşağıda yer alan tablo 3’de altın depo hesaplarının TCMB’de zorunlu karşılık olarak ayrılabilmesinin bankalara sağladığı ek likidite ve sonucunda oluşan kâr hesaplaması görülmektedir. 2011 ile 2019 yılları arasına yönelik hesaplamada görüldüğü üzere Rezerv Opsiyon Mekanizması (ROM) uygulaması ile bankalar 9 yılda toplam 177,5 milyar TL (yıllık ortalama 19,7 milyar TL) ilave likidite sağlamışlardır. Sağlanan bu ek likidinin, fon fazlası olan taraftan fon ihtiyacı olan tarafa finansman olarak aktarılmasıyla bankalar 9 yılda toplam 30,4 milyar TL (yıllık ortalama 3,37 milyar TL) ilave kâr elde etmişlerdir. Bu tutarlar ROM uygulaması sayesinde transfer olunan fon miktarının büyüklüğünün de göstergesi niteliğindedir.

Tablo 3: Altının Likiditeye ve Bankacılık Sistemine Katkısı

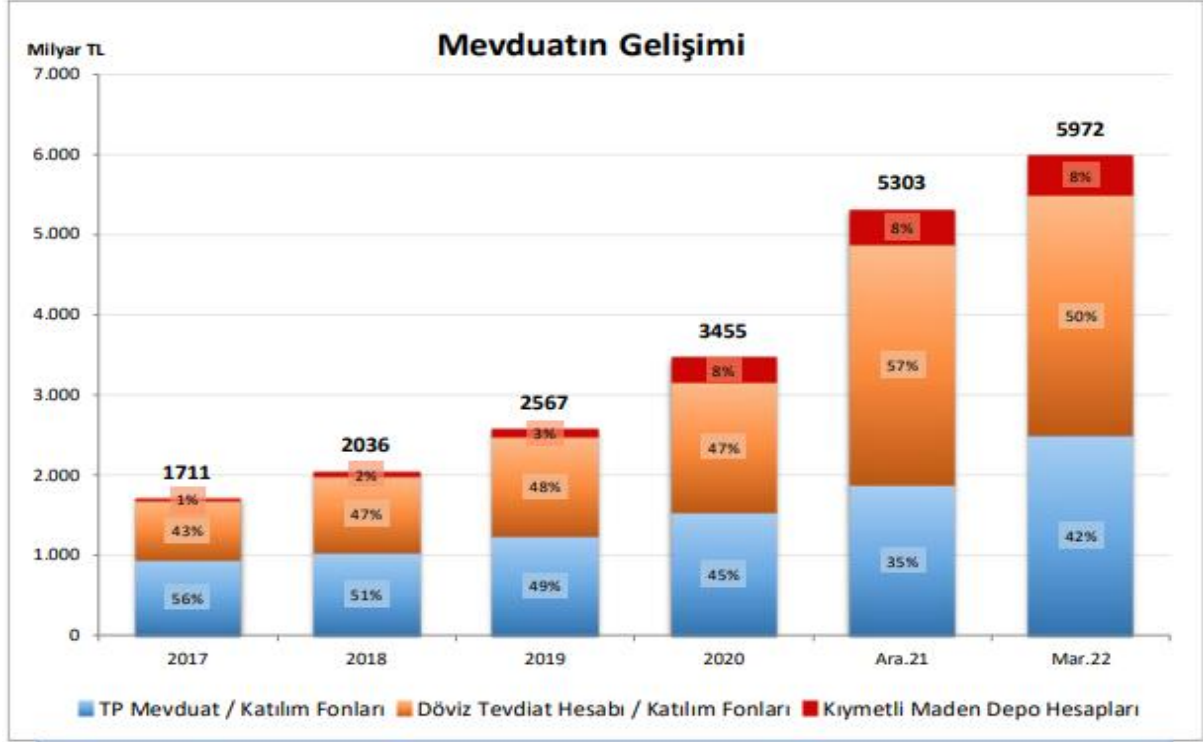
YIL	ZORUNLU KARŞILIK ROM İLE SAĞLANAN LİKİDİTE (MİLYAR TL)	İLE SAĞLANAN EK LİKİDİTE İLE ELDE EDİLEN MİNİMUM KÂR (MİLYAR TL)
2011	4.6	0.6
2012	16.2	2.5
2013	18.8	2.2
2014	20.8	3.0
2015	23.3	3.5
2016	18.3	3.0
2017	31.5	5.1
2018	26.5	6.7
2019	17.4	3.9
Toplam	177.5	30,4

Aynı zamanda Mart 2022 dönemi itibariyle mevduatların toplamının 3,006 milyar TL’lik tutarı katılım fonları/döviz tevdiat hesaplarından, 2,501 milyar TL’lik tutarı Türk parası katılım fonları/mevduatlardan ve 465 milyar TL’lik tutarı da kıymetli maden depo hesaplarından meydana gelmektedir. Oransal olarak baktığımızda da mevduatın %50’lik bölümü döviz katılım fonlarından/tevdiat hesaplarından, %42’lik bölümü Türk parası katılım fonu/mevduatlardan ve %8’lik bölümü de kıymetli maden depo hesaplarından meydana gelmektedir (www.bddk.org.tr, 2022: 18).

Grafik 1: Mevduat Dağılım Oranları (Mart 2022)

Kaynak: www.bddk.org.tr, 2022: 18.

Grafik 2: Yıllar İtibariyle Oransal Olarak Mevduat Gelişimi

Kaynak: www.bddk.org.tr, 2022: 18.

Netice itibariyle yukarıda yer alan Grafik 1 ve Grafik 2'deki bilgilere göre bankacılık sisteminde mevduat unsurları arasında bulunan kıymetli maden depo hesaplarının yıllar içinde oransal olarak artış gösterdiği, söz konusu artışın yatırımcı ve tasarruf sahiplerinin tercihlerindeki değişime dayalı olduğu ve birikimlerin giderek daha fazla kıymetli maden hesaplarında değerlendirildiğinin bir göstergesi durumundadır. Ayrıca ülkemizde bankacılık sisteminde katılım bankalarının pazar payı yüzde 8 civarındayken aşağıda yer verilen tablo 4'teki bilgiler ışığında kıymetli maden depo hesaplarının yüzde 20'sinin katılım bankalarında açıldığı görülmekte olup özellikle faiz hassasiyeti olan yatırımcı ve tasarruf sahiplerinin kıymetli maden depo hesabı açarken katılım bankalarını öncelikle tercih ettiklerini ortaya koymaktadır.

Tablo 4: Bankacılık Sektörü Kıymetli Maden Depo Hesapları (Bin) (24.03.2023)

I.MEVDUAT BANKALARI	
A. Yurt İçinde Yerleşikler	
1.Gerçek Kişiler	
-Kıymetli Maden Depo Hesapları- ABD Doları Karşılığı	25.233
2.Tüzel Kişiler	
-Kıymetli Maden Depo Hesapları- ABD Doları Karşılığı	1.433
B. Yurt İçinde Yerleşik Bankalar	
C.Yurt Dışında Yerleşikler	
-Kıymetli Maden Depo Hesapları- ABD Doları Karşılığı	468
D.Yurt Dışında Yerleşik Bankalar	
II.KATILIM BANKALARI	
A. Yurt İçinde Yerleşikler	
1.Gerçek Kişiler	
-Kıymetli Maden Depo Hesapları- ABD Doları Karşılığı	4.811
2.Tüzel Kişiler	

-Kıymetli Maden Depo Hesapları- ABD Doları Karşılığı	425
B. Yurt İçinde Yerleşik Bankalar C.Yurt Dışında Yerleşikler	
-Kıymetli Maden Depo Hesapları- ABD Doları Karşılığı	283
D.Yurt Dışında Yerleşik Bankalar	

Kaynak: www. tcmb.gov.tr, 2023: 9.

Araştırma Yöntemi

Geleneksel finans kavramı, bireylerin karar alma süreçlerinde rasyonel olduklarını ve geleceğe yönelik tahminlerinde insani ön yargılarının bulunmadığı varsayımı üzerine kuruludur (Nofsinger, 2014: 2). Bu bağlamda denilebilir ki geleneksel finansın aksine davranışsal finans, insani bir bakış açısıyla yatırımcıların finansal kararlarını etkileyen duygusal yaklaşımlarını da karar alma süreçlerine dahil ederek yatırımın ve finansın neyin, neden ve nasıl olduğunu açıklamaktadır (Victor & Simon, 2000: 2). Bu nedenle araştırmamızda tasarruf sahipleri ve yatırımcıların finansal kararlar alırken tamamen rasyonel olmadığını kabul eden, kişilerin karar verme süreçlerinde sosyolojik ve psikolojik etkenlerin rolünün olduğu varsayımına dayanan, finansal piyasalarda bu durumun etkisini araştıran ve yatırımcıların karar alırken neleri ya da bir başka ifadeyle hangi faktörleri göz önüne alarak karar verdiklerini inceleyen davranışsal finans yaklaşımı çerçevesinde, nitel bir araştırma yöntemi olan derinlemesine mülakat yöntemiyle alanlarında uzman isimlerin bilgi, birikim ve tecrübelerine başvurulması sonucunda elde edilen bilgiler ve görüşler ışığında, para ve sermaye piyasalarında maden ve para sistemi olarak altının önemini ve rolünün ne olduğuna ve gelecekte nasıl şekilleneceğine yönelik bir perspektif ortaya koymaktadır.

Mülakatta katılımcılara iletilen sorular araştırmacı tarafından ilgili literatürden yararlanılarak çalışmamızın konusuna yönelik olarak çalışmanın sorunlarını çözümünü destekleyecek nitelikte, en uygun geribildirimleri alabilmek amacıyla açık ve anlaşılır şekilde önceden hazırlanmış olup, alanlarında uzman isimlerin tüm bilgi birikimlerinden ve tecrübelerinden faydalanabilmek amacıyla ilk kaynaktan doğru bilgi ile derinlemesine cevaplama oranının yüksekliğinin faydaları göz önünde bulundurularak yarı yapılandırılmış mülakat formları ile çalışılmıştır. Mülakatlarımızı gerçek anlamda derinlemesine gerçekleştirebilmek için katılımcılar alanlarında bilgi birikimleri ve tecrübeleri ile kendilerini kanıtlamış, konularına hâkim hem bankacılık/finans hem akademik hem de altın piyasalarındaki uzman isimlerden tercih edilmiştir.

Çalışmamızdaki katılımcılara yöneltilen sorular uzmanlık alanlarına uygun olacak şekilde yukarıda bahsedilen yarı yapılandırılmış sorular arasından seçilerek iletilmiş olup bu çerçevede örneklem katılımcı sayısı, akademik literatür, alınan yanıtların benzerliği, yanıtların tekrarlanma ya da tekrara düşme aşamasına gelmesi gibi hususlar göz önüne alınarak 11 katılımcı ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. İsim benzerliği nedeniyle ortaya çıkabilecek karışıklıklara mahal vermemek adına, mülakat gerçekleştirilen katılımcılara ilişkin bilgilere aşağıda kısaca değinilmiş olup bundan sonraki süreçte yer alan aşamalarda katılımcıların yalnızca isimleri kullanılacaktır. Ayrıca 2 katılımcı isimlerinin gizli kalmasını talep ettikleri için Katılımcı 1 ve Katılımcı 2 olarak kodlamışlardır.

Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Doç. Dr. Ertuğrul Köse (Gübretaş Maden Yatırımları A.Ş.- İşletmeler ve Yatırım Planlama Direktörü)

Prof.Dr. İsak Emin Aktepe (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Öğretim Üyesi-Vakıf Katılım Bankası Danışma Komitesi Başkan Vekili)

Prof.Dr. Turan Erol (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Öğretim Üyesi- Sermaye Piyasası Kurulu Eski Başkanı)

Ufuk Acar (Borsa İstanbul A.Ş.- Kıymetli Madenler ve Kıymetli Taşlar Direktörü)

Fatih Özyurt (Merkezi Kayıt Kuruluşu A.Ş.(MKK)- Finans ve Muhasebe Direktörü- Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. Kapalı Çarşı Eski Şube Müdürü)
Hasan Dursun (Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.- Merkezi Operasyonlar Müdürü)
Dr. Fatih Kazancı (Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.- Hazine Operasyon Yöneticisi)
Mustafa Özsoy (Vakıf Katılım Bankası A.Ş.- Zeytinburnu Şube Müdürü)
Mehmet Fatih Kezer (Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.- Sefaköy Şube Müdürü)
Katılımcı 1 (Ardahan Üniversitesi Öğretim Üyesi)
Katılımcı 2 (Özel Bir Katılım Bankasının Hazine Operasyon Eski Yöneticisi)

Derinlemesine Mülakatların Genel Değerlendirmesi

Para ve sermaye piyasalarında maden ve para sistemi olarak altının katkıları ve gelecek perspektifine yönelik konunun uzmanları ve uygulayıcıları ile gerçekleştirdiğimiz derinlemesine mülakatlar sırasında yönelttiğimiz sorulara aldığımız yanıtlar genellikle kapsamlı olduğundan dolayı konu başlıklarına uygun alıntılar yapılarak aktarılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede katılımcıların görüş ve düşünceleri ile bu görüş ve düşüncelere istinaden ortaya koyduğumuz değerlendirmelerimiz aşağıda yer almaktadır.

Katılımcıların Tasarrufların Altında Değerlendirilmesinin Gerekçeleri Hakkındaki Görüşleri

“...Türk insanı altını seviyor, kültürel olarak altına karşı pozitif bir yaklaşım sergileniyor...”
(Doç. Dr. Ertuğrul Köse)

“...altının bir yatırım ve birikim aracı olarak dinimizce caiz olması, diğer bir gerekçe de altının likit yapısı...” (Prof.Dr. İsak Emin Aktepe)

“...birçok nedeni vardır ancak aklıma ilk gelen sebebin inanç olduğunu söyleyebilirim...”
(Prof.Dr. Turan Erol)

“...altının eski çağlardan bu yana en güvenilir yatırım aracı olarak görülmesi ve istikrarlı getiri yapısı...” (Katılımcı 1)

“...tasarruf sahipleri ve yatırımcılar birikimlerini korumaya çalışmak amacıyla altında değerlendirmeyi tercih ediyorlar...Türk bayanlarının altın takı ve mücevherata olan düşkünlükleri de tasarruf sahiplerinin birikimlerini altında değerlendirmelerinin nedenleri arasında...” (Fatih Özyurt)

“...klasik Türk yatırım enstrümanı olarak görüldüğünden ayrıca banka hassasiyeti olan muhafazakâr bir kesim tarafından güvenilir bir araç olduğu düşüncesi...” (Katılımcı 2)

“...öncelikle enflasyondan korunmak..., diğer yatırım araçlarına göre daha az riskli ... ayrıca toplumumuzda yeteri kadar finansal okuryazarlık olmaması tasarruf sahiplerini her devrin yatırım aracı olan altına yönlendirmektedir...” (Hasan Dursun)

“...altın fiyatlarının dövize endeksli olarak yükselmesi nedeniyle döviz yerine altına yatırım yapmayı tercih ederler. Bunun nedeni de hem döviz artışı hem de altının uluslararası piyasadaki ons değerinin artışındaki beklentidir.” (Dr. Fatih Kazancı)

“...piyasada altın güvenli liman olarak görülmektedir. Özellikle Covid19 Pandemisi dönemi ve sonrasında yani insanların kendilerini güvende hissetmedikleri, önlerini göremedikleri dönemlerde sahneye çıkan altın yine başroldeki yerini aldı...” (Mustafa Özsoy)

“Bizim kültürümüzde altın her zaman güvenilir liman olarak görülmüştür...”
(Mehmet Fatih Kezer)

Bu çerçevede katılımcıların görüş ve düşüncelerini değerlendirecek olursak, tasarrufların altında değerlendirilmesinin temel gerekçelerini kısaca aşağıdaki gibi özetleyebiliriz;

- Türk insanının geçmişten gelen bir alışkanlıkla altını sevmesi, kültürel olarak altına karşı pozitif bir yaklaşım sergilemesi,
- Türk bayanlarının altın takı ve mücevherata olan düşkünlükleri sebebiyle altının bir ziyet eşyası olarak kullanılma arzusu,
- Altının klasik bir Türk yatırım enstrümanı olarak görülmesi,
- Savaştan ve krizlerden beslenen bir enstrüman olması,

- Toplumumuzda yeteri kadar finansal okuryazarlık olmaması,
- Altının dinimizce caiz olması, banka hassasiyeti olan muhafazakâr bir kesim tarafından güvenilir bir araç olarak değerlendirilmesi,
- Diğer yatırım araçlarına göre daha az riskli enflasyondan korunma aracı olarak görülmesi,
- Altının likit yapısından dolayı her an nakde çevrilebilmesi ve hemen her yerde kabul görmesi,
- Altının değerini kaybetmemesi zamanla değer kazanması, istikrarlı getiri yapısı,
- Altın fiyatlarının dövize endeksli olarak yükselmesi.

Katılımcıların Yastıkaltı Altının, Altına Dayalı Yatırım Araçları ve Altın Türev Ürünleri Yerine Tercih Edilmesinin Nedenleri Hakkındaki Görüşleri

“...insanımız nasıl ki sosyal hayatta fiziksel teması seviyorsa, altına dokunmayı, elinin altında olmasını da seviyor...değişime dönüşüme direncin en güzel göstergelerinden birisi, kültür değişirse ancak bu bakış açısı değişir ki kültürde uzun vadede değişebilen bir olgu olup Japonların dediği gibi kültürün değişmesi için 3-5 kuşak gerekiyor, bu konuda kısa zamanda radikal anlamda değişimler olmaz ancak sınırlı değişimleri görebiliriz...özellikle yeni kuşaklarda ilginin olduğunu düşünüyorum, bir eğilim var ancak buradaki esas amacın paranın değerini korumak olduğunu düşünüyorum yani hedging amaçlı değil spekülatif amaçlı altın hesapları kullanılıyor. Benim şahsi fikrim şu an altın hesapları finansal piyasalarda en spekülatif ürünlerden birisi durumunda.” (Doç. Dr. Ertuğrul Köse)

“...toplumumuzda altının bir ziynet eşyası olarak kullanılma arzusu ülkemizde yaklaşık 20 yıl evvel 20 banka battı, bu durum bankalara olan güven sorununu ortaya çıkardı... Altına dayalı yatırım araçlarını ve altın türev ürünlerini ülkemizde profesyonel olmayan yatırımcılar tanımıyor bu nedenle pek ilgi görmüyor ayrıca altına yönelik bu araçların ve türev ürünlerin dini olarak caiz olup olmadıkları tartışılıyor.” (Prof.Dr. İsak Emin Aktepe)

“...temel nedenin toplum nezdinde öncelikle bankacılık sistemine olan güven problemi ve bir diğer nedenin de yatırımcıların tasarruflarının yönetiminin kendilerinde olma isteği...” (Prof.Dr. Turan Erol)

“...özellikle ülkemiz insanının kahir ekseriyeti fiziki olarak evlerinde saklayarak tasarruflarını altında değerlendirmektedir. Tabi bu durum hem fiziki olarak biriktirilen altınların güvenliğinde hem de tasarrufların ekonomiye aktarılması noktasında oldukça sıkıntılı bir tercihtir ancak söz konusu olgu önemli bir ülke gerçeğidir...en temel sebebin düşük finansal okuryazarlık düzeyi ve kurumlara olan güvensizlik olduğunu düşünüyorum.” (Katılımcı 1)

“...halkımız yeni çıkan ürünlere hem teknik olarak hem de kar-zarar işleyişini anlamak adına hemen yatırım yapmak yerine öncelikle izlemeyi tercih etmektedirler. Herkes aynı yöntemi uyguladığından ilgili piyasada derinlik sağlanamamakta bu da karlılık etkisini azaltmaktadır...” (Katılımcı 2)

“...bu ürünler üzerine çalışan şirketlerin başta yatırımcıya bu ürünleri anlatabilmesi gerektiğini düşünüyorum...Türk bayanlarının tercihlerinin bu bağlamda fiziki altına talebi arttırdığını düşünüyorum.” (Fatih Özyurt)

“Ülkemizde finansal okuryazarlığın halen düşük seviyelerde olması ve finansal piyasalara güvenin sürekli dalgalanması bu eğilimi değiştirmemektedir.” (Hasan Dursun)

“...bireysel yatırımcı yetersiz finansal okuryazarlık seviyesi yanında, kazançlarını yatırıma dönüştürme sürecini sağdan soldan kulaktan dolma dediğimiz yöntemlerle neticelendirmiş, bu yatırım serüvenlerinin önemli ölçüde başarısız olması kaynaklı yeni yatırım araçlarına karşı da önyargı oluşturmuş görünmektedir. Bu nedenle insanımız yatırım araçlarının biraz elinin altında olmasını ve dilediği gibi yönetmeyi istiyor desek sanırım yanlış olmaz.” (Mustafa Özsoy)

Bu minvalde katılımcıların görüş ve düşüncelerini değerlendirecek olursak, yastıkaltı altının, altına dayalı yatırım araçları ve altın türev ürünleri yerine tercih edilmesinin nedenlerini kısaca şu şekilde özetleyebiliriz;

- Fiziki altına olan talebin değişime direncin en güzel göstergelerinden biri olması, kültürün değişmesiyle bu bakış açısının değişebilmesi,

- Türkler nasıl ki sosyal hayatta fiziksel teması seviyorsa, altına dokunmayı da elinin altında olmasını da sevmesi, bu nedenle altın birikimleri fiziki olarak evlerde, iş yerlerinde ya da bankaların kiralık kasalarında saklanarak muhafaza edilmesi,
- Yatırımcıların tasarruflarının yönetiminin kendilerinde olma isteği,
- Altına dayalı yatırım araçları ve türev ürünlerinin dini olarak caiz olup olmadıklarına yönelik tartışmaların sürmesi,
- Banka hassasiyeti olan muhafazakâr kesim tarafından fiziki altının güvenilir bir yatırım ve tasarruf aracı olarak görülmesi,
- Geleneksel yatırımcı nezdindeki bankalara olan güven sorunu,
- Bankalardaki altın hesaplarının genellikle yeni kuşağın tercihi olması,
- Altın hesaplarının genel itibarıyla paranın değerini koruma amaçlı değil alım satım amaçlı kullanılması,
- Ülkemizde altına dayalı yatırım araçları ve altın türev ürünlerin profesyonel olmayan yatırımcılar tarafından tanınmaması,
- Bireysel yatırımcılarda başarısız yatırım serüvenlerinin yeni yatırım araçlarına karşı bir önyargı oluşturmaması,
- Yatırımcıların yeni çıkan ürünlere hem teknik olarak hem de kar-zarar işleyişini anlamak için öncelikle izlemeyi tercih etmeleri neticesinde piyasalarda derinlik sağlanamaması bu nedenle de ürünlerdeki karlılığın azalması,
- Altına dayalı ve altın türevi ürünler üzerine çalışan şirketlerin profesyonel olmayan yatırımcılara bu araç ve ürünleri yeterince tanıtmaması, anlatmaması.

Katılımcıların Fiziki Altınların Ekonomiye Kaydı Olarak Aktarılması ve İslami Finans Alanına Yönelik Teşvikler Hakkındaki Görüşleri

“...altınların finansal sisteme kazandırılması amacıyla en etkili ve teşvik edilmesi gereken alan bankaların altın toplama günleri ile son zamanlarda gündeme gelen kuyumculardaki altın değerlendirme sistemleri, bu alanların olabildiğince desteklenmesi gerektiğini düşünüyorum.” (Doç. Dr. Ertuğrul Köse)

“Altına dayalı yatırım araçlarını ve altın türev ürünlerini ülkemizde profesyonel olmayan yatırımcılar tanımıyor bu nedenle pek ilgi görmüyor ayrıca altına yönelik bu araçların ve türev ürünlerin dini olarak caiz olup olmadıkları tartışılıyor...” (Prof.Dr. İsak Emin Aktepe)

“...altına dayalı yatırım araçları ya da altın türev ürünlerine ilişkin yeterince bilgi sahibi olmama gibi faktörlerin bu alanda yatırım yapmalarında engelleyici oluyor.” (Prof.Dr. Turan Erol)

“Bunun en somut örneği yakın zamanda devletimizin yastıkaltı altınların ekonomik hayata aktarılması planı çerçevesinde piyasaya sürdüğü yeni bir finansal enstrüman olan altına dayalı kira sertifikalarında görmekteyiz. Önemli miktarlarda fiziki altının bu araçlarla yönlendirildiğini görüyoruz ancak arzu edilen düzeye ulaşmadığı ve çeşitli avantajlarına ve getiri oranlarına rağmen... Kira sertifikalarındaki benzer biçimde ek getiri oranları devlet tarafından karşılanacak bir paket açıklanabilir. Tasarruf sahiplerinden de hangi koşullarda sisteme birikimlerini aktarmaya gönüllü olacaklarıyla ilgili görüşleri alınarak politika yapıcılara öneriler sunulabilir.”

(Katılımcı 1)

“Bu ürünler üzerine çalışan şirketlerin başta yatırımcıya bu ürünleri anlatabilmesi gerektiğini düşünüyorum...toplanan fiziki altının olması gereken değer veya saflığında banka hesaplarına aktarılması, fiziki olarak bankalara teslimi yapılan ve kaydileştirilen altının mevduat sahiplerine iade sürecinde yine altın üzerinden teslimatının yapılabilmesi, hesaba yatırılan altına getiri anlamında cazip oranlar verilmesi...” (Fatih Özyurt)

“Halkımız yeni çıkan ürünlere hem teknik olarak hem de kar-zarar işleyişini anlamak adına hemen yatırım yapmak yerine öncelikle izlemeyi tercih etmektedirler. Herkes aynı yöntemi uyguladığından ilgili piyasada derinlik sağlanamamakta bu da karlılık etkisini azaltmaktadır. Kar olmayan durumlarda da risk faktörünü de ekleyince yatırımcılar uzak durmaktadır.”

(Katılımcı 2)

“...yatırımcıların finansal okuryazarlığının daha üst seviyelerde olması ve piyasalardaki diğer ürünlerden kazanç oranlarının düşük seviyelerde olması ile mümkün olabilecektir... fiziki altınların finansal sisteme kazandırılmasında bankaların altın toplama günleri ve kuyumcu altın değerlendirme sistemi (KAD-SİS) yeterli... KAD-SİS'e entegre kuyumcu sayısının artırılması ve KAD-SİS sisteminin güvenilirliği konusunda toplumu bilgilendirici kamu spotları ve reklamların yaygınlaştırılması” (Hasan Dursun)

“...hem bankalara hem de sermaye piyasası kurumlarına görev düşmektedir. Bu kurumların organize bir şekilde çalışmalar yapmalarına ihtiyaç vardır... bankalar topladıkları altınlara verdikleri faiz veya kâr payını artırabilirler. Ya da bu tür müşterilerine sundukları diğer ürünlerin hizmet fiyatlarında indirimler yapabilirler.” (Dr. Fatih Kazancı)

“...yetersiz finansal okuryazarlık seviyesi yanında, kazançlarını yatırıma dönüştürme sürecini sağdan soldan kulaktan dolma dediğimiz yöntemlerle neticelendirmiş, bu yatırım serüvenlerinin önemli ölçüde başarısız olması kaynaklı yeni yatırım araçlarına karşı da önyargı oluşturmuş görünmektedir.” (Mustafa Özsoy)

“...bankalarda gerçek kişi hesap sahiplerine yönelik uygulanan Tasarruf Mevduatı Güvence Bedeli'nin altın nezdinde bir kilograma eşit değer gözetilerek özelleştirilmesi gerektiğini düşünüyorum.” (Mehmet Fatih Kezer)

Bu kapsamda fiziki altınların ekonomiye kaydi olarak aktarılması ve İslami finans alanına yönelik teşviklere ilişkin katılımcıların görüş ve düşüncelerini değerlendirecek olursak kısaca aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz;

- Altının fiziki olarak biriktirilmesiyle önemli bir kaynak varlığın ekonominin dışında kalması,
- Katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların tasarruf sahiplerinin fiziki altın birikimlerinin finansal sisteme aktarılmasında köprü işlevi görmesi,
- Fiziki altınlarını kaydi olarak finansal sisteme aktarılmasındaki temel güdünün ek gelir sağlama arzusu ve fiziki altını muhafaza ederken yaşanan güvenlik kaygılarını ortadan kaldırması,
- Altını fiziki olarak muhafaza ederken kiralık kasada tutma maliyeti gibi unsurların ortaya çıkması,
- Fiziki altında yaşanabilen sahtecilik problemleri,
- Doğal afetlerden sonra ortaya çıkan evlerin kasalarının çok da güvenli olmadığı algısı,
- Bankacılık sektörünün bir altın sektörü olmamasına karşın fiziki altınların finansal piyasalara aktarılmasında en yaygın ve etkili yöntem olması,
- Altının finansal piyasalarda kullanılmasının piyasaların derinleşmesine ve riskin tabana yayılmasına imkân sağlaması,
- Özellikle faiz hassasiyeti olup birikimlerini fiziki altında değerlendiren muhafazakâr kesimin İslami finans alanında faaliyet gösteren ve altın bankacılığı konusunda öncülük yapan katılım bankalarını tercih etmesi,
- Yatırımcıların ve firmaların, açacakları altın hesaplarını teminat olarak gösterip TL kredi kullanabilmesi,
- Vadeli altın hesaplarının teminat olarak kullanılması suretiyle hem birikimlerin değeri korunurken hem de vadeli yapısından dolayı altından karpayı alınabilmesi,
- Altının bankalardaki saflık oranı hesaplamalarının standartlaştırılmasının gerekliliği,
- Finansal kurumların altının has fiyatını belirlemesi, altınla ilgili teknik konularda yeknesaklık sağlanması,
- Yastıkaltı altınların finansal sisteme kazandırılması amacıyla en etkili ve teşvik edilmesi gereken alanın bankaların özellikle katılım bankalarının olması,
- Katılım bankalarının altın toplama günlerini daha aktif biçimde kullanması,
- Kuyumcu altın değerlendirme sistemine (KAD-SİS) entegre kuyumcu sayısının artırılması ve KAD-SİS sisteminin güvenilirliği konusunda toplumu bilgilendirici kamu spotları ve reklamların yaygınlaştırılması,
- Devletin belli bir oran üzerinde altın toplayan bankalara çeşitli vergi indirimleriyle sektörü teşvik etmesi,

- Bankalarda gerçek kişi hesap sahiplerine uygulanan Tasarruf Mevduatı Güvence Bedeli'nin altın nezdinde bir kilograma eşit değer gözetilerek özelleştirilmesi,
- Vadeli altın hesaplarından alınan stopaj vergilerinden feragat edilmesi,
- Fiziki altın talebini kesici bazı kısıtlamaların ortaya çıkaracağı döviz talebine yönelik para ve sermaye piyasalarında kontrat bazlı yaklaşımlar sergilenerek trendin dönüşümüne ve altın piyasalarının derinleşmesine katkı sağlanması,
- Katılım bankalarının altın hesaplarına yüksek getiri sunabilmeleri için fiziki altın ticareti yapması,
- Katılım bankalarının altına dayalı tahvil ve sukuk ihraç etmesi ya da fiziki altınlar karşılığında sertifikalar üreterek likidite yönetiminde kullanılabilmesi.

Katılımcıların Bankacılık Sistemindeki Kaydi Altınların Fiziki Olarak Geri Alınmasında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri Hakkındaki Görüşleri

“...altın hesaplarındaki bakiyeyi fiziki olarak geri almak isteyen yatırımcıların taleplerine en hızlı biçimde cevap verecek ortak bir platform tüm taraflarla paydaşlar bir araya getirilip yani bankalar ile rafineleriler birlikte koordineli bir biçimde işletilebilir” (Doç. Dr. Ertuğrul Köse)

“...vatandaş bankalarla yaşadığı güven problemi nedeniyle hesabında olan altını sürekli fiziki altın olarak istememeli, istediğinde de anında ulaşabilmelidir” (Prof.Dr. İsak Emin Aktepe)

“Söz konusu çekincelerin ortadan kaldırılabilmesi için bankacılık sistemine yönelik tam bir güven atmosferi sağlanmalıdır.” (Katılımcı 1)

“...yatırımcı-banka-rafineri üçgenindeki maliyetlerin azaltılması...ya da bu sürecin rahat ve maliyetsiz işletilmesi için kamuya ait bir altın rafinerisinin kurulmasının faydalı olacağını düşünüyorum.” (Fatih Özyurt)

“...bu işin tek olurunun kamu otoritesi olması gerektiğini kamu bankalarının özellikle kamu katılım bankalarının bu misyonu üstlenmesi gerektiğini düşünüyorum...bankaların fiziki teslim hizmeti aldıkları firmalar ile anlaşmalarını sağlıklı hazırlayıp öngörülü ve basiretli bir şekilde yapılması gerekiyor.” (Katılımcı 2)

“...müşterilerin fiziki altın teslimatlarını sadece bankalar üzerinden değil kuyumcular üzerinden de rahatça yapabileceği bir yapı tesis edilmelidir.” (Hasan Dursun)

“Devletin bu konuda sistemi desteklemesi önemlidir. Bu konuda söz konusu masraflar bankaların ödediği kurumlar vergisinden indirgenebileceği gibi devlete ve TCMB olan tüm vergi, komisyon, faiz vb. ödemelerinde de indirimlere gidilebilir.” (Dr. Fatih Kazancı)

“Fiziki teslimat noktasında altın rafinerileri, kuyumcular, döviz büroları gibi piyasa oyuncularının bankacılık sistemleriyle entegrasyonu sağlanır, teslimat noktalarının sayısı artırılır, kurumsal anlamda piyasa aktörlerinin tamamının sürece nitelikli katılımı sağlanabilirse...” (Mustafa Özsoy)

“...bankalar ve rafineriler arasında ortak bir platformun ihdas edilmesi gibi kompleks bir yapı yerine mesela bankalar kasalarında fiziki altın bulundurarak bu sorunu çok rahat aşabilirler.” (Mehmet Fatih Kezer)

Bu bağlamda bankacılık sistemindeki kaydi altınların fiziki olarak geri alınmasında yaşanan sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin katılımcıların görüş ve düşüncelerini değerlendirecek olursak kısaca aşağıdaki gibi özetleyebiliriz;

- Finansal sisteme fiziki altınlarını kaydi olarak aktaran yatırımcıların altınlarını fiziken geri almak istemeleri durumunda bankaların operasyonel masraf ve maliyet adı altında bazı taleplerinin olması,
- Yüksek montanlı veya mesafe gerektiren fiziki altın teslimatlarında maliyetlerin artması, teslimat sürelerinin uzaması gibi sorunların yaşanması,
- Bankalar fiziki teslim hizmeti aldıkları firmalar ile anlaşmalarını sağlıklı bir şekilde yapmaması,
- Bu masrafların müşterilere yansıtılmaması amacıyla söz konusu operasyonel maliyetlerin bankaların kurumlar vergisinden indirgenmesi,
- Tüm operasyonel süreçlerin minimum paydaşla gerçekleştirilmesi,

- Tüm bankaların ve altın rafinerilerinin süreci koordineli bir biçimde yönetmesi,
- Fiziki altın teslim alma ve teslim etme merkezleri kurulması, kamu bankaları özellikle kamu katılım bankalarının bu misyonu üstlenmesi ya da kamunun doğrudan kendisinin bu sürece dahil olması,
- Kamuya ait bir altın rafinerisinin kurulması,
- Fiziki altın teslimatlarının sadece bankalar üzerinden değil kuyumcular üzerinden de yapabileceği bir yapının tesis edilmesi,
- Altın rafinerileri, döviz büroları gibi piyasa oyuncularının bankacılık sistemiyle entegrasyonu sağlanarak teslimat noktalarının sayılarının artırılması,
- Bankalar ve rafineriler ya da piyasa oyuncuları arasında ortak bir platformun ihdas edilmesi,
- Kompleks bir yapı ya da yaklaşımlar yerine bankaların kasalarında fiziki altın bulundurması, bu nedenle ortaya çıkan kasa sigorta bedellerinin kurumlar vergisinden rücu edilmesi,
- Toplumun bankacılık sistemiyle barıştırılması, tam güven atmosferine yönelik güven aşılması,
- Kaydi altınların sürekli fiziki olarak talep etme bakış açısının değiştirilmesi.

Katılımcıların Fiziki Altın Piyasalarında Yaşanan Kayıt Dışılık ve Çözüm Önerileri Hakkındaki Görüşleri

“Evet altın piyasalarında kayıt dışılık elbette sorundur, sahtecilik de sorundur ancak kamu otoritesinin etkin rol aldığı güven veren bir sistem altın piyasasını regüle eder.” (Prof.Dr. İsak Emin Aktepe)

“Bu tür yastıkaltı birikimler her zaman olacaktır hatta Avrupa da dahil olmaya devam edecektir. Önemli olan diğer alternatif tasarruf değerlendirme ve yatırım araçlarını cazip hale getirmek suretiyle fiziki altın yatırımlarını azaltmak.” (Prof.Dr. Turan Erol)

“...kayıt dışı ekonomik aktivite azaltılmadığı sürece fiziki altın ve fiziki altına dayalı piyasalarının kayıt altına alınabilme ihtimalinin çok az olduğunu düşünüyorum.” (Fatih Özyurt)

“...kamunun bu konuda güven mekanizması oluşturması gerekmektedir. Darphane Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan bir projede tüm altınların kendileri tarafından basılacağı üzere bir planlama olduğu bilinmektedir.” (Katılımcı 2)

“Altın piyasalarında kayıt dışılığı engelleme görevi MASAK’a aittir diye düşünüyorum. Kurumun etkinliğinin artırılması sayesinde kayıt dışılık azalacak ve finansal sistem içerisinde daha fazla kaydi altın sokulabilecektir.” (Dr. Fatih Kazancı)

“Ülkemizde özellikle Darphane Genel Müdürlüğü gibi resmî kurumlar ile piyasada sertifika sahibi rafinerilerin inisiyatif alması, özellikle QR kod gibi yeni teknolojilerin kullanımının yaygınlaştırılması kayıt dışılığın önlenmesinde yarar sağlayabilecektir.” (Mustafa Özsoy)

Bu minvalde fiziki altın piyasalarında yaşanan kayıt dışılık ve çözüm önerilerine ilişkin katılımcıların görüş ve düşüncelerini değerlendirecek olursak kısaca şu şekilde özetleyebiliriz;

- Kazancını resmiyete sokmadan yatırım yapma isteği olan yatırımcıların kayıt dışı ekonomik aktivitesinin azaltılması,
- MASAK’ın sorumluluğunda olan fiziki altın piyasalarında kayıt dışılığı engelleme görevine ilişkin etkinliğinin artırılması,
- Vatandaşlarımızdaki düzenlemelerin öncelikle devletten gelmesini bekleme bakış açısının değiştirilmesi,
- Bankacılık sistemi gibi altın piyasalarının da tamamıyla dijitalleşme sürecine girmesi,
- Gramaltın benzeri ürünlerin sertifikalı rafinerilerce tabana yaygın olarak sisteme kazandırılması,
- Ulusal çapta bir güven mekanizmasına sahip QR kodlu altınların piyasaya sunulması,
- Tüm fiziki altınların Darphane Genel Müdürlüğü tarafından basılması,
- Sağlıklı bir paketleme ve takip sistemi ile merdiven altı olarak tabir edilen kaçak altın rafinerilerinin suistimalinin önüne geçilmesi,
- Mücevherat ve takıların imalat sürecinde, ürünün sanatına göre oluşan fiyat farklılıklarının tespitinin resmi bir makam tarafından yapılması.

Katılımcıların Piyasa Bozucu Davranışlar Sergileyenlere ve Yaptırımlarına İlişkin Yaklaşımlar Hakkındaki Görüşleri

“...manipülatif davranış sergileyenin malvarlığına el konulacak şekilde cezalar geliştirilmeli yani yüzde 5-10 gibi hafif cezalardan ziyade radikal kararlar alınmalıdır.” (Doç. Dr. Ertuğrul Köse)

“Bu tarz piyasa bozucu davranış sergileyenlere yönelik olarak caydırıcı mahiyette manipülasyon ağır biçimde cezalandırılmalıdır.” (Prof.Dr. İsak Emin Aktepe)

“...toplumu yanaltıcı, asimetrik bilgi oluşumuna yol açan, içeriden öğrenenlerin yani literatürdeki adıyla insiderların ticareti şeklinde kendini gösteren suçlar için caydırıcı cezaların uygulanması gerektiğini düşünüyorum...sosyal mecralarda bu hususlar için kurulmuş özel birimlerin takibiyle ortadan kaldırılamasa da minimum düzeye indirilebileceğini düşünüyorum.” (Katılımcı 1)

“MB’ları veya darphane gibi fiziki altın tedariği sağlayabilecek kurumların devreye girerek dengeyi sağlayana kadar arz ve talebi denetleyebileceğini düşünüyorum.” (Fatih Özyurt)

“Cezaların pek caydırıcı olmadığı kanaatindeyim. Mevcut yasalar aslında her şeyi karşılıyor. Sorun daha çok ahlak sorunu olduğu için bu sorunu da ancak uzun vadede aşabileceğimizi düşünüyorum.” (Katılımcı 2)

“Altın piyasalarında özellikle manipülasyon yapmaya yönelik tüm hareketler için işlem büyüklüğü ile orantılı ciddi finansal cezalar ve finansal piyasalarda işlem yapamama vb. hak sınırlayıcı yaptırımlar konulmalıdır.” (Hasan Dursun)

“Bu tür piyasa bozucu manipülatif ve spekülasyon eylemleri denetleme ve düzenleme görevi SPK’nın uhdesindedir. SPK bu konuda hisse senetleri üzerindeki manipülasyon ve spekülasyonları takip ettiği gibi altın borsasında da gereken takibi yapmalı ve yaptırımlar uygulamalıdır.” (Dr. Fatih Kazancı)

“Bankacılık sistemindeki caydırıcı cezalar ve yaptırımlar gibi sıkı bir politika disiplinli bir şekilde izlenebilirse bu konuda başarıya ulaşılacağı açıktır.” (Mustafa Özsoy)

“... bu tür piyasa bozucu davranışlar sergileyenlere verilecek cezalar o kişinin ve bu tarz yaklaşımlar sergilemeye niyeti olanların dahi bir daha böyle bir yaklaşım sergilemesinin önüne geçmeli.” (Mehmet Fatih Kezer)

Bu kapsamda piyasa bozucu davranışlar sergileyenlere ve yaptırımlarına ilişkin yaklaşımlara ilişkin katılımcıların görüş ve düşüncelerini değerlendirecek olursak kısaca şu şekilde özetleyebiliriz;

- Piyasa bozucu davranışlara yönelik cezaların olabildiğince caydırıcı olması, suçun tekrar işlenmesine mâni olacak derecede cezaların caydırıcı olması,
- Özellikle manipülasyon yapmaya yönelik tüm hareketler için işlem büyüklüğü ile orantılı ciddi finansal cezaların ve finansal piyasalarda işlem yapamama gibi hak sınırlayıcı yaptırımların uygulanması,
- Manipülatif davranış sergileyenlerin malvarlığına el konulacak şekilde cezaların geliştirilmesi,
- Sosyal mecralarda bu hususlar için özel birimlerin ihdas edilmesi,
- Kamu otoritesinin etkin rol aldığı güven veren bir sistemle altın piyasalarının regüle edilmesi,
- Etkin regülasyon yönetimi için alınan kararlarda irade gösterilmesi, konjonktüre göre düzenlemelere uygun olmayan yaklaşımlara müsaade edilmemesi,
- Bankacılık sistemindeki gibi sıkı bir yaptırım politikasının disiplinli bir şekilde izlenmesi,
- SPK nezdinde olan piyasa bozucu eylemleri denetleme ve düzenleme görevinin altın piyasasında da uygulanması.

Katılımcıların Altın İthalatının Azaltılmasına Yönelik Öneriler Hakkındaki Görüşleri

“Benim altın ithalatının azaltılmasına yönelik ilk stratejik düşüncem madenlerin daha üretken hale getirilmesi gerektiğidir. Ayrıca ülkemizdeki iç tüketime yönelik altın talebini azaltmaya

yönelik altın yatırımcılarına alternatif yatırım araçları sunulmalıdır.” (Prof.Dr. İsak Emin Aktepe)

“Altın dışındaki finansal enstrümanların tanıtımı ve güvenilir yatırım aracı olduklarını vurgulayan bilgilendirmelerin yapılmasıyla altınla ödemeleri yapılan malların tüketimi azaltılmasa da iç talep nispeten azaltılabilir ki azaltılmalıdır diye düşünüyorum.” (Katılımcı 1)

“TL'nin hem yabancı paralara hem de kıymetli madenlere karşı değerlendirilebileceğine dair vatandaşın beklentiye sahip olması, enflasyondan daha fazla reel anlamda getiri sağlayabilen ürünlerin yatırımcılara sunulması.” (Fatih Özyurt)

“Altın ithalatının azaltılması konusunda hane halklarının elindeki fiziki altınların kaydi hale getirilmesi gerekmektedir. Aksi halde altın talebi sürekli olduğundan altın ithalatı da sürekli hale gelecektir. Bu konuda öncelikle bankalara önemli görevler düşmektedir. Bankalar bu konuda müşterilerini özendirecek çeşitli finansal ürünler geliştirebilirler. Ayrıca devlet de belli bir oran üzerinde altın toplayan bankalara çeşitli indirimlerde bulunabilir. Örneğin, TCMB fiziki altınını kaydi hale getiren bankalara TL kredi verirken faiz düşürebilir veya zorunlu karşılıkta daha az TL tutmalarını isteyebilir.” (Dr. Fatih Kazancı)

“Bu konu bir taraftan ülkemizde üretimin artırılması gerekliliğini ortaya koyarken diğer yandan iç tüketimin kısılmasına yönelik tedbirler alınmasını da gerektirmektedir.” (Mustafa Özsoy)

“...yerli üreticilerin teşvik edilmesi çok önemli, ayrıca yer altı kaynaklarının ekonomiye kazandırılması yani altın madenciliğimizin de geliştirilmesi oldukça önemli ancak belki de en önemlisi talebin kesinlikle azaltılması gerekli bunun için toplumun alternatif finansal yatırım araçları konusunda bilinçlendirilmesi önemlidir.” (Mehmet Fatih Kezer)

Bu çerçevede altın ithalatının azaltılmasına yönelik önerilere ilişkin katılımcıların görüş ve düşüncelerini değerlendirecek olursak kısaca şöyle özetleyebiliriz;

- Yeni altın madenlerinin ortaya çıkarılmasına yönelik çalışmaların artırılması,
- Aktif altın madenlerinin daha verimli hale getirilmesi,
- Ülkemizde yerli üretimin artırılmasının teşvik edilmesi, iç tüketimin kısılmasına yönelik tedbirlerin alınması,
- Fiziki altınların kaydi hale getirilmesi, bankaların bu konuda çeşitli finansal ürünler geliştirmesi,
- Devletin belli bir oran üzerinde altın toplayan bankalara yönelik çeşitli teşvikler uygulaması,
- Enflasyondan daha fazla reel anlamda getiri sağlayabilen güvenli alternatif ürünlerin yatırımcılara sunulması.

Katılımcıların Altının Bir Ödeme Aracı Olması Hakkındaki Görüşleri

“...altından havale ya da EFT masraflarının alınmaması ya da altın altın satımlardaki yüksek marjların düşürülmesi gibi teşvikler kamuoyunu olumlu etkiler meydana getirecektir. Ayrıca vadeli altın hesaplarından elde edilen kazanımlara yönelik vergi avantajları sunulması da olumlu sonuçlar doğuracaktır.” (Doç. Dr. Ertuğrul Köse)

“Bankacılık kanalıyla yapılan ödemelerde kullanıcıların döviz hesapları yerine vadesiz altın hesaplarını kullanmaları için öncelikle diyebilirim ki yenilikler olmalıdır yani kolaylaştırıcılık esas ilke olmalıdır.” (Prof.Dr. İsak Emin Aktepe)

“Tasarruf sahipleri ve yatırımcıların yani altın saklayanlar ödemelerinde döviz hesapları gibi vadesiz altın hesaplarını nakit ödemelerinde kullanmak istemezler diye düşünüyorum çünkü yatırımcıların altın hesaplarını açmalarındaki temel saik birikimlerini saklama, muhafaza etme isteğidir.” (Prof.Dr. Turan Erol)

“...dijital okuryazarlık seviyesinin de artırılmasıyla ödemelerde döviz hesapları yerine vadesiz altın hesaplarının kullanılması yöntemi artırılabilir.” (Katılımcı 1)

“Mevcut makro ve mikro konjonktürü değerlendirerek TL veya TL dayanak varlık bir ürün dışında herhangi bir yatırım aracının şu an itibarıyla rasyonel sonuçlar çıkarabilme ihtimalinin olduğunu düşünmüyorum.” (Fatih Özyurt)

“...altının bir ödeme aracı olarak kullanılmaya başlanması milli bir sembol olan TL'nin piyasadan silinmesine ve iyice değersizleşmesi anlamına gelecektir.” (Katılımcı 2)

“...vadesiz altın hesaplarını kullanmaları yani bu altın hesaplarının bir ödeme aracı olmasının altın fiyatlarının oynaklığını artıracaklarını düşündüğümünden doğru olmadığı kanaatindeyim.” (Hasan Dursun)

“...ödemelerinde döviz hesapları yerine vadesiz altın hesaplarını kullanmaları için havale ve EFT masraflarından muafiyet tutulması ya da altın alım satım marjlarının daraltılması gibi teşviklerin tamamı müşterilerin özendirilmesi açısından faydalıdır.” (Dr. Fatih Kazancı)

“Altının bir ödeme aracı haline gelmesinin ülkemiz koşullarında çalıştırılabilir olduğunu düşünmüyorum.” (Mustafa Özsoy)

“Ülkeler arası ticarete merkez bankalarının da devreye girmesi ile birlikte altının ödeme aracı olarak kullanılması yönünde ilk adım atılmış olur. Evet daha önceleri altın bir ödeme aracı olarak kullanılıyordu ancak günümüzde kaydi olarak altın transferinin teşvik edilmesi için gerekli sistemsel alt yapının oluşturulması, havale ve EFT masraflarında oransal muafiyetler, altın satım marjlarının daraltılması gibi teşvikler altının bir ödeme aracı olması yolunda önünü açacaktır.” (Mehmet Fatih Kezer)

Bu bağlamda altının bir ödeme aracı olmasına yönelik önerilere ilişkin katılımcıların görüş ve düşüncelerini değerlendirecek olursak kısaca aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz;

- Vadesiz altın hesaplarının ödemelerde kullanılmak istenmemesinin nedeni altın hesaplarının birikim saklama, muhafaza etme isteğiyle açılmış olması,
- Ülkeler arası ticarete merkez bankalarının devreye girmesiyle altının bir ödeme aracı olarak kullanılmasında ilk adımın atılması,
- Altın transferinin bireysel ve kurumsal anlamda yaygınlaştırılması için havale ve EFT masraflarının alınmaması ya da oransal muafiyetlerin getirilmesi,
- Vadeli altın hesaplarından edinilen kazançlara yönelik vergi avantajları sunulması,
- Altın alım satımlarındaki yüksek marjların düşürülerek standartlaştırılması,
- Dijital okuryazarlık seviyesinin artırılması.

Politika Önerileri

Katılım bankacılığı ve İslami finansın temel hareket noktası olan katma değer yaratıcı, üretim faaliyetlerinde ihtiyaç duyulan sermaye birikimlerinin yatırımlara aktarılması ve yatırımcı tabanının genişletilmesine ilişkin faaliyetlerin icrasına yönelik en kritik katma değerlerden biri durumundaki pasif haldeki yastıkaltı altınların, para ve sermaye piyasalarına dahil edilmesinin sağlanması amacıyla kapsamlı literatür çalışmamız ve uzman katılımcılarımızla gerçekleştirdiğimiz derinlemesine mülakatlara istinaden devletin ekonomi yönetimi ve politika yapıcı otoritelerine yönelik önerilerimizi aşağıdaki gibi sıralamamız mümkündür:

- Altının tanımıyla ilgili belirsizlikler giderilmeli, parasal tabanlı ve parasal tabanlı olmayan altın tanımı yapılmalı,
- Altındaki saflık oranlarının farklı bankalarda farklı uygulamaların önüne geçilerek altınla ilgili teknik konularda yeknesaklık oluşturulmalı,
- Altın hesaplarına olan ilgiyi artırmaya yönelik olarak, altın havale ve EFT işlemlerinden alınan masraf ve komisyonlara oransal olarak sınırlama getirilmeli, vadeli altın hesaplarından edinilen kazançlara yönelik vergi avantajları sunulmalı, altın alım satımlarındaki yüksek marjlar düşürülerek standartlaştırılmalı, gerçek kişi hesap sahiplerine uygulanan Tasarruf Mevduatı Güvence Bedeli altın nezdinde bir kilograma eşit değer gözetilerek güncellenmeli,
- Altın bankacılığında öncü konumdaki katılım bankaları altın toplama günlerini daha aktif biçimde kullanmalı, kuyumcu altın değerlendirme sistemine entegre kuyumcu sayısı artırılmalı ve sistemin güvenilirliği konusunda toplumu bilgilendirici kamu spotları ve reklamlar yaygınlaştırılmalı,
- Devlet belli bir oran üzerinde fiziki/hurda altın toplayan bankalara vergi teşvikleri sunmak suretiyle yastıkaltı altınların ekonomiye kazandırılması konusunda teşvik etmeli,

- Katılım bankalarının altın hesaplarına yüksek getiri sunabilmeleri için gereken fiziki/hurda altın ticaretine ilişkin yasal düzenlemeler hayata geçirilmeli,
- Katılım bankaları tarafından altına dayalı tahvil ve sukuk ihraç edilmeli, fiziki/hurda altınlar karşılığında sertifikalar üretilerek likidite yönetiminde kullanılmalı,
- Bankaların TCMB nezdinde tutmak zorunda oldukları karşılıklar arasında yer verilen altın depo hesaplarıyla ilgili oranının artırılması ve bu hususa ilişkin süre uzatım tebliğleri ile sağlanan geçici çözümlerin yerine, TL ve döviz kurlarında olduğu gibi altınında zorunlu karşılıklardan biri olduğuna ilişkin kalıcı düzenlemeler sunularak konuyla ilgili piyasalarda tam bir güven atmosferi oluşturacak çözümler getirilmeli,
- Altın piyasalarının etkinliğini ve derinliğini artıracak, sağlıklı ve güvenilir bir fiyat ortaya konmasına olanak sağlayacak biçimde; ithal edilen ya da kaynağından çıkarılan altının ister mücevher alanında ister teknoloji alanında isterse de finansal piyasalardaki son kullanıcıya kadar olan süreçte meydana gelen tüm hareketlerinin kayıt altına alınabilmesine ve tek bir çatı altında izlenmesine olanak sağlayacak ve kayıt dışılığın önüne geçecek kapsamlı bir takip mekanizması hayata geçirilmeli,
- Gram altın benzeri ürünler sertifikalı rafinerilerce tabana yaygın olarak sisteme kazandırılmalı, tüm fiziki altınlar Darphane Genel Müdürlüğü'nün gözetiminde ve denetiminde ulusal çapta güvene sahip QR kodlu bir güvenlik ve takip sistemiyle piyasaya sunulmalı,
- Tasarruf sahiplerinin ya da yatırımcıların banka hesaplarına aktardıkları altınlarını tekrar fiziki olarak geri alma taleplerine en hızlı biçimde asgari düzeyde maliyetle cevap verecek şekilde, özellikle kamu katılım bankalarının öncülüğünde sektör paydaşları olan kuyumcular ve rafinerilerle koordineli ortak bir altyapı ihdas edilmeli, fiziki altın teslim alma ve teslim etme merkezleri kurulmalı, kamu bankaları özellikle kamu katılım bankaları bu misyonu üstlenmeli, fiziki altın teslimatlarının sadece bankalar üzerinden değil kuyumcular üzerinden de yapabileceği bir yapı tesis edilmeli ya da söz konusu bu şekilde kompleks yapılar yerine bankaların kendi bünyelerinde fiziki altın muhafaza edebilmelerine yönelik düzenlemeler hayata geçirilmeli,
- Bankaların, bu dönüşüm esnasında meydana gelecek kasa sigorta bedelleri gibi operasyonel masrafları tasarruf sahiplerine yansıtılmaları için söz konusu masrafların bankaların kurumlar vergilerinden düşülmek suretiyle teşvikler sağlanmalı, yatırımcıların diledikleri zaman hesaplarındaki kaydi altınları fiziki olarak geri alabilme özgürlüğü içinde tam bir güven atmosferi oluşturulmalı, bununla birlikte en önemlisi yatırımcıların nezdindeki kaydi altınların sürekli fiziki olarak talep etme bakış açısı değiştirilmeli, bankacılık sistemi gibi altın piyasaları da tamamıyla dijitalleşme sürecine girmeli,
- Toplumumuzda yeteri kadar finansal okuryazarlık olmamasından dolayı, özellikle altına dayalı ve altın türevi ürünler üzerine çalışan şirketlerin profesyonel olmayan yatırımcılara bu araç ve ürünlerin tanıtımlarına yönelik çalışmalar yapılmalı, dijital okuryazarlık seviyesi artırılmalı, bu sayede altının finansal piyasalarda kullanımı artırılarak piyasaların derinleşmesine ve riskin tabana yayılmasına imkân sağlamalı,
- Altın piyasalarında ortaya çıkan manupülatif hareketlerin önüne geçmek için bu tarz piyasa bozucu davranış sergileyenlere yönelik işlem büyüklüğü ile orantılı biçimde malvarlıklarına el konulacak düzeyde ciddi finansal cezalar geliştirilmeli, finansal piyasalarda işlem yapamama gibi hak sınırlayıcı yaptırımlar uygulanmalı, sosyal mecralarda bu hususlar için özel birimler ihdas edilmeli,
- Ülkemizin en önemli problemlerinden biri olan dış ticaret açığının artmasındaki faktörlerden birisi durumundaki iç tüketimi karşılamaya yönelik ihtiyaç duyulan altın ithalatının azaltılması amacıyla yeni altın madenlerinin çıkarılmasına yönelik aksiyonlar alınmalı, aktif durumdaki altın madenlerinin verimlilikleri artırılmalı,

Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız önerilerin hayata geçirilmesi ve aksiyonların alınması neticesinde;

- TCMB'nin altın rezervlerinin istikrarlı bir şekilde korunması ve artırılması sağlanabilecektir,
- Bankaların TCMB nezdinde bulundurmaları gereken zorunlu karşılıklar arasında artık altın depo hesapları da kalıcı olarak yer alacağı için bankalar stratejilerini ve politikalarını bu

kapsamda güncelleyecek, altın hesabı olanlara daha yüksek getiri sağlayacak ürün ve hizmetleri sunabileceklerdir,

- Özellikle katılım bankacılığı alanında altına ve altının türevlerine dayalı kredilerin payı artacak, yatırımcılar ve tasarruf sahipleri daha çok getiri elde edecekleri için pasif durumdaki fiziki/hurda altınlarını daha fazla ve daha hızlı şekilde kaydılaştırebilecek ve yastıkaltından çıkan altın tekrar yastıkaltına dönmeyecektir,
- Bu sayede bankalar söz konusu altınları SWAP yöntemiyle nakde dönüştürebilecek ve ortaya çıkacak likidite bolluğu neticesinde faizleri/kar paylarını düşürücü etki yaratılabilecektir,
- Vadeli altın hesaplarının süreleri, TL ve döviz vadeli hesaplarının sürelerine kıyasla daha uzun olduğu için bankalar aktif pasif vadeleri arasındaki uyumsuzluğu belli oranda iyileştirebileceklerdir,
- Bireylerin ve şirketlerin düşük maliyetli finansmana erişmesi, yatırımlarının ve kazançlarının artması, sonrasında devletin vergi gelirlerinin artması, cari açığın azalmasına kadar birbirleriyle bağlantılı pek çok süreç tetiklenerek ekonomide önemli bir katma değer oluşturulabilecektir,
- Bankaların zorunlu karşılıklara yönelik topladığı altınlar sayesinde yurt dışı rating kuruluşlarının ülke notu değerlendirmelerinde önemli kalemlerden biri durumundaki bireysel tasarruf oranlarındaki artış ülke rating notunu da arttıracaktır,
- Yine bu çerçevede yatırımcılar enflasyondan korunmak ve getiri sağlamak amacıyla döviz kurlarından ziyade altını tercih etmeleri sağlanmış olacak, dövize olan talep zayıflayarak kurların yükselmesinin önüne geçilmiş olacak ve ülke kur riski azaltılmış olacaktır,
- İç talebi karşılamak için ihtiyaç duyulan altın, ithal edilmek yerine geçmişte ithal edilen kendi âtil kaynaklarımızdan karşılanması, yeni altın madenlerinin ortaya çıkarılması ve mevcut altın madenlerinin verimli çalışması suretiyle ekonomiye kazandırılacak, altın ithalatının azaltılması sağlanmış olacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç itibariyle altın, özellikle belirsizlik anlarında ve olağanüstü dönemlerde mal ve hizmet fiyatlarında yaşanan yükselişler neticesinde alım gücünü koruma niteliğinden dolayı toplumun her kesimi tarafından ilgi gören ve görmeye de devam eden yapısıyla ekonomilerin vazgeçilmez unsuru olarak varlığını sürdürmektedir. Âtil durumda bulunan fiziki altınlar özellikle katılım bankalarının öncülüğünde gerçekleştirilen çalışmalar ile kaydılaştırılarak para ve sermaye piyasalarına aktarılmakta, bu sayede finansal sistem asli amacına ulaşmakta, fon fazlası olan taraftan fon noksanı olan tarafa aktarılan tasarruflar üretken yatırım faaliyetlerine yönlendirilebilmekte ve sonuç itibariyle ülke ekonomilerinin gelişimine katkı sağlanmaktadır.

Hülasa, kamu otoritesi tarafından pasif durumdaki fiziki/hurda altınların katılım bankalarının liderliğinde ekonomiye kazandırılmasına milli bir proje olarak sahip çıkılmalı, toplum tarafından ülke ekonomisine katkı vermeyi amaçlayan bir sosyal sorumluluk projesi olarak yaklaşılmalı, yatırımcılar yeterli düzeyde ve doğru kaynaklardan altınlarını finansal sisteme aktarmalarıyla hem kendilerine hem de ülke ekonomisine sağladığı katkılar konusunda bilinçlendirilmeli, konunun önemini vurgulayan tanıtım çalışmaları yapılmalı, kamu spotları ile yatırımcılar düzenli aralıklarla bilgilendirilmelidir.

Kaynakça

Aksoy, M., & Topçu, N. (2013). Altın ile Hisse Senedi ve Enflasyon Arasındaki İlişki. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* (27), 3.

Altın Madencileri Derneği. (2022, 05 12). *altinmadencileri.org*. altinmadencileri.org web sitesi: <https://altinmadencileri.org.tr/dunya-altin-uretimi-2/>

Atılğan, Y. K. (1996). *İslam'ın Ekonomik Politikaları*. İstanbul: Nesil Yayınları.

BDDK. (2022, 10 16). *bddk.org.tr*. bddk.org.tr web sitesi: <https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=107>

- Bernstein, P. (2008). *Altının Gücü Bir Tutkunun Olağanüstü Tarihi*. (L. Konyar, Çev.) İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Çıtak, S. (2006). *Altın 24 Ayar'ın Hikayesi* (2. b.). Ankara: Destek Yayınları.
- Çoban Çelikdemir, N., & Çetin, A. (2022, 09 15). *dergipark.org.tr*. dergipark.org.tr web sitesi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/224031>
- Goodfriend, M. (2021, 09 20). *Central Banking Under The Gold Standard*. ricmondfed.org web sitesi: <https://ideas.repec.org/a/eee/crcspp/v29y1988ip85-124.html>
- İstanbul Altın Rafinerisi A.Ş. (2021, 05 01). *kadsis.com*. kadsis.com web sitesi: <https://kadsis.com/pdfs/iardergi/documents/doc1/pdf/full.pdf>
- Kaplan, K. (2003). *Türkiye'de Kuyumculuk ve Altın*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Karlık, R. (1998). *Uluslararası Ekonomi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Nofsinger, J. (2014). *Yatırım Psikolojisi* (5. b.). (S. Gazel, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özkaya, D. (2013). *Kriz Dönemlerinde Altının Getirisi: Türkiye Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)* İstanbul Üniversitesi, İstanbul
- Parasız, İ., & Yıldırım, K. (1994). *Uluslararası Finansman Teori ve Uygulama*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Pekcan, E. (1998). *Altın Bankacılığı Borsası Rafinerisi ve Türkiye*. İstanbul Ticaret Odası (1998-31), 17.
- Peker, K., & Yavuz, O. (2022, 04 12). *Makro Ekonomi*. https://books.google.com.tr/books?id=zgA9BgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gs_bse_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Söyler, İ. (2014). *Hukuki ve Mali Boyutlarıyla Sukuk (Kira Sertifikaları)* (1. b.). Ankara: Gazi Kitabevi.
- TCMB (2023, 04 05). *Haftalık Para ve Banka İstatistikleri*. https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/173b7dec-d6c6-4727-9f51-82e0f4138560/Para_Banka.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-1
- Usmani, M. T. (2004). *An Introduction to Islamic Finance*. Karachi, Pakistan.
- Victor, R., & Simon, H. (2000). *What is Behavioral Finance? Business, Education & Technology* (2.).
- World Gold Council (2022, 11 13). *Gold.org*. Gold.org web sitesi: <https://www.gold.org/goldhub/data/how-much-gold>
- World Gold Council (2022, 11 13). *Gold.org*. Gold.org web sitesi: <https://www.gold.org/about-gold/gold-demand/by-sector>
- Yaşaroğlu, Ö. F. (2002). *Yetkili Müesseseler ve İstanbul Altın Borsası Aracı Kurumları Mevzuat Rehberi*. İstanbul: İstanbul Altın Borsası Yayınları.

Üniversite Tercihlerinde Dijital Okuryazarlığın ve Sosyal Medyanın Rolü

Suzan ÖCAL
suzan.moc@igdir.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1358-9585

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 04.06.2024

Kabul Tarihi: 13.06.2024

Atf Bilgisi

Öcal, S. (2024). Üniversite Tercihlerinde Dijital Okuryazarlığın ve Sosyal Medyanın Rolü. *Ahi Evran Akademi*, 5(1), 34-47

ÖZ

Bu çalışma bir kamu üniversitesinde eğitim gören ön lisans, lisans ve yüksek lisans öğrencilerinin üniversite tercihlerinde dijital okuryazarlık düzeylerinin etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma amacı doğrultusunda ilgili literatürdeki dijital okuryazarlık (bağımsız değişken) ve Üniversite Tercihi Öncesi Sosyal Medyada Birey Eğilimi (bağımlı değişken) ölçekleri kullanıldı. Araştırma Iğdır Üniversitesinde eğitim gören 377 ön lisans, lisans ve yüksek lisans öğrencisine ulaşılarak gerçekleştirildi. Elde edilen verilerin analizi için SPSS ve YEM Amos analiz programları kullanıldı. Analiz programları ile frekans, farklılık, normal dağılım, geçerlilik, güvenilirlik, korelasyon ve yol analizleri yapılmıştır. Farklılık analizleri sonucunda yaş durumu ile dijital okuryazarlık ve üniversite tercihlerinde sosyal medya kullanma eğilimi arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilirken diğer demografik değişkenler arasında farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada dijital okuryazarlığın üniversite tercihlerinde sosyal medya kullanım eğilimi üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Literatür taraması sonucunda üniversite tercihlerinde sosyal medyanın kullanımı ile birlikte dijital okuryazarlığı birlikte ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu açıdan araştırmanın bu alanda kayda değer bir katkı sağlayacağı ve boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Okuryazarlık, Dijital okuryazarlık, Sosyal medya

The Role of Digital Literacy and Social Media in University Preferences

ABSTRACT

This study was conducted to determine the effect of digital literacy levels on the university preferences of associate, undergraduate and graduate students studying at a public university. For the purpose of the study, digital literacy (independent variable) and Individual Tendency in social media Before University Preference (dependent variable) scales in the relevant literature were used. The research was carried out by reaching 377 associate, undergraduate and graduate students studying at Iğdır University. SPSS and SEM Amos analysis programmes were used for the analysis of the data obtained. Frequency, difference, normal distribution, validity, reliability, correlation and path analyses were performed with the analysis programs. As a result of the difference analyses, it was determined that there was a significant difference between age status and digital literacy and the tendency to use social media in university preferences, while there was no difference between other demographic variables. In addition, it was determined that digital literacy has a significant effect on the tendency to use social media in university preferences. As a result of the literature review, there is no study that deals with the use of social media and digital literacy together in university preferences. In this respect, it is thought that the research will make a significant contribution in this field and fill the gap.

Keywords: Literacy, Digital literacy, social media

Giriş

Okuryazar olmak bir dilin yazıları okuyabilme ve okuduğu bu yazıları kavranabilmesidir. UNESCO okuryazarlığı; farklı türdeki yazılmış kaynakları kullanarak anlama, tanımlama, bir araya getirebilme, yorumlayabilme, hesap yapabilme ve iletişim kurabilme yeteneği şeklinde tanımlamaktadır. Okuryazar olmak bireye bilgi ve beceriler geliştirmesine, geçmişi hakkında bilgi edinebilmesine izin verir. Aynı zamanda okuryazarlık bireye kendi bakış açısı dışında başkalarının gözüyle bakabilme ve yaratıcı olmak gibi imkanlar sağlayabilir. Geleneksel okuryazarlık günümüzde bu bağlamda önemli olsada 21. yüzyılda bireylerin daha fazla şey öğrenmesi, bilmesi ve geçmişte yaptıklarından daha fazlasını yapabilmesini gerektirmektedir. Sürekli gelişen teknoloji ve bilgi çağı ya da yeni medya çağına geçişle birlikte 21. yüzyılda okuryazar olmak bambaşka bir anlam kazanmıştır. İçinde bulunduğumuz çağda, cep telefonu, bilgisayar ya da tabletler gibi bir tür teknolojik bağımlılık olmadan hayat sürmek giderek zorlaşmaktadır. Günümüz insanı her zaman bir tür teknolojiyle bağlantılı haldedir. En son teknolojik gelişmeler, sadece kitaplara veya yazıya bağlı olmayan farklı bir öğrenme ve öğretme türü olan “dijital okuryazarlık” kavramını ortaya çıkarmış ve önemi günümüzde giderek artmaktadır. Bununla birlikte

teknolojini ilerlemesi, internet tabanlı sosyal medya platformlarının doğmasına ve çeşitlenerek artmasını da sağlamıştır. Bireyler arasında iletişim ve etkileşimin sağlanmasında önemli bir araç olarak kullanılan sosyal medya platformları günlük hayatımızın önemli bir parçası haline gelmiş ve ihtiyaçlarımızın karşılanması açısından bir kaynak haline gelmiş durumdadır. Sosyal medya platformları aracılığıyla bireyler bir ürün, hizmet, kurum, kişi hakkında rahatlıkla bilgi edinebilmektedirler. Ayrıca gelecekle ilgili seçimler yapabilme konusunda da bu bilgilere dayalı olarak tercihte bulunabilmekte ya da kararlar alabilmektedirler. Dijital okuryazarlık seviyesi yüksek olan bir birey üniversite tercihlerinde sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanarak daha doğru kararlar alabileceğini ifade edebiliriz.

Sosyal medya platformları öğrencilere, farklı üniversitelerin kampüs yaşamı, akademik programlar ve öğrenci deneyimleri hakkında bilgi edinme imkânları sunabilir. Öğrenciler, üniversiteleri sosyal medya hesaplarından takip ederek anında ve güncel bilgilere erişebilir ve mevcut öğrencilerin deneyimlerini öğrenebilirler. Ayrıca, sosyal medya platformları, üniversitelerin tanıtımını yapmak için etkili bir araçtır. Üniversiteler, çeşitli görsel ve video içerikler aracılığıyla kampüslerini, akademik programlarını ve sundukları fırsatları potansiyel öğrencilere aktarabilirler. Bu da öğrencilerin üniversiteler hakkında daha fazla bilgi edinmelerini ve tercihlerini yaparken daha bilinçli kararlar almalarını sağlayabilir. Ancak, bu platformları etkili bir şekilde kullanabilmek için dijital okuryazarlık düzeyi önemlidir. Çünkü dijital okuryazarlık düzeyi yüksek olan öğrenciler, sosyal medyadaki bilgiyi daha etkili bir şekilde analiz edebilir ve tercih sürecinde daha sağlam kararlar alabilirler. Sosyal medyanın üniversite tercihlerindeki rolü ve dijital okuryazarlığın önemi arasındaki ilişkiyi anlamak, öğrencilerin tercih sürecinde daha bilinçli kararlar almalarına yardımcı olabilir. Bu çalışmanın temel amacı üniversite tercihlerinde sosyal medyanın üniversite tercihlerinde etkisini olup olmadığını araştırmaktır.

Kavramsal Çerçeve

Dijital Okuryazarlık (DO)

21. yüzyılda hayatın her alanında yaşanan gelişmeler, birçok terimle birlikte okuryazarlığın anlamını ve içeriğini değiştirmiş veya revize etmiş, yenilerini de kullanıma açmıştır. Hepimizin bildiği gibi “okuryazarlık” teriminin geleneksel anlamı okuma ve yazma yeteneği iken, artık çeşitli alanlardaki çeşitli okuryazarlıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlardan biride “dijital okuryazarlık” tır. Dijital okuryazarlık (DO), kavramı ilk olarak Paul Gilster tarafından 1997 yılında Digital Literacy adlı kitabında ifade edilen DO; “çeşitli kaynaklardan çeşitli formatlardaki bilgileri bilgisayar aracılığıyla sunulduğunda anlama ve kullanma yeteneği” şeklinde ifade edilmektedir. Bayrakçı (2020) dijital okuryazarlığı; problem çözme, analiz etme, dijital teknolojileri hayatın her alanında etkin bir şekilde kullanma, bu teknolojilere uyum sağlama, yeni teknolojiler üretme ve geliştirme ile ilgili tüm yetkinliklerin bütünü olarak tanımlamıştır.

Rodriguez ve Igartau (2016) dijital okuryazarlığın temel unsurlarının yanı sıra dijital okuryazarlığın beş becerinin kullanımını içerdiğini belirtmektedir. Bunlardan ilki teknolojik ve aletsel beceridir; yani dijital teknolojiyi etkin ve verimli bir şekilde kullanabilme yeteneği. İkincisi iletişim becerisidir; Dijital teknolojileri kullanarak iletişime geçebilme ve kurabilme becerisi. Üçüncüsü bilgiye dijital ortamlarda ulaşmak ve bilgiyi değerlendirmektir. Dördüncü beceri, elde edilen bilgilerin eleştirel analizini yapabilme becerisi, sonuncusu ise etkileşimli iletişim becerisini risk almadan kullanabilme güvenlik becerisidir.

Martin (2008, 170) DO`ğu bir yetenk olarak tanımlamış ve sentez, analiz, değerlendirme ve entegrasyon gibi başlıca süreçlere ayırmıştır. Ayrıca bu süreçleri seviye seviye belirlemiş ve “dijital yeterlilik”, “dijital kullanım” ve “dijital dönüşüm” olmak üzere üç bölümde gruplandırmıştır. Martin'e göre dijital okuryazarlık merdiven gibi bir sistemle sıralanmaktadır. Hague ve Payton (2010) DO`ın dijital teknolojilerle yaratıcı, eleştirel, ayırt edici ve güvenli uygulamalara imkân veren yetenk, bilgi ve anlayıştan oluştuğunu savunmaktadır. Hague ve Paytona göre DO; yaratıcı/yenilikçi düşünme, elde edilen bilgiyi çıkarma, değerlendirme ve eleştirme; sosyokültürel ve dijital içerik oluşturma, işbirliği yapma, yeni teknolojileri kullanma ve bunlara uyum sağlama; bu teknolojileri uygun şekilde nasıl kullanacağını bilme, güvenli içeriğe erişme ve medya aracılığıyla iletişim kurma becerilerinden

oluşmaktadır. Ng (2012) DO'luğu, bireylerin dijital kaynaklara erişmek, tanımlamak, entegre etmek, yönetmek, analiz etmek, değerlendirmek, yeni bilgiler oluşturmak ve dijital ortamda başka kullanıcıları ile iletişime geçebilmek için dijital araçları ve olanakları etkin ve etik bir şekilde kullanma farkındalığı olarak tanımlamıştır.

Dijital okuryazarlık, yukarıda açıklanan kavramları içeren elektronik kaynakları “anlama” ve “kullanma” becerisidir (Bawden, 2001; Gilster, 1997). Gilster (1997) dijital okuryazarlığın dört temel unsurundan (bilgi, internet araması, hiper metin araması ve içerik değerlendirmesi) bahsetmekte ve eleştirel düşünceyi vurgulamaktadır. Bawden (2001), dijital okuryazarlığın ağlardan elektronik bilgiyi tanımlama, erişme ve kullanma becerisinin yanı sıra metinleri, sesleri veya görüntüleri deşifre etme becerilerini içerecek şekilde daha geniş bir şekilde tanımlandığı kapsamlı bir okuryazarlık görüşüne sahiptir. Fastrez (2009) okuryazarlık alanlarını teknik, bilişsel ve sosyal olarak ayırmaktadır. Dolayısıyla dijital okuryazarlık, bir kişinin kendi bilgisini üretme ve paylaşma ve başkaları tarafından üretilen bilgiye sempati duyma becerisini ifade eder. Hobbs (2010) dijital medya okuryazarlığının bilgisayar, sosyal medya ve internet kullanma becerisiyle ilgili olduğunu ve dijital medya okuryazarlığı yüksek olan kişilerin sosyal ilişkilerde daha aktif olduklarını ve fikirlerini daha iyi ifade edebildiklerini savunmaktadır. Van Deursen ve Van Dijk (2009) dijital okuryazarlık seviyesindeki farklılıkların temel olarak yaş ve eğitim seviyesine bağlı olduğunu göstermiştir. Genel olarak, dijital okuryazar bir kişi istediği bilgiyi arayabilir ve anlayabilir, görüş ve düşüncelerini özgürce ifade edebilir ve paylaşabilir ve başkalarınınkini daha iyi anlayabilir.

Sosyal Medya

Sosyal medya kavramı genellikle dünyanın neresinde ya da birbirlerinden ne kadar uzakta olursa olsun, kullanıcılarının birbirleriyle bağlantı kurmalarını sağlayan bir iletişim aracı olarak kullanılmaktadır.

Son 20 yılda, Wikipedia ortak projeleri, Second Life sanal dünyaları, Twitter gibi bloglar ve mikrobloglar, YouTube gibi video paylaşım gibi siteler ve daha fazlası “sosyal medya” şemsiye terimi altında ifade edilmektedir (Rhee vd., 2021). Sosyal medya, kullanıcı tarafından oluşturulan içeriğin oluşturulmasını ve yayılmasını kolaylaştıran Web 2.0 tabanlı uygulamalar dizisi olarak ifade edilebilir (Kaplan ve Haenlein, 2009, s.61). Howard ve Parks (2012) sosyal medyayı fikir, haber, kişisel iletişim ve diğer dijital içerik biçimindeki materyalleri oluşturmak ve yaymak için kullanılan bilgi altyapısı ve araçları şeklinde tanımlamaktadır (Carr ve Hayes, 2015). Sosyal medya platformları, Web 2.0 teknolojisinin sunduğu ve imkan sağladığı iletişimi, etkileşimi ve paylaşımı temel alan hizmetler olup; Kırık'a göre “En genel tanımıyla sosyal medya; kullanıcıların diğer kullanıcılarla çevrimiçi haber, fotoğraf, video, metin, içerik paylaşmasını sağlayan web sitelerine verilen ortak addır” (Kırık, 2013: 72-76).

Sosyal medya, insanların nerede olurlarsa olsunlar birbirleriyle iletişim kurmalarını sağladığından uluslararası iletişim için vazgeçilmez bir unsurdur. Sonuç olarak, sosyal medya günümüz dünyasının değişmez bir parçasıdır ve insanları her düzeyde etkilemektedir. Sosyal medya sağladığı etkileşim ile bir ürünün, hizmetin ya da bir örgütün tanınmasını ayrıca daha çekici bir hale gelmesini sağlayabilir (Carrher vd., 2006). Sosyal medya, özellikle bireyler ve kurumlar arasında açık bir iletişimi teşvik etmesi açısından hayati bir öneme sahiptir. Sosyal medya, bireylerin işbirliği yapabilmesine, gruplar halinde çalışabilmesine olanak sağlayarak bilgi ve deneyim alışverişini kolaylaştırır. Ayrıca mevcut ve potansiyel kullanıcılardan bilgi toplayabilmek için işbirliğine dayalı iletişimi kolaylaştırabilir (Edosomwan vd., 2011).

Sosyal medya, yaygın olarak erişilebilir ve küresel olarak kullanılabilir olmasının yanı sıra, geniş bir takipçi kitlesine ve geniş bir erişim alanına sahiptir. Sosyal medya geniş erişimi sayesinde bilginin geniş kitlelere ulaşmasını sağlayabilir. En önemli özelliklerini başında, bilgilerin sürekli güncellenmesi ve internet bağlantısı varsa herhangi bir yerden herhangi bir zamanda sosyal medyaya erişilebilmesidir. Bu, kullanıcıların en yeni bilgilerle güncel kalmasını sağlamaktadır. Sosyal medya, eğitici ve bilgilendirici içerikler sunarak, yanlış ve doğru olmayan bilgilerin yayılmasını durdurmaya ve bu yanlış ve doğru

olmayan bilgilerin toplumda neden olabileceği endişe ve kaygıların önlenmesine yardımcı olabilir (Akasse, Akbar ve Arianto, 2021).

Facebook, WhatsApp, Google ve diğerleri de dahil olmak üzere çoğu sosyal medya araçları, yüksek sosyal etkileşim düzeyi ve çoğu kullanıcının bu platformlarda çok fazla zaman geçirmesi nedeniyle bilgiye ücretsiz erişim imkanı sunmakta, sosyal medya reklam ve ürün tanıtımı için kullanılabilir. Ayrıca, sosyal medyanın interaktif özelliklerinden yararlanarak belirli kullanıcıları hedeflemek ve onlara sosyal medyada Sıkça Sorulan Sorular (SSS) sunarak yardımcı olmak mümkündür (Nadaraja ve Yazdanifard, 2013). Sosyal medyanın, iletişim ve sosyalleşme gibi çeşitli alanlarda bireylere yardımcı olmak da dahil olmak üzere, akrabalar ve arkadaşlarla iletişimde kalmak, yeni insanlarla tanışmak, fotoğraf paylaşmak, fikir alışverişinde bulunmak ve hayır kurumlarına bağışta bulunarak sosyalleşmek gibi çeşitli faydaları vardır. Fikirler ve düşünceler ayrıca bloglar, podcast'ler, videolar ve oyun web sitelerinin oluşturulması yoluyla da geliştirilebilir; bu da hem bireysel hem de grup yaratıcılığını artırabilir ve insanların kendi benzersiz kimliklerini ve sosyal becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilir. Dahası, sosyal medya gelişmiş öğrenme fırsatlarına katkıda bulunabilir. Öğrenciler, sosyal medya platformlarını kullanarak ödevlerle ilgili etkileşimde bulunmak ve fikirlerini paylaşmak için sınıf dışında bir araya gelebilirler (O'Keeffe ve Clarke-Pearson, 2011).

Kavramalar Arası İlişki

Teknoloji kabulü olarak bilinen teknolojik atılımların benimsenmesi ve kullanılması, özellikle öğrenciler için eğitim deneyimini önemli ölçüde etkilemektedir. Teknoloji kabulü, bireylerin teknolojiyi benimseme ve kullanma istekliliğini etkileyen çeşitli faktörleri kapsayan çok boyutlu bir kavramdır. Özellikle dijital yerli olarak ifade edebileceğimiz günümüz üniversite öğrencileri neredeyse teknolojinin getirdiği araçlarla doğmakta ve yaşamaktadırlar. Öğrenciler teknolojinin getirdiği uygulamaları çok kolaylıkla kullanabilmekte ve birçok ihtiyacını bu araçlar vasıtasıyla giderebilmeye imkânlarına sahiptirler. Yaygın olarak tanınan Teknoloji Kabul Modeli (TAM), “algılanan fayda” ve “algılanan kullanım kolaylığının”, bireyin teknolojiyi kullanma niyetinin temel belirleyicileri olduğunu öne sürmektedir (Rosyidi ve Indasari, 2023). Bu faktörler, teknolojik araçların pratik faydalarını ve kullanıcı dostluğunu anlamının önemini vurgulamaktadır. Teknoloji kabul modeline dayanarak teknolojiye yatkın olan günümüz dijital okuyazar üniversite öğrencilerinin teknolojinin kullanım kolaylığı ve sağladığı faydayı dikkate alarak daha etkin ve verimli bir şekilde üniversite tercihlerinde sosyal medya araçlarını daha etkin bir şekilde kullanabileceklerini ifade edebiliriz.

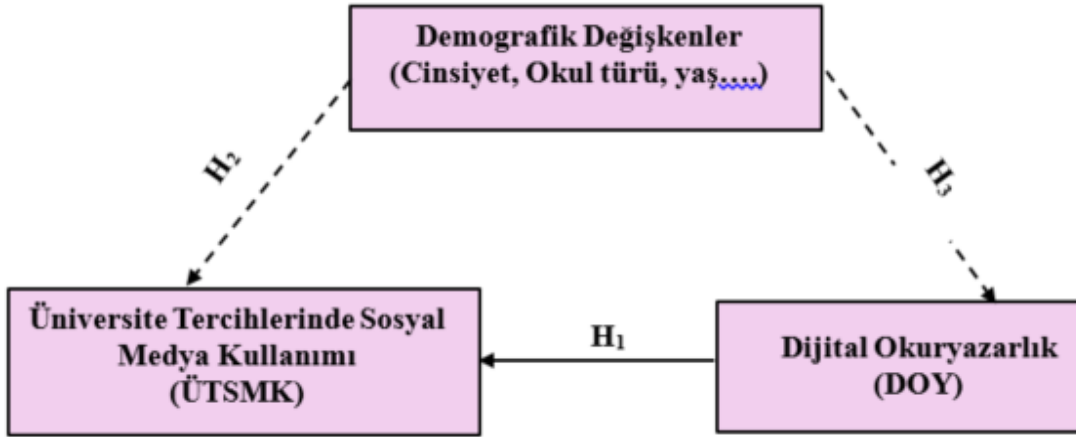
Teknolojiyi kolayca kabul edebilen öğrencilerin, yeni teknolojilerin düzenli olarak ortaya çıktığı bir çağda çok önemli bir beceri olan sürekli öğrenmeye karşı olumlu bir tutum geliştirme olasılıkları daha yüksektir. Öğrencilerin teknolojiyi benimsemesi geleceğini ve özellikle eğitim hayatını şekillendirmede çok önemli bir rol oynayabilir. Teknolojiyi benimsemiş ve etkili bir şekilde kullanabilen öğrenciler dijital çağda eğitim hayatlarına daha iyi bir yön verebilirler. Teknolojiyi etkin bir şekilde kullanabilmek yalnızca eğitim hayatında değil sürekli değişen dünyada yeni bilgi ve yeteneklerin kazanabilmesinde fayda sağlayabilir. Bu nedenle teknolojiye yatkın dijital okuyazarlık düzeyi yüksek olan öğrencilerin kendileri için önemli olan konularda karar almalarına sosyal medya araçlarının yardımcı olabileceğini ifade edebiliriz. Dijital okuyazarlık düzeyleri yüksek olan öğrenciler tercih etmek istedikleri üniversitelerin web sayfalarını kolaylıkla erişebilir ve bu üniversitenin sahip olduğu avantaj/dezavantajları konusunda bilgi edinebilirler. Ayrıca sosyal medya platformları aracılığıyla (Instagram, Facebook vb. gibi) üniversite hakkında yapılmış yorumlara kolaylıkla ulaşabilirler ve edindikleri bilgiler ışığında tercih edecekleri üniversiteleri belirleyebilirler.

Yöntem

Araştırma Modeli/Deseni

Bu çalışmanın amacı bir kamu üniversitesi olan Iğdır üniversitesindeki öğrencilerin üniversite tercihleri öncesinde dijital okuyazarlık düzeylerinin üniversite tercihlerinde sosyal medyanın rolünün olup olmadığının araştırılmasıdır. Bu araştırma ile sosyal medya araçlarını kullanan bireylerin üniversite

tercihlerinde sosyal medya araçlarını kullanıp kullanmadıklarını ve bunda dijital okuryazarlık düzeylerinin etkisinin olup olmadığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Teknolojinin ve buna bağlı olarak gelişen sosyal medya ortamları ve araçları her alanda olduğu gibi eğitim öğretim hayatımızın da önemli bir parçası haline gelmiş durumdadır. Her türlü bilgiye zaman kısıtlaması olmadan ve kolaylıkla ulaşabilmemizi sağlayan sosyal medya ortamları aynı zamanda kurum ve bireylerle de rahatlıkla iletişime geçebilmemizi sağlamaktadır. Dijital araçları iyi kullanabilen, yorumlayabilen ve anlama becerisi yüksek olan dijital okuryazarların sosyal medyadan daha kolay ve gerçekçi bilgilere ulaşabilecekleri için alacakları kararların doru olma olasılığı da daha yüksek olacaktır. Öğrencilerin hayatlarının en önemli aşması olan üniversite tercihlerinde sosyal medyayı ve araçlarını kullanıp kullanmadığı eğilimini araştırılması bu araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu amaç doğrultusunda bağımsız değişken olan dijital okuryazarlığın, bağımlı değişkenin olan dijital girişimciliğe etkisi ile ve bu değişkenlerin demografik değişkenler üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla aşağıdaki araştırma modeli oluşturulmuştur.

Şekil 1: Araştırmanın Modeli

Modele bağlı kalınarak aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

H1: Dijital okuryazarlık üniversite tercihlerinde sosyal medya kullanım eğilimi üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H2: Demografik değişkenler ile üniversite tercihlerinde sosyal medya kullanma eğilimi arasında anlamlı farklılıklar vardır.

H3: Demografik değişkenler ile dijital okuryazarlık arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Çalışma Grubu/Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın ana kütlesi Iğdır üniversitedeki ön lisans, lisans ve yüksek lisans öğrencilerinden oluşmaktadır. Veriler 2024 yılı güz döneminde aktif olarak devam eden öğrencilerden elde online anket yöntemiyle elde edilmiştir. Anket çalışmasına toplam 377 öğrenci katılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmanın ana kütlesi Iğdır üniversitedeki ön lisans, lisans ve yüksek lisans öğrencilerinden oluşmaktadır. Veriler 2024 yılı güz döneminde aktif olarak devam eden öğrencilerden elde online anket yöntemiyle elde edilmiştir. Anket çalışmasına toplam 377 öğrenci katılmıştır. Çalışmanın anket bölümü 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, öğrencilerin demografik durumlarını ifade eden sorulardan oluşmaktadır. İkinci bölüm, Çimen ve arkadaşlarının (2015) hastane tercihlerinde sosyal medyanın kullanımı çalışmasında kullandıkları 7 soru ve tek bir boyuttan oluşan ölçek kullanılmıştır. Çimen ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmanın Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı 0,84 olarak bulunmuştur. Hastalar üzerine yapılan çalışmadaki sorular öğrenciler şeklinde düzenlenerek sorulmuştur. Son bölüm olan üçüncü bölümde, Ng (2012) tarafından geliştirilmiş olan ve Üstündağ,

Güneş ve Bahçivan (2017) tarafından Türkçeye çevrilmiş olan ve toplam 10 soru ve bir boyuttan oluşan “dijital okuryazarlık” ölçeği, bulunmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Anket çalışmasına dayalı olarak toplanan veriler SPSS ve YEM Amos istatistik analiz programları ile analizler yapılmıştır. Verilerin güvenilirliğini test edebilmek için Cronbach’s Alpha ve Yapısal Güvenlik analizlerinden, geçerlilikleri için doğrulayıcı faktör analizlerinden, değişkenler arasında farklılıklar için t-testi ve ANOVA analizlerinden ve hipotezlerin test edilebilmesi için korelasyon ve yol analizlerinden yararlanılmıştır.

Araştırma Etiği

Iğdır Üniversitesi Etik kurul izni

Bulgular

Demografik Değişkenlere İlişkin Bulgular

Aşağıda Tablo 1, 377 bireye ait demografik bilgiler açısından frekanslarını ve yüzdelerini göstermektedir.

Tablo 1: Tüketicilerin Demografik Dağılımlarına İlişkin Bulgular (377)

DEĞİŞKEN		FREKANS	YÜZDE
Cinsiyet?	1- Kadın	233	61,8
	2- Erkek	144	38,2
Okul Türü?	1- Anadolu/Fen Lisesi	253	67,1
	2- Meslek Lisesi	108	28,6
	3- Özel Lise	16	4,2
Yaşınız?	1- 20’den küçük	96	25,5
	2- 21-30	240	63,7
	3- 31 ve üzeri	41	10,9
Sosyal Medya Kullanımı?	1- Evet	215	57,0
	2- Hayır	162	43,0
Hangi üniversiteyi daha çok terci edersiniz?	1- Devlet Üniversitesi	291	77,2
	2- Özel Üniversite	20	5,3
	3- Devlet/Özel Fark etmez	66	17,5

Yukarıda tabloda görüldüğü gibi ankete cinsiyet yönünden en fazla %61,8’le kadınlar, okul türü yönünden %67,1 ile Anadolu/Fen lisesi mezunları, yaş yönünden %63,7 ile 21-30 yaş arası, sosyal medyayı kullanmaya evet diyenler (215 kişi, %57, hangi üniversiteyi daha çok tercih edersiniz yönünden devlet üniversitesini (291 kişi, %77,2) tercih edenler gurubu katılım sağlamışlardır.

Aşağıda Tablo 2’de demografik sorular birlikte katılımcılara sorulan betimleyici ifadelerle verdikleri cevapların frekansları ve yüzdeleri bulunmaktadır.

Tablo 2: İnterneti Kullanım Amacına İlişkin Bulgular

	F	%
1 Araştırma ve ödev yapma	79	21
2 Haberleri takip etme	68	18
3 Boş zaman geçirme	63	16,7
4 Genel kültür edinme	55	14,6
5 Resmi işlemleri yapmak için (e-devlet, banka, hastane randevu v.b.)	54	14,3
6 Eğlenme	47	12,5
7 Alışveriş	10	2,7
8 Online oyun oynama	1	0,3
Toplam	377	100,0

Tablo 2`de görüldüğü gibi öğrenciler en çok sosyal medyayı araştırma ve ödev yapmak için (79 kişi, %21) kullandıklarını ifade etmişlerdir. Öğrenciler görüldüğü gibi sosyal medyayı özellikle araştırma yapmak için kullandıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin üniversite tercihlerinde sosyal medyanın rolünü de belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışma sonucunda sosyal medyanın üniversite tercihlerinde önemli ve anlamlı bir rolü olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç öğrencilerin sosyal medyayı en çok araştırma yapmak için kullanımına verdikleri cevap ile de benzerlik göstermektedir. Öğrenciler ikinci olarak en çok haberleri takip etmek (69 kişi, %18), üçüncü olarak boş zaman geçirmek (63 kişi, %16,7) için kullandıklarını ifade ederken en son sırada online oyun oynama (1 kişi, %0,3) için kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Aşağıda öğrencilerin aktif olarak en çok hangi sosyal medya platformlarını kullandıklarına ilişkin cevaplar aşağıda Tablo 3`te verilmiştir.

Tablo 3: Aktif Olarak Kullanılan Sosyal Medya Platformlarına İlişkin Bulgular

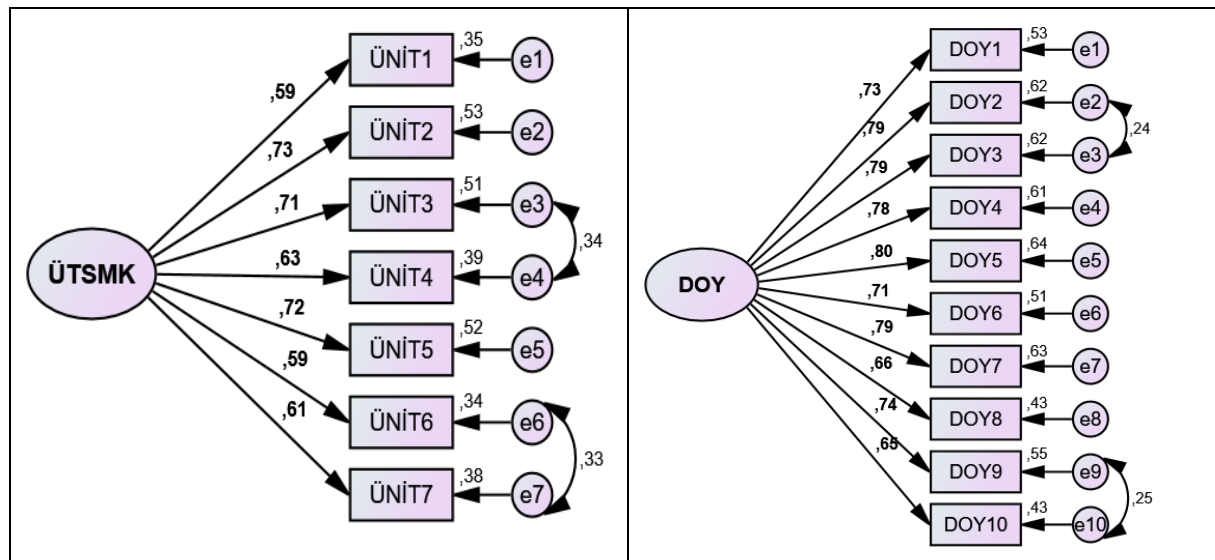
Sosyal Medya Platformları	F	%
1 Instagram	166	44,0
2 Whatsup	126	33,4
3 Youtube	49	13,0
4 Twitter	19	5,0
5 Tiktok	8	2,1
6 Facebook	5	1,3
7 Telegram	2	0,5
8 Snapchat	2	0,5
Toplam	377	100,0

Yukarıda tabloda da görüldüğü gibi öğrenciler en çok sırasıyla Instagram (166 kişi, %44), Whatsup (126 kişi, %33,4) ve Youtube`un (49 kişi, %13) ilk üç sırada olduğu görülmektedir. En son sırada Snapchat`in (2 kişi, %0,5) olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar We Are Social 2023 Global ve Türkiye Raporundaki (2023) sonuçlar ile de benzerlik göstermektedir.

Geçerlilik ve Güvenirliliğe İlişkin Bulgular

Değişkenlere Ait Ölçeklerin Geçerliliği ve Güvenirliliğine İlişkin Bulgular

Aşağıda Şekil 2, bu çalışmada kullanılan değişkenlere ait ölçeklerin doğrulayıcı faktör analizinin (DFA) sonuçlarını göstermektedir.

Şekil 2. Değişkenlere Ait Doğrulayıcı Faktör /DFA) Analizi

DFA uyum değerleri istenilen literatürde istenilen sınırlarda olmadığı için düzeltme indeksleri yapılmıştır. Düzeltme indekslerinde uyum iyiliği değerlerinin istenilen sınırlarda olması için ÜTSMK ölçeğinin 3 ile 4 ve 6 ile 7. Soruları, DOY ölçeğinin 2 ile 3 ve 9 ile 10. soruları arasında kovaryans oluşturulmuştur. Yapılan bu düzeltmeler sonucunda uyum iyiliği indeks değerleri aşağıda Tabloda 4'te görüldüğü gibi istenilen değerlere göre (Kline, 2005; Şimşek, 2007) uyum göstermiştir.

Tablo 4: Değişkenlere Ait Ölçeklerin Uyum İyiliği Değerleri Sonuçları

İndeksler	Mükemmel Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Modifikasyon Öncesi		Modifikasyon Sonrası	
			ÜTSMK	DOY	ÜTSMK	DOY
χ^2/sd	$0 \leq \chi^2/sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2/sd < 5$	7,920	3,857	3,117	2,959
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq ,05$	$,05 \leq RMSEA \leq ,10$,136	,087	,075	,072
SRMR	$0 \leq SRMR \leq ,05$	$,05 \leq SRMR \leq ,10$,0597	,0353	,0345	,0298
GFI	$,95 \leq GFI \leq 1,00$	$,90 \leq GFI \leq ,95$,916	,933	,972	,950
NFI	$,95 \leq GFI \leq 1,00$	$,90 \leq GFI \leq ,95$,886	,941	,962	,957
CFI	$,97 \leq CFI \leq 1,00$	$,95 \leq CFI \leq ,97$,898	,956	,973	,971

İlk olarak modelde DFA analizi ile $p < 0,05$ anlamlılık seviyesinde anlamlı olan ya da olmayan faktörleri olup olmadığını tespit etmek amacıyla “kritik oranlar” (K.O) değerlendirilmiştir. KO'nun $\pm 1,96$ aralığında olması istenmektedir (Hox ve Bechger, 1999). Aşağıda Tablo 5'de görüldüğü gibi tüm değerler istenilen bu şartı sağlamaktadır ve bu da %95 güvenirlilik seviyesinde istatistiksel olarak anlamlılığı işaret etmektedir ($KO \geq \pm 1,96$, $p \leq 0,05$).

Tablo 5: KF Ölçeği Güvenirlilik Test Sonuçları

Faktörler	Faktör Yükleri	Ort.	K.O.	S.H.
ÜTSMK1	,590	,059	3,31	12,181
ÜTSMK2	,727	,060	3,17	10,430
ÜTSMK3	,715	,058	3,07	10,511
ÜTSMK4	,626	,070	2,96	11,566
ÜTSMK5	,719	,049	3,38	10,594
ÜTSMK6	,587	,059	3,54	12,091
ÜTSMK7	,615	,056	3,51	11,864
DOY1	,731	,032	3,71	12,418
DOY2	,789	,027	3,89	11,674
DOY3	,790	,029	3,79	11,668
DOY4	,779	,032	3,58	11,964
DOY5	,801	,030	3,63	11,863
DOY6	,713	,040	3,40	12,548
DOY7	,795	,022	3,88	11,771
DOY8	,659	,045	3,54	12,848
DOY9	,743	,026	3,77	12,280
DOY10	,653	,041	3,88	12,812

Malthouse (2001) “faktör yüklerinin büyüklüğü en azından 0,30 olmalıdır” demektedir. Yukarıda Tablo 2'de görüldüğü gibi tüm faktör yükleri 0,30 eşik değerinin oldukça üzerindedir.

Güvenirliliklerinin ölçülmesinde “Cronbach's Alpha” ve “Yapısal Güvenirlilik” analizlerinden Güvenirlilik değerleri aşağıda Tablo 6'da görüldüğü gibi ölçekler için eşik değer olan 0,7'nin (George ve Mallery, 2003) üzerindedir. Bu sonuçlar bu çalışmada kullanılan her iki ölçeğinde güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 6: Ölçeklere Ait Güvenirlik Analiz Sonuçları

Faktörler	Cronbach's Alpha	Yapısal Güvenlik (Y.G)
ÜTSMK	,849	,840
DOY	,926	,926

Farklılık Analizleri

Farklılık analizleri yapılmadan önce verilerin normalliğine bakılmasını gerektirir. Normallik analizi sonucunda veriler normal dağılım sergilemesi durumunda parametrik testler, ormal dağılım sergilememesi durumunda ise parametrik olmayan testleri yapılmasını gerektirir. Büyüköztürk (2019)'e göre, basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerlerinin ± 3 aralığında olması, verilerin normal dağılım sergilediğini göstermektedir. Aşağıda normallik analizine ilişkin Skewness ve Kurtosis değerleri verilmiştir.

Tablo 7: Normallik Analizi Sonuçları

	Skewness	Kurtosis
ÜTSMK	-,408	,606
DOY	-1,050	2,578

Yukarıda tablo 7.'de görüldüğü gibi tüm değişkenler için çarpıklık, basıklık değerleri ± 3 aralığında olduğundan, ikili gruplar için t-testi, ikiden fazla olan gruplar için ANOVA analizi testleri yapılmıştır.

Aşağıda Tablo 8. ve Tablo 9'da gözlemlenmez değişkenler ile demografik değişkenler arasındaki farklılığı tespit edebilmek için yapılan t-Testi ve ANOVA analiz sonuçlarını göstermektedir.

t-Testi Analizleri

t-testi parametrik verilerde ikili gruplar ile gözlemlenmez değişkenler arasındaki farklılık olup olmadığını tespit edebilmek için yapılmaktadır. Aşağıda Tablo 8'de ikili grup olan cinsiyet ile dijital okuryazarlık ve üniversite tercihlerinde sosyal medya kullanım arasında farklılık olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla yapılan t-testi sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 8: t- Testi Analiz Değerleri

	Grup	N	Ort.	S.S	t	df	p
Cinsiyet	ÜTSMK Kadın	233	3,325	,75041	-,934	375	,351
	Erkek	144	3,33	,83853			
	DOY Kadın	233	3,66	,73685	-1,467	375	,143
	Erkek	144	3,78	,72256			

İkili gruptan oluşan cinsiyet ile ÜTSMK ve DOY arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan t-testi varyans analizleri sonuçlarına göre sadece;

- Cinsiyet ile üniversite tercihlerinde sosyal medyayı kullanma durumu (ÜTSMK) ($t=-0,934$, $p=0,351$) ile dijital okuryazarlık ($t=-1,467$, $p=0,143$) arasında $p=0,05$ anlamlılık seviyesinde istatistiksel olarak bir anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

ANOVA Analizleri

ANOVA analizleri parametrik testlerdendir. Anova analizi ikiden fazla gruplar ile gözlemlenmez değişkenler arasında farklılığın tespiti için yapılan analizlerdendir. Bu çalışmada okul türü ve yaş demografik değişkenleri ikiden fazla gruptan oluştuğu için ANOVA analizleri yapılmıştır. Aşağıda tablo 9 ANOVA analizi sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 9: ANOVA Testleri Sonuçları

	Grup	N	Ortalama	F	df	p	
Okul Türü	ÜTSMK	Anadolu/Fen	253	3,23	1,167	2/374	,312
		Meslek	108	3,37			
		Özel	16	3,34			
	DOY	Anadolu/Fen	253	3,65	2,283	2/374	,103
		Meslek	108	3,83			
		Özel	16	3,71			
Yaş	ÜTSMK	20'den küçük	96	3,18	3,161	2/374	,043
		21-30	240	3,27			
		31 ve üzeri	41	3,55			
	DOY	20'den küçük	96	3,57	3,877	2/374	,022
		21-30	240	3,72			
		31 ve üzeri	41	3,93			
Üniversite Tercih?	ÜTSMK	Devlet	291	3,29	,173	2/374	,841
		Özel	20	3,18			
		Devlet/Özel	66	3,27			
	DOY	Devlet	291	3,69	,421	2/374	,657
		Özel	20	3,80			
		Devlet/Özel	66	3,76			

- Okul türü ile üniversite tercihlerinde sosyal medya kullanım (F=1,167, p=0,312) ile dijital okuryazarlık (F= 2,283, p=0,103) arasında p=0.005 anlamlılık seviyesinde bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir.
- Yaş ile üniversite tercihlerinde sosyal medya kullanım (F=3,161, p=0,043) ile dijital okuryazarlık (F= 3,877, p=0,022) arasında p=0.005 anlamlılık seviyesinde anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.
- Tercih edilen üniversite türü ile üniversite tercihlerinde sosyal medya kullanım (F=0,173, p=0,841) ile dijital okuryazarlık (F= 0,421, p=0,657) arasında p=0.005 anlamlılık seviyesinde anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Farklılık analizleri sonucunda görüldüğü gibi sadece yaş değişkeni açısından anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca dayanarak H2 ve H3 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için yapılan “Post Hoc-Tukey HSD” testi sonuçları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10: Post Hoc Tukey HSD Testi Bulguları

	Grup	Grup	Ortalama Fark	p
Yaş	ÜTSMK	20'den küçük -- 31 ve üzeri	-,36400*	,013
		21-30 -- 31 ve üzeri	-,27799*	,036
	DOY	20'den küçük -- 31 ve üzeri	-,36852*	,006

- Tabloda da görüldüğü gibi yaş ile üniversite tercihlerinde sosyal medya kullanım arasındaki anlamlı farklılık 20'den küçük ve 21-30 yaş gurubu ile 31 yaş ve üzeri gurup arasında olduğu görülmektedir. Görüldüğü gibi yaş arttıkça üniversite tercihlerinde bireylerin daha çok sosyal medyayı kullanmaktadırlar.
- Yaş ile dijital okuryazarlık arasındaki anlamlı farklılık 20'den küçük gurup ile 31 yaş ve üzeri olan guruptadır. Görüldüğü gibi yaş arttıkça dijital okuryazarlıkta artmaktadır.

Korelasyon Analizine İlişkin Analizler

Demografik değişkenler ile çalışmaya konu olan değişkenler arasında farklılığı tespit edebilmek amacıyla yapılan varyans analizlerinden sonra gözükmeyen değişkenler arasında ilişkini olup olmadığını tespit edebilmek için aşağıda da görüldüğü gibi korelasyon analizlerinden yararlanılmıştır.

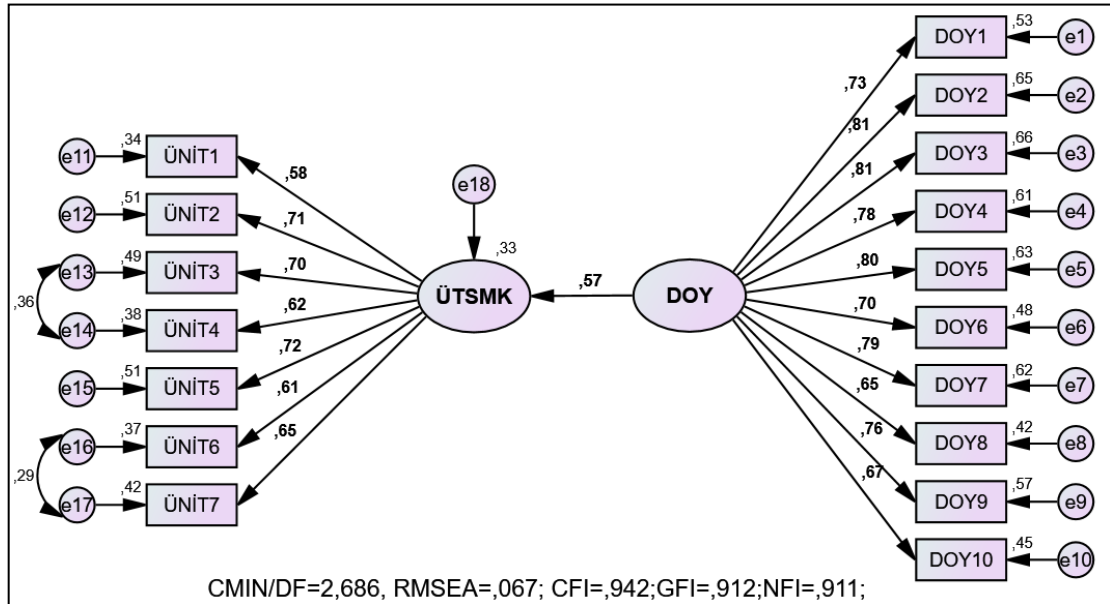
Tablo 11: Korelasyon Analizi Sonuçları

			1	2
1	DOY	r	1	
2	ÜTSMK	r	,505**	1

** P< 0.01 level (2-tailed).---*. P< 0.05 level (2-tailed)

Yukarıda tablo da görüldüğü gibi dijital okuryazarlık ile üniversite tercihlerinde sosyal medya kullanımı eğilim arasında istatistiksel olarak kuvvetli bir ilişki ($r=0,505^{**}$, $p<0,01$) olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç bireylerin dijital okuryazarlık seviyeleri arttıkça üniversite tercihlerinde sosyal medya kullanma eğilimlerinin de arttığını ya da tam tersi dijital okuryazarlık seviyesi azaldıkça üniversite tercihlerinde sosyal medyayı kullanma eğilimlerinin de azaldığını göstermektedir.

Korelasyon analizi iki farklı değişken arasındaki sebep sonuç ilişkisini vermez ancak iki değişken arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Yapısal eşitlik modellemesi (YEM) ile özellikle sosyal bilimlerde anlamlı değişkenler arasında beklenen/varsayılan ilişkileri tahmin etmede, belirlemede ve test etmede yaygınlıkla kullanılmaktadır. Aşağıda Şekil 3'te bu çalışmanın modeline bağlı kalınarak oluşturulmuş olan hipotezini test etmek için yapılmış yol analizini göstermektedir.

Şekil 3. Hipotezinin Testi

Ölçme modelinin doğrulanmasından sonra örtük değişkenli yapısal model üzerinden araştırmaya konu olan hipotez test edilmiştir. Şekil 2.'de görüldüğü gibi ilk olarak dijital okuryazarlık ile üniversite tercihlerinde sosyal medya kullanım eğilimi test edilmiş ve dijital okuryazarlığın üniversite tercihlerinde sosyal medya kullanımını yordadığından ($\beta=0,57$; $p<0,01$) H1 hipotezi kabul edilmiştir. Başka bir ifade ile üniversite tercihlerinde dijital okuryazarlığın etkisi olduğunu ifade edebiliriz. Bu sonuç korelasyon analizi ile de uyumluluk göstermektedir. Ayrıca şekilde de görüldüğü gibi dijital okuryazarlık üniversite tercihlerinde sosyal medyayı kullanma eğiliminin %33 gibi önemli bir kısmını açıklamaktadır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Çevrimiçi kaynaklar, işbirlikçi platformlar ve e-öğrenme materyalleri, farklı öğrenme kapasitelerine sahip olanlar veya coğrafi faktörlerle sınırlı olanlar da dâhil olmak üzere çok çeşitli öğrencilere uyum sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Teknolojiyi benimsemek, eğitimin coğrafi sınırlamalarla sınırlandırılmamasını garanti eder. Doğar doğmaz teknolojiyle tanışan çocukların teknolojik gelişmelere ayak uydurarak kendilerini eğitmeleri gerekmektedir. Yani çağın gerekliliklerine ayak uydurmak ve değişen teknoloji ile birlikte evrimleşmek gerekiyor. Bu evrim sürecinde sürekli güncellenmek,

güncellenirken sürecin bir parçası olmak, temel teknolojik yeterliliklere sahip olmak, dijital ürünleri kullanarak yeni bilgiler üretmek, sanal ortamda kendini ve çevresini korumak ancak dijital okuryazarlıkla sağlanabilir. Eğitim yolculukları sırasında teknolojiyi benimseyen öğrenciler başka bir ifade ile dijital okuryazar yeteneği yüksek olan öğrenciler sosyal medya araçlarını daha faydalı olacak bir şekilde kullanabileceklerdir. Sosyal medya, öğrencilerin iletişim kurmalarını, dünyada neler olup bittiğini öğrenmeleri hususunda ve geleceğe yönelik seçimlerinde etkili ve faydalı olacak bilgiler edinmelerine geniş imkanlar ve fırsatlar sağlamaktadır.

Bu çalışma sonucunda öğrencilerin üniversite tercihlerinde sosyal medyayı kullandıkları ve bunda dijital okuryazarlık düzeylerinin önemli bir rolü olduğu sonucuna ulaşmıştır. Başka bir ifade ile öğrenciler tercih yapmadan önce gitmek istedikleri üniversiteler hakkında sosyal medya da bilgi edinmektedirler. Bu sonuca dayanarak üniversitelerin etkili bir sosyal medya stratejileri oluşturmalarını önerebiliriz. Bu stratejiler arasında kendi web sayfalarında barınma, ulaşım, servis ve bunun gibi sahip olduğu üstün yöneler hakkında bilgilendirmede bulunmaları olabilir. Sosyal medya üzerinden iletişim gurupları oluşturup öğrenciler ile etkin bir iletişim ağı oluşturabilir. Çalışmada ayrıca üniversite tercihlerinde sosyal medya kullanım ve dijital okuryazarlık ile yaş durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı farklıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yaşı büyük olan öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeyleri de artmakta ve aynı zamanda sosyal medyayı daha çok kullanıp karar almaktadırlar.

Kaynakça

- Akasse, C. S., Akbar, M., & Arianto, A. (2021). Analysis of the Advantages and Disadvantages of Using social media in Public Relations Practices to Convey Covid-19 Information in Gorontalo Province. *International Journal of Entrepreneurship, Business and Creative Economy*, 1(2), 21-29.
- Bawden, D. (2001). Information and digital literacies: A review of concepts, *Journal of Documentation*, 1-29.
- Bayrakçı, S. (2020). Dijital yetkinlikler bütünü olarak dijital okuryazarlık: ölçek geliştirme çalışması. (Master's thesis). Marmara University. Accessed from YÖK Thesis Center Database (Thesis No: 627541).
- Carr, C. T., & Hayes, R. A. (2015). Social media: Defining, developing, and divining. *Atlantic journal of communication*, 23(1), 46-65.
- Carraher, S. M., McClure Franklin, G., Parnell, J. A., & Sullivan, S. E. (2006). Entrepreneurial service performance and technology management: A study of China and Japan. *Journal of Technology Management in China*, 1(1), 107-117.
- Çimen, M., Çizmeçi, E., Deniz, S. ve ERKOÇ, B.(2015). Hastane Tercihinde Sosyal Medyanın Kullanımı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8. 1189-1196.
- Edosomwan, S., Prakasan, S. K., Kouame, D., Watson, J., & Seymour, T. (2011). The history of social media and its impact on business. *Journal of Applied Management and entrepreneurship*, 16(3), 79.
- Fastrez, P. (2009). Evaluating media literacy as competences: What can we agree on? Retrieved from: <http://www.slide-share.net/pfastrez/evaluating-media-literacy-as-competences-what-can-we-agree-on>.
- George D, and Mallery P.,(2003). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference*. 11.0 update (4th ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- Gilster, P. (1997). *Digital literacy*. New York: Wiley Computer Pub.

- Hague, C. & Payton, S. (2010). Digital Literacy Across the Curriculum, Retrieved from <https://www.nfer.ac.uk/digital-literacyacross-the-curriculum>.
- Hobbs, R. (2010). Digital and media literacy: A plan of action. Washington, DC: Aspen Institute.
- Howard, P.N. and Parks, M.R. (2012) Social Media and Political Change: Capacity, Constraint, and Consequences. *Journal of Communication*, 62, 359-362. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1460-2466.2012.01626.x>.
- Hox, J. & Bechger, T. (1999). An Introduction to Structural Equation Modeling. *Family Science Review*. 11.
- Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media. *Business horizons*, 53(1), 59-68.
- Kırık, Ali Murat (2013). “Gelişen Web Teknolojileri ve Sosyal Medya Bağımlılığı”, Ali Büyükaslan ve Ali Murat Kırık (Ed), *Sosyal Medya Araştırmaları 1: Sosyalleşen Birey*, s.69-101, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Kline, R. B. (2005). “Principles and practice of structural equation modeling”, (2nd ed.). New York: The Guilford Press.
- Malthouse, E. (2001). How high or low must loadings be to keep or delete a scale item? *Journal of Consumer Psychology*, 10 (1/2), 81-82.
- Martin, A. (2008). Digital literacy and the “Digital Society”. Lankshare, C. & Knobel, M. (Eds.). (2008). *Digital Literacies* (pp.151-176). Newyork: Peter Lang Publishing.
- Nadaraja, R., & Yazdanifard, R. (2013). Social media marketing: advantages and disadvantages. *Center of Southern New Hampshire University*, 1-10.
- Ng, W. (2012). Can we teach digital natives digital literacy? *Computers & Education*, 59(3), 1065-1078. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2012.04.016>.
- O’Keeffe, G. S., & Clarke-Pearson, K. (2011). The impact of social media on children, adolescents, and families. *Pediatrics*, 127(4), 800-804.
- Rhee, L., Bayer, J. B., Lee, D. S., & Kuru, O. (2021). Social by definition: How users define social platforms and why they matter. *Telematics and informatics*, 59, 101538.
- Rodríguez-de-Dios, I., & Igartua, J. J. (2016). Skills of digital literacy to address the risks of interactive communication. *JITR*, 9(1), 54–64. DOI= <http://doi.org/10.4018/JITR.2016010104>.
- Rosyidi, A., & Indasari, N. (2023). Investigating Pre-Service Teachers’ Intention to Use Digital Technology in Teaching Post Covid 19 Outbreak. 3rd ICIE: International Conference on Islamic Education, 65-74. Kudus: Fakultas Tarbiyah IAIN.
- Şimşek, Ö. F. (2007). “Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş; Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları”. Ankara: Ekinoks Yayıncılık.
- Üstündağ, M. T., Güneş, E., and Bahçivan, E. (2017). Turkish adaptation of digital literacy scale and investigating pre-service science teachers digital literacy. *Journal of Education and Future*, 12, 19-29.

Van Deursen, A. & Van Dijk J. (2009). Using the Internet: Skill related problems in users' online behavior, *Interacting with Computers*. doi:10.1016/j.intcom.2009.06.005.

We Are Social (2023). We Are Social 2023 Global ve Türkiye Raporu, https://www.clicksus.com/we-are-social-2023-global-ve-turkiye-raporu#Sosyal_Medya_Kullanici_Sayisi_Raporu. Erişim Tarihi: 20.04.2024